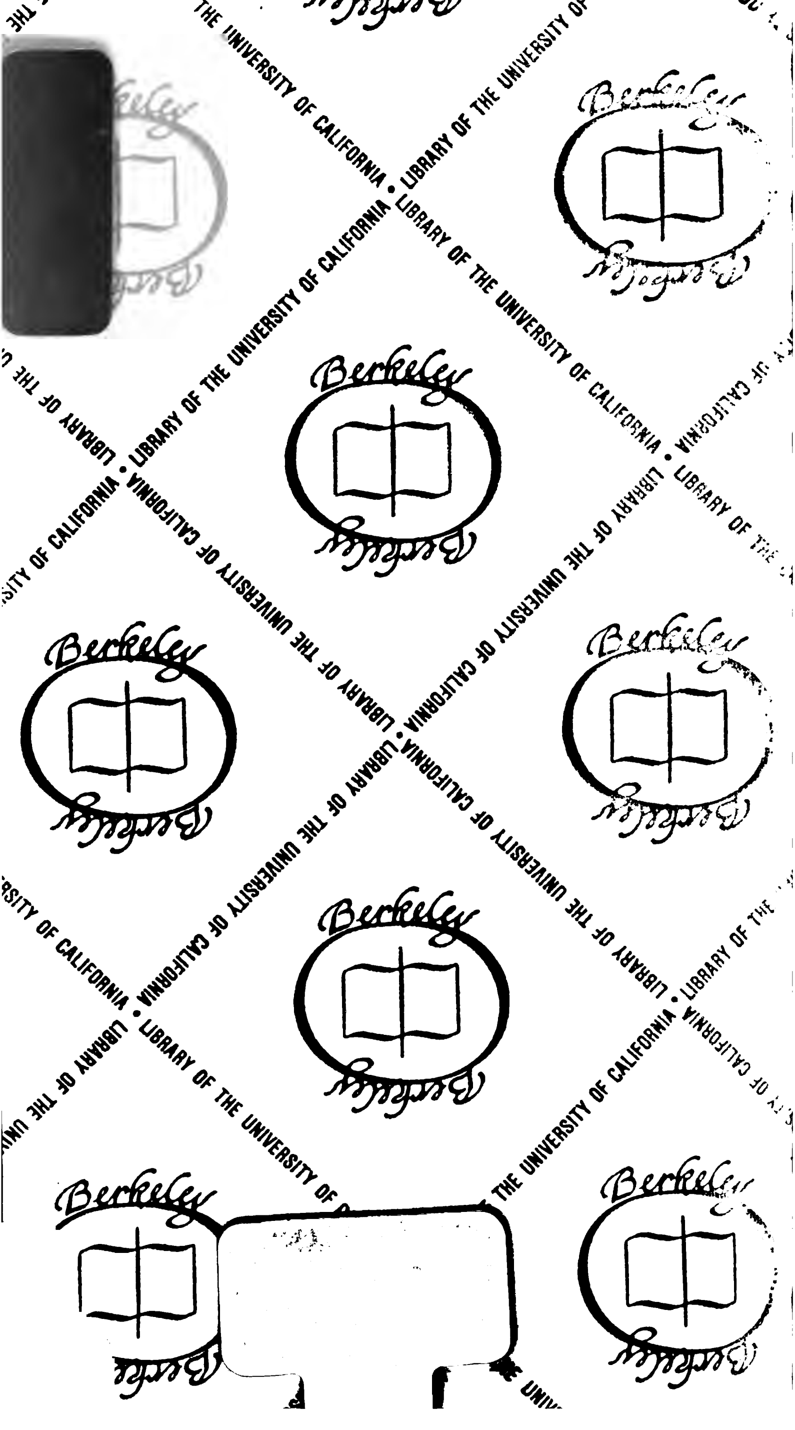
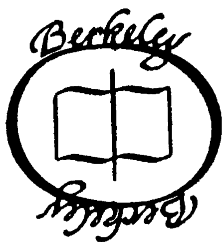
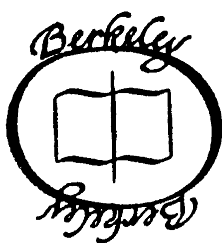
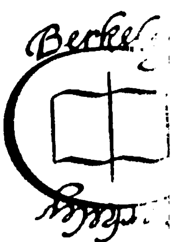
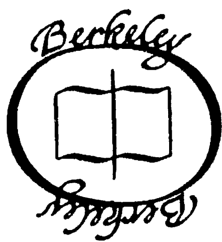

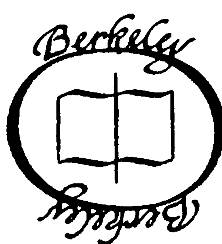

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA
Berkeley

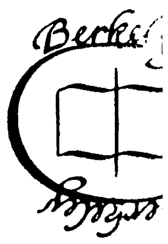

Berkeley

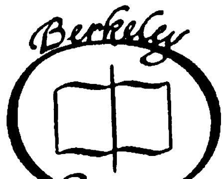

Berkeley

Berkeley

Berkeley

Berkeley

MALÁ

ENCYKLOPEDIE NAUK.

NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.

DÍL I.

WÁCL. WLADIW. TOMKA

KRÁTKÝ

WŠEOBECNÝ DĚJEPIS.

[illegible]

MALÁ
ENCYKLOPEDIE
NAUK.

NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.

DÍL I.

W. W. TOMKA WŠEOBECNÝ DĚJEPIS.

W PRAZE.
W KOMMISSÍ U KRONBERGRA I ŘIWNÁČE.
1 8 4 2.

WÁCL. WLADIW. TOMKA

KRÁTKÝ

WŠEOBECNÝ

DĚJEPIS.

TOMEK V.

S PŘEDMLUWAU

OD

PAWLA JOSEFA ŠAFAŘÍKA.

MALÉ ENCYKLOPEDIE NAUK DÍL I.

W PRAZE.

W KOMMISSÍ U KRONBERGRA I ŘIWNÁČE.

1842.

Tiskem Jana Host. Pospíšila.

Literatura českoslowanská za našeho času, ačkoli z malých počátkůw welikými překážkami se prowinuwši, w tolikých již wětwích wědy a umění sobě pole nějakého dobyla, že přestanauc býti pauhau zábawau jednotliwých milowníkůw, kořeny swými hlauběji w žiwot samý zasáhla, plodůw pronessši i wlastnímu národu prospěšných, i nejednoho, s kterým na poli nauk wůbec před jinými národy okázati se může: wšak wždy z nedostatku předůležitého podlé mnohých jiných nedosti se wywedla, bez kteréhožby sice čileji, statečněji a národu užitečněji běh swůj konati mohla. Jest to zajisté nedostatek populárních naučných spisůw, již onde i onde zmíněný, jimižby, zwlášť s ohledem slušným na nynější staw jazyka našeho, wyrozumění knihám přísněji psaným usnadněno a tudy literatura wětší části obecenstwa přístupnau učiněna byla. Nemínímeť zde kniha-

mi populárními široce, rozwláčně psané, ani tuze nízké, mělké, pauze pro potřeby lidu obecného určené, jejichž ostatně potřebnost jinde místo swé má; ale spisy co do obsahu swého wždy důkladné, prostranné a učené, způsobem wšak wyložení a slohem tak populární, aby jednak dospělejší mládež z nich se učiti, i také w nich obecenstwo prostřední wzdělanosti s prospěchem čítati mohlo, pokud totiž předmět wědy aneb nauky některé sám w sobě již tak způsoben není, že populárního a spolu důkladného wyložení naprosto nedopauští. Důležitost spisůw tohoto druhu jest patrná; jsauť newyhnutedlně potřebná část jednékaždé literatury, která plody swými práwě w žiwot samý působiti má. Neboť jestliže spisy wyššího slohu pokroky we wědě aneb umění činěné w sobě obsahují, prawé jádro literatury, jímž ku postupům celého člowěčenstwa se přispíwá; tito zase, čeho učenost toho neb onoho národu se domyslila, w obecnau známost uwozují, i nowých sil duchowních na budaucnost prwotně wzbuzují, tak žeby bez nich wšechna literatura jednak wždy kusá zůstala, jednak w dalším swém postupowání ochromena a zastawena byla. Tím wíce hojnost spisůw podobných nám Čechům by žádancí wěc byla, zwláště jestližeby od náwodu we školách weřejných přijatého nepříliš

se wzdalowali, poněwadžby jimi i mládež, jížto se k učení jazykem přirozeným bohužel nikdež příležitosti nepodáwá, tudy nedostatku toho některakau náhradu míti mohla.

Majíce toto na mysli někteří spisowatelé wlastenečtí, ustanowili se na tom, aby podobných knih we společném sobě sdílení swých prací skládali. Jichžto chwalnému počínání chtě napomoci sbor českého Museum, knihy ty nákladem Matice české pod názwem „Malé encyklopedie nauk" wydáwati uzawřel. Prwní číslo té sbírky tuto se obecenstwu podáwá.

Ohledy, kterých sobě řečení spisowatelé hlawně na zřeteli míti umínili, jsau tyto:

1. Aby přede wším jiným a co možná brzy aspoň ty nejpotřebnější nauky opatřeny byly, jakož dějepis wšeobecný a dějepis český obzwlášť, wšeobecný zeměpis, přírodopis, nauka o slohu a těm podobné, jichž téměř k wíře nepodobno jak dlauho literatura česká pohřešowala.

2. Aby některé nejpotřebnější nauky i dwakráte wypracowány byly, jednau stručně, pauze krátký, ač wždy swětlý přehled podáwajíce; podruhé šířeji, porozwinutěji, tak aby již hlaub w předmět nauky wcházely. Obojí wypracowání mělo by jednak swau pro sebe třídu obecenstwa, kteréžby se buď to buď zas ono lépe hoditi mohlo,

další pak prospěch, žeby potřebám žákůw a učitelůw tím rozdělením nejlépe mohlo wyhowěno býti, ještoby wypracowání kratší za ruční knihu žákům slaužilo, obšírnější pak učitelům domácím, z něhožby týž předmět šířeji wykládati mohli.

3. Co do formy aby Malá encyklopedie byla populární we smyslu nahoře řečeném, to jest aby sloh byl jasný, we způsobu přednášení nic zatemnělého, suchého, nečeského, a wšak obsah co nejwíc důkladný a záživný, tak aby i nejnowějších pokroků každé nauky, pokud možná, šetřeno bylo.

4. Aby knihy byly duchem národním psány, potřebám národu českého nejpřiměřeněji, poněwadž jako jednotliwec sám pro sebe, tak i národ w celku swé wlastnosti má, ku kterýmž, máli kterékoli učení zdárné býti, napřed a hlawně hleděno býti musí.

Wypracowán jest, mimo Wšeobecný dějepis W. Wladiwoje Tomka, i Dějepis český od téhož skladatele, a téměř dokonán Přírodopis s obrazy od Wáclawa Staňka; dále pracuje Josef Slawomír Tomíček o obšírném Wšeobecném dějepisu, Jakub Budislaw Malý o Nauce o slohu, jiní o zeměpisu a jiných naukách, jakž o tom swým časem místněji zpráwa se podá.

Řečení spisowatelé, pro lepší o mnohých wě-

cech shodnutí a srozumění, práce swé čas od času sobě sdělují ke společnému posauzení a připamatowání, ostatně pak žádným do podrobnosti určeným náwrhem se neswázawše, podlé kteréhoby jednotwárně wšechny spisy swé jako do formy líti měli, majíce za to, žeby takowé obmezení w předsewzatém díle wíce škodné než prospěšné bylo, překážejíc jednohokaždého wlastnímu swobodnému úsudku, podlé kterého každý nejlíp přiměřeně k silám swým pracowati může; dosti na tom, když we hlawních wěcech, zwlášť oněch nahoře dotčených, srownalost bude. Z té příčiny také ani počet dílůw Malé encyklopedie napřed určen, ani celý sbor nauk sem příslušejících mezi jednotliwé spisowatele rozdělen není, nýbrž zůstaweno každému na uwážení a wůli, coby mu na se wzíti libo nebo možné bylo. Protož kdobykoli, uznáwaje důležitost podniknutí tohoto, silami swými k dobrému účelu něco přičiniti chtěl, každému wolno jest dobrým spisem přitowaryšiti se, a k úplnosti Malé encyklopedie přispěti, kteráž takowýmto způsobem, byťby málo, byť mnoho děl wyšlo, dobráli budau a k účelu obmýšlenému dostatečná, wždy cenu swau míti bude.

Číslo prwní Malé encyklopedie obsahuje krátký přehled Wšeobecného dějepisu od W. Wladiwoje Tomka. Úmysl skladatele dílku toho

byl hlawně, sepsati knihu pro mládež a začátečníky w nauce té wůbec; protož musila co nejwíce možná krátce, a přitom wždy tak psána býti, aby nic neobsahowala, coby w knížce samé i wyswětlení swého nenalezalo. Toho aby se docílilo, bylo newyhnutedlné, obmeziti se na nejmenší počet dějůw těch nejznamenitějších a osob nejslawnějších, s wypuštěním wšeho množstwí jmen a wěcí menších, kteréž se dobře do přehledu pro učené, nikoli wšak do krátkého populárního wyprawení hodí. W témž úmyslu jsau i roky jen těch nejdůležitějších událostí položeny a menších wynechány, tolik asi, coby i z wětšího dílu se pamatowati dalo, poněwadž knížka ke čtení a učení, ne k hledání w ní určena jest. Jestliže wšak zření hlawní bylo, aby dílko již samo sebau mládeži čtaucí bylo srozumitedlné, s tím wětším prospěchem bude se ho moci užíwati od učitelůw domácích, jestliže Wšeobecný dějepis mládeži, byťby i útlejší, již on w některém smyslu jako biblická historie zajímati může, přednášejíce, šířeji napřed wyprawowati, a potom naspamět i s rozumem ze stručného tohoto přehledu učiti se žákům swým dáwati budau. Podobného užitku bude kniha míti pro mládež študující, kteráž čemu na školách obšírněji a po jednotliwých zemích neb národech se učí, tuto we spojení najde a jedno i druhé lépe

pojímati bude moci. Konečně hodí se z též příčiny, zwlášt pokud obšírnějšího wypracowání nestáwá, i do rukau dospělejšího českého obecenstwa, jednak jimž díla cizojazyčná přístupná nejsau, aneb komu práwě na krátkosti záleží, jednak wůbec ku přečtení a stalých wěcí w paměti obnowowání, poněwadž děje swěta tak welkolepý, diwně a diwně spořádaný celek činí, že z každého w ně se pohřížení i něco nowého může wytěženo býti.

Konečně ještě zmíniti se nám jest o Prawopisu. Spisowatelé, pracemi swými Malé Encyklopedii nauk se přiúčastniwší, přilnuli z ohledu užíwání písmen *g* a *j*, po zdrawém wěci uwážení, ku prawopisu *skladnému*, totiž tomu, kterýžby se w této částce způsobu latinskému a německému, jakožto jazykům w zemích československých wedlé přirozeného nejužíwanějším, dokonale wrownal, a tím i ke staročeskému a ostatním ewropejským se přiblížil. Zbor musejní pro řeč a literaturu českau, uznaw potřebu, důležitost anobrž neuchylnost této oprawy, a maje před očima nedáwní usnešení českofilologické sekcí zdejší kr. české společnosti nauk o témž předmětu, newáhal se přiwoliti k úsilné žádosti půwodcůw Encyklopedie, a aby dílo jejich skladným prawopisem wydáwáno bylo, nařídil. O prawopisu

samém w ohledu jazykoslowním na ten čas nic nedíme, chtíce o tom brzy na jiném příhodnějším místě (w Časopisu českého Museum) šíře jednati.

Požádán jsa od ctihodných spisowatelůw, spoludělníkůw a půwodcůw této malé sbírky, abych snažení jejich byl jako nějakým středištěm a swazkem, učinil jsem to tím ochotněji, čím hlaub o potřebě a užitečnosti jejich předsewzetí sám přeswědčen jsem. Kterýžto můj skrowný a wšak wždy dobře míněný podíl we chwalitebném a plodorodném dílu aby tomuto samému k nějakému prospěchu byl, jest, čehož srdečně přeji.

Tolik o naší při tom wůli: o skutcích sudiž, upřímný čtenáři, sám!

Cursu lampada tradimus: succedat, qui volet.

To jest po česku:

Na běhu swíce podáwáme: wstup na to místo, kdo chce.

W Praze dne 3. Června 1842.

Paw. Jos. Šafařík.

Oprawa.

Na stránce 168 ř. 4. *místo* Libirie *čti* Sibirie.

Wstup.

Není stwořen člowěk k tomu jako zwíře, aby jedl a pil, aneb weselil se, a naposléz umřel, žádné památky po sobě nezůstawiw; ale zajisté wšichni wespolek mají sobě pomáhati, aby před Bohem wždy dokonalejšími byli; čeho předkowé začali, aby potomci jejich dokonali, a budaucím příklad zůstawili. Protož nesluší člowěku o těch toliko wěcech wěděti a těch dbáti, kterých jednomu každému k dobytí chleba wezdejšího jest potřebí; ale poněwadž wšech lidí otec jest Bůh, a dítky jeho na celém swětě rozloženy; proto každý dál okolo sebe má zírati, a tajno jeho nemá býti, co se wšemi děje se i dálo, aby z toho maudrost boží poznal, a jak sám činiti má, wěděl. Očež kdyby se wšichni lidé snažili, aby to poznali, byliby wšichni jako jeden člowěk, a jakoby od počátku swěta wšickni žiwi byli; neb to, co předkowé zkusili, byloby jakoby nám samým za dětinstwí neb za mladších let bylo se přihodilo, a z toho bychom poučení sobě wzíti mohli.

Z té příčiny sepsána jest knížka tato Wšeobecného dějepisu, w kteréž krátce wšichni přiběhowé od počátku až po tento čas obsaženi gsau.

Kteréžto sepsání podlé času se rozděluje na části tři:

I. Starý wěk, od stwoření swěta až do roku 395 po wykaupení skrze pána našeho Ježíše Krista, o starých již dáwno zašlých národech. kteří prwé w Ewropě, w Asii a Africe obýwali. zwlášť o Peršanech, Řecích a Římanech.

II. Střední wěk, od rozdělení říše Římské na dwojí císařstwí (léta 395) až do odkrytí Ameriky skrze Krištofa Kolumba (l. 1492), o národech wlaských, německých a slowanských. ježto jsau křesťané, a o národech wíry muhamedanské; neboť ti obojí wšechny ony národy staré sobě podmanili, a w jich zemích se zosadili.

III. Nowý wěk, od odkrytí Ameriky až po tento den, o lidech wšech pěti dílů swěta, když již známy byli, neyprw o welikých bojích pro náboženstwí Lutrowo a Kalwinowo wzešlých, potom o založení welikých mocnářstwí, která nyní nad swětem wládnau, konečně o zwelebení wšelikého umění a wšech wěcí takowém zřízení, w jakém nyní se nacházejí.

ČÁST PRWNÍ.

STARÝ WĚK.

I.

OD STWOŘENÍ SWĚTA AŽ DO KRÁLE PERSKÉHO CYRA

(čili do roku před Kristem 558).

§. 1. *Začátek wšech wěcí.*

Ze začátku a od wěčnosti byl Bůh. A chtě u welebnosti swé poznán býti, z wůle swé stwořil swět. Byla země pustá a diwá; odewšad wody ji kryly a tma objímala. Tedy chtěl Bůh, aby swětlo bylo, i stalo se; a oddělily se wody od země, a do moře se sléwaly, a na zemi hory wywstáwaly jako weliké bubliny z wařících se žiwlů. Tu celý powrch země pokryl se rostlinami rozmanitými, a ryby we wodě i ptáci w powětří, a na zemi čtwernožci se líhli. Což když wšechno způsobeno bylo, umínil Bůh člowěka stwořiti, a učinil jeho, jako zwířata, z hlíny, ale wedlé obrazu swého, aby od něho mohl poznán býti.

Prwní lidé, muž a žena, postaweni byli od Boha do ráje, rozkošné krajiny, kdež wšeho, čeho potřebowali, w hojnosti se nalézalo. Neboť ač na těle i na duši dokonali stwořeni jsau, wšak pro nezkušenost swau jinak ani potrawy potřebné ne-

byli by sobě mohli dobýti, kdyby prozřetedlnost božská nebyla pečowala. Bylit zajisté w powaze swé prawé dítky, wšemu teprwé učiti se musíce, čemu se potomci snadněji od rodičů naučili: neboť ani mluwiti neuměli, pokud jazyk od Boha daný pilností newycwičili. Ale poněwadž ničeho neznali a nežádali sobě, než čeho i w skutku měli, žiwi byli blaženě. Prwní bolest prwním hříchem sobě způsobili, neznajíce prwé rozdílu mezi zlým a dobrým, až Bohu neposlušnými se stali, a swědomí jich pokáralo. Toho wšichni lidé zdědili od nich, že k zlému náchylni byli, a od začátku až do této doby dobří se zlými potýkati se musili.

Čím wíc se potomci Adama a Ewy rozmnožowali, tím wíce u wšech prospěšných wěcech se cwičili, ač ze začátku jen welmi pozwolnu. Neb zajisté mnoho set let prošlo, dříwe než se lidé dobytka užíwati, pole orati naučili, natož řemesla prowozowati, z kowů potřebné nástroje kauti, na lodích se plawiti, a těm podobným wěcem, kteréž my za nejwšednější máme. Jistě, že nejprwé jen owoce jedli, a syrowými kožemi se odíwali, a w jeskyních příbytky měli, jako až po tento den mnozí národowé na swětě činí.

Ale rozum lidský wždy wíce se ostřil, a začali pořád wíce cenu wěcí poznáwati, čili nač která od Boha stwořena jest, a k čemu by jich užíti mohli. Proto ale také každý, co se mu líbilo, sobě přiwlastňowati začínali, což se jměním nazýwá; nemohloť býti, aby jedné wěci wšichni požíwali. Ale jeden druhému nepřejíce, brali sobě a škodili, a mnohé neprawosti konali. Proto Bůh, nechtě, aby se takowé zlé bez pokuty dělo, wrchnosti ustano-

wil. Neboť z počátku rodičům moc nad dětmi dal, aby jich k dobrému wedli; a děti se swými dětmi při rodičích se drželi, takže nad každau welkau rodinau wládl praotec aneb jiný maudrý, řečený patriarcha; ti potom i nad mnohými rodinami čili národy saudci a mocnáři se stali. Jiní také byli, kteří nemilujíce pokoj a práci, s ozbrojenými towaryši na laupež se dáwali, a lidí pokojných sobě podmaňowali, i nad nimi kralowali.

Boha samého newiditedlného lidé ještě málo znali, ale nerozumně to za boha drželi, co jim užitku některého přinášelo, jedni řeky, druzí oheň aneb slunce, hwězdy, některá zwířata a jiné wěci; těm se klaněli a jim obětowali.

§. 2. *Rozmnožení lidu po swětě. Indie. Čína.*

Kolébka celého člowěčenstwa, odkud po wšem swětě lidé se rozešli, byla Asie; a domníwají se muži učení, že byl ráj w audolí Kašmirském, kteréžto mezi mnohými na swětě jest nejrozkošnější. Když se již na weliký počet lidé rozmnožili, z dopuštění Božího znowu se wody zmohly, jakoby zemi tak jako před stwořením swěta zase pohltiti chtěly. A bylo 2500 let před narozením pána Krista; což nazwáno potopa swěta. Ale brzy ještě walněji než prwé rozmnožili se lidé a tak příliš, že do wšech částí swěta rozejíti se musili. Tu ponejprw místo jedním rozličnými jazyky mluwiti začali, kudíž rozliční národowé stali se, a lidstwo na plemena se rozdělilo, jedny lidi bílé, druhé černé, jakoby od slunce w palčiwých krajinách opáleni byli, třetí hnědé a jiných barew, i postaw

malých a welkých, a mrawů nejpodiwnějších, tak že jiní města a králowstwí weliká zakládali, w rozumu, wtipu a umění wšelikém wýborně rostli, jiní nazí a bídní a hlaupí zůstali, a diwochy se nazíwají.

Jedna z nejpodiwnějších a nejstarších zemí jest Indie na wýchodu Asie w krajině horké a nad míru aurodné. Poněwadž z prwopočátku písma lidé neznali, wíme málo jen, co tehdáž tam se dálo; než widěti jest welikánské chrámy a jiná stawení, z čehož sauditi jest, jak již tehdáž lidé tamější důwtipní byli. Náboženstwí jejich nazýwalo se braminské od braminů, kněží jejich, kteří učili, že jest jeden bůh jménem Brama, a jiných menších bohů, a z hlawy jeho stwořeni jsau kněží, z prsau bojowníci, z ostatního těla jiní stawowé lidští. Protož ty dwa stawy, kněží a bojowníků, byly u Indů nejprwnější, a nad druhými panowaly, a nebylo dowoleno, aby kdo do jiného stawu wstaupil; leč w kterém narozen byl, w tom aby do smrti zůstal. To také znamenitě drželi, že kdo bohu Bramowi slaužiti chce, aby se mu zalíbil, ten sám sebe ukrutně má trýzniti aneb i sám sebe zawražditi; pročež rádi do řeky Ganges skákali a se topili, kterau swatau jmenují, a po smrti muže ženy obyčejně i s tělem jeho žiwy jsauce se upalowaly.

Od Indie na půlnoc jsau nejwyšší hory na swětě, řečené himmalajské, a za horami nejwětší říše, řečená Čína, země neméně krásná, stará jsauci, jak ani nikdo na léta udati nemůže. Od dáwných časů poslauchali tam lidé jediného císaře, kterého i za boha ctili, wůli jeho činíce. Znali mnoho umění, ale čemu se před tisíciletími naučili, toho až po dnes nic wíce neumějí. Cizích

žádných k sobě nepřipauštěli, pročež i málo o nich powědomo jest.

§. 3. *Egypt.*

Diwně podobný k Indii byl Egypt w Africe při řece Nilu, která powodněmi swými zemi tuto úrodnau činí. I tam byli kněží, jenž maudrostí swau nad lidmi obecnými panowali, a podlé nich bojowníci; neb rowněž jako w Indii stawowé na třídy rozděleni byli. Božsky ctili měsíc a slunce, dobročinnau řeku Nil, užitečná zwířata, wšak tyto bohy swé diwně jmenujíce: Isis, Osiris, Apis a jinými jmény. Wystawili mnohá slawná města, wšak nejznamenitější Theby, Memfis a Sais, we kterých we jménu kněží králowé wládli. Jména jejich tuto se nekladau, poněwadž welmi mnohá jsau, až po krále Sesostra tisíc let po potopě swěta (1500 let před Kristem), jenž wšechna ta malá králowstwí po městech w jedno spojil, a bez kněží pomocí wojáků wládnauti začal. Od něho a potomků jeho nejwíc založeno jest welikých chrámů, špičatých jehlanců čili pyramid, wysokých obelisků čili slaupů, kterých po tolika létech ti, kteří do krajin těch nyní putují, wídají a jim se obdiwují. Byla zajisté země slawná a památná, ale utiskowání sprostého lidu od kněží a bojowníků weliké. Musíce se potiti w práci staweb takowých od králů jim uložených, bez weselosti žili.

§. 4. *Židé.*

Ze země Egyptské wyšli Židé čili Hebrejští do Asie, a posadili se w zemi nedaleko moře Střed-

ního nad řekau Jordanem, řečené Palaestina; dwanáctero pokolení synů Jakubowých, potomků Abrahama, wyznáwajících newiditedlného Boha, jehož desatero přikázaní jim Mojžíšem zjeweno na hoře Sinai (1530 let před Kristem). Národ tento byl malý, a pro rozličné rozbroje dwanácti kmenů nemohútný. Nejprwé nad nimi wládli saudcowé a wysocí kněží, hájíce jich proti Filistinským a jiným pohanům, kteří okolo nich obýwali, až sobě od kněze Samuele wyžádali mocného krále Saula (1066 let před Kristem). Nástupce jeho Dawid založil nad hlawním městem Jerusalemem hrad Sion, a panowal odtud nad Židy i okolními národy, kteréž sobě podmanil, w Syrii, kdežto jest Damaskus. Při jeho dwoře bylo newídané sláwy a bohatstwí, z kteréhož syn jeho Šalomaun nádherný chrám Jerusalemský wystawil; a ten byl jen jediný w celé zemi, tak jako jediný Bůh na nebesích. Ale Šalomaun se oddal rozkošem, a utiskowal lid poddaný, začež se 10 kmenů odtrhlo od syna jeho Roboama, a stalo se králowstwí dwojí: Israel a Juda; obojí se často Bohu sproneweřowali, a za to trestáni býwali.

§. 3. *Assyrie, Babylon a Medie.*

Od Egypta a země Kananejské až k Indii a Číně, a od Perského čili Arabského moře až k mořím Chwalinskému (kaspickému) a Aralskému jest Přední Asie, kdež rozkošné i pusté krajiny diwně se střídají, a tak za oněch časů i lidé, ježto tam obýwali, mírní a diwí, jední weliká stáda pásli, pole wzděláwali, řemesla a umění prowozowali, druzí

od lowu a laupeže se živili. Nejrozkošnější z krajin těch audolí při řekách Eufratu a Tigru, které do Perské zátoky plynau, podmanil sobě Nimrod, wůdce lidu bojowného, as 500 let po potopě (2000 let před Kr.), a tu po něm Ninus a manželka jeho Semiramis uspořádali staré králowstwí Assyrské, nad kterým potomci jejich as jedenáct set let prý wládli až do krále Sardanapala. Proti tomu, poněwadž prý byl nestatečný a zženštilý, wůdcowé jeho wojska se wzbauřili, a oblehli jej mocně w palácu jeho; což on wida se wšemi poklady swými do welikého ohně se wrhnul a zahynul (888 let před Kristem.)

Wůdcowé wojska se o králowstwí rozdělili, i stala se králowstwí tři: nowé Assyrské s hlawním městem Ninivem, Babylonské s městem Babylonem, a Medské, i jiných menších několiko. Ninive a Babylon města byla přeohromná, každé mnoho mil dlauhé a široké. Z králowstwí těch bylo nejprwé nejmocnější Nowoassyrské pod králem Fulem; syn jeho Tiglat-Pilesar dobyl Damasku w Syrii, a Salmanassar podmanil králowstwí Israelské (720 let př. Kr.) Sanherib s Egypčany bojowal, kteří se tehdy na dwanáctero králowstwí rozdělili; ale z dwanácti opět jediné učinil mocný král Psammetich, jehožto syn Nekao ještě mocnější byl, poněwadž lodě zřídil, kterými na moři welikau sobě sláwu získal.

Medii i Babylon bylo sobě podmanilo nowé králowstwí Assyrské; když ale welkými wálkami samo se wysílilo, zase se od něho odtrhli, nejprw Medie pod králem Dejocesem, potom Babylon skrze Chaldejského wojenského wůdce Nabo-

)(

polassara, a spojeni proti Assyrii do wálky wytáhli, Ninive město zbořili, a říši konec učinili (610 let př. Kr.) Odtud Assyrie Medii poddána byla. Syn pak Nabopolassarůw Nebukadnezar čili Nabuchodonozor, král Babylonský, podmanil králowstwí Judské (586 let př. Kr.), a krále Egyptského Nekaa s wojskem jeho tak porazil w bitwě u města Karchemiše, že již odtud země Egyptská hynauti počala.

§. 6. *Foenicie.*

Již tehdáž, když tyto weliké říše byly, o kterých jest powědíno, lidé w mnohých řemeslech a uměních se znali, a ze wzdálených krajin do jiných znamenitý obchod wedli. Po Perském a Čerweném moři plawaly kupecké koráby, zboží rozwážejíce; paušťěmi arabskými jezdili na welblaudech nakladených. Ale nejčelnější kupci a plawci byli Foeničané, národek proti jiným malý, jenž w sausedstwu Židů na uzkém pokraji Středního moře obýwal. Od nich wynalezeno jest sklo a stkwostné purpury, i jak se s kowy nakládá a jiné důležité wěci. Prawí se, že Taautes, Foeničan, prwní byl, jenž písmeny psáti začal; neb předtím lidé nepsali, leč egyptští kněží tak zwanými hieroglyfy, které jen obrazům těch wěcí podobné jsau, o kterých se píše; Číňané pak od pradáwna píší, majíce znamínka celých slow, ale ne na hlásky rozdělených.

Nejznamenitější města Foeničanů byla Sidon a Tyrus; w těch a některých jiných sídlili králowé, málo wšak moci majíce, poněwadž kupci nejwíce wládli. Odtud wedli obchod s jedné strany do

Egypta, a s druhé do Arabie, Assyrie, Babylonu, Medie; dostáwali zboží snad až z Indie a Číny; s třetí strany po středním moři do Afriky i do Ewropy jezdili, ba až atlantským mořem do Angličan, kteraužto zemi pro cín tam nalezaný, zemí cínowau nazýwali; ze Španěl nejwíc zlata a stříbra wozili, jsauce jako středištěm obchodu wšechněch národů, poněwadž zbožj z jedněch stran přiwezené na druhé odwáželi a prodáwali.

I ač nejwíce milowali plawbu a obchod, wšak i proti mocným nepřátelům dobře hájiti se dowedli; jakož sám král Babylonský Nebukadnezar nadarmo město Tyrus obléhal.

Kamkoli Foeničané připluli, wšudy nowých měst, osad čili kolonií zakládali: w Africe, w Řecku, w Sicilii, Sardinii, Španělích a na ostrowích Středního moře, z kterých potom mnohé weliké sláwy došly, bohaté i mocné jsauce. Neymocnější bylo město Karthago, založené na sewerním pobřeží Africkém, tu kdež nyní na blízce Algir stojí.

Náboženstwí Foeničanů bylo ohawné, poněwadž bohům swým i lidi, zwlášť děti, obětowali; ctili jako Babylonští boha Bela; wšak wůbec, poněwadž wšechno obchodem zaměstnáni byli, málo božských wěcí si wšímali.

§. 7. *Řekowé, Řím.*

Prwní lid w Ewropě, jehož se Foeničané na plawbách swých po Středním moři začasté dotýkali, byli Řekowé, tenkráte ještě nic znamenití, potom nejhlawnějším národem na swětě bywší. Nejprwé byli rozděleni na národy dwa: Pelasgy a

Helleny, kteří potom jako w jeden se slili. Byli nejprw lidé diwí, skoro nazí, po lesích žijící, ani ohně neznajíce. Potom ubytowali se u nich semotam muži z Foenicie, z Egypta, a hrady i města zakládali, jako Kadmus Foeničan, jenž Theby založil, a Cekrops Egypčan Atheny. Odtud lidé řečtí wždy wíce počínali se zdwihati, welikých udatenstwí we swých i cizích wlastech konajíce. Wyprawuje se mnoho o hrdinách jejich, o Herkulowi, Theseowi, Jasonowi a mnohých jiných. Dwanáct set let před narozením pána Krista jeli na 1000 lodích přes moře Aegaeiské do Maloasie, a slawné město Troju 10 let obléhali, naposledy dobyli a rozbořili. Odtud roztaužiwše se po cizích wlastech začali jako Foeničané po Středním, po Černém moři jezditi, a osady zakládati w Maloasii, w Sicilii a we Wlachách, kdež celau jižní část tu, kde nyní jest králowstwí Neapoli, odtud Welikým Řeckem nazwali.

Bohů ctili Řekowé mnoho, neb w každé říčce, potůčku, háji, a wšudy, kde co lidem užitečného bylo, tu myslili, že některý bůžek aneb bohyně přebýwá, a mocnějších bohů wymyslili sobě na nebi, o nich mnoho písní a bájí skládajíce. Nejmocnější byl bůh Jupiter, jenž nad nebem i nad zemí wládl. O bozích a o hrdinských činech, zwlášť o wálce Trojanské sepsal již tehdáž básník Homerus.

Neyprwé měli za wůdce swé mnoho malých králíků; potom ale když po swětě se poohlédli, oblíbili sobě bez králů města swá sprawowati co swobodné obce čili republiky, jedny šlechtowládné čili aristokratické, kdež jen ti nejurozenější, druhé lidowládné čili demokratické, kdež skoro wšichni, bo-

hatí i chudí, o to, co se státi mělo, se radíwali. Onoho způsobu byla nejčelnější Sparta čili Lacedaemon, lidowládná pak obec nejznamenitější Atheny. Zákon, podlé kterého se řídili, Spartanům učinil Lykurg, Atheňanům Solon. Spartanowé měli i dwa krále nad sebau, kteří ale dle swé wůle nic konati nesměli, než obecným uraděním.

Za těchto časů bylo ještě welmi nepatrné město Řím we Wlachách, ač později nad celým swětem wládlo. Založili jej dwa bratří, Romulus a Remus (753 let př. Kr.) s hrstkau lidu laupežného, který mnoho wálek s národky okolními wedl. Sedm králů po sobě nad nimi wládlo. Posledního z nich Tarquinia zapudili, a na způsob jak Řeci swobodnau obec způsobili.

§ 8. *O ostatních národech.*

Až potud powědíno jest o národech těch, kteří před narozením syna božího nejslawnější byli, a wíc ještě powědíno bude. Okolo nich we wzdálených krajinách mnoho jiných kmenů lidských žilo, kterých oni ještě tehdy neznali, poněwadž w krajinách swých nic slawného nečinili. I byli w Ewropě Celti čili Wlaši, Němci a Slowané; mezi Slowany na Černém moři již Řekowé mnoho osad čili měst založili, a tudy od baltického moře jantar kupowali. Podlé Slowanů w Ewropě i w Asii Skythowé, kteří s Medií wálčili. Na půlnoci národowé Čudští (Finnští), Uralští, Mongolští, kteří až s Čínau sausedí. Blíž slawných říší Babylonské a Egyptské Arabowé na swých welblaudech a koních rejdili, wšeho co okolo nich se dělo nedbajíce; a w Africe celé až

lem se učinil, takže nyní Peršané nad Medy wládli, již déle poddáni jim nejsauce (558). Potom wedl wálku s Kroesem, králem Lydským, o němž se wí, že mezi wšemi tehdejšími králi na zlato a stříbro byl nejbohatší, jehožto říše byla w Malé Asii rozsáhlá, w sausedstwu osad, kterých Řekowé w zemi té založili. Cyrus jej w bitwě porazil, dobyl hlawního města jeho Sard, a říše se zmocnil. Tu bylo i osadám Řeckým w tom kraji králi mocnému se poddati, tu Babylonu dobyl, a Židům tam i w Assyrii zajatým do wlasti swé se nawrátiti a Jerusalem i chrám nowě založiti dowolil. I Foeničané jemu poddati se musili, poněwadž nade wšechny krále, kteří před ním byli jsau, Cyrus nejmocnější byl i nejstatečnější. Zahynul prý w boji se Skythami, kteří k sewеru od Medie bytowali.

Syn jeho Kambyses wedl woje do diwů plné země, do Egypta; a poněwadž od Nebukadnezarské pohromy wždy sesláblá zůstala, w brzce jí dobyl, a k říši swé připojil. Jsa ukrutník, boje se, aby bratr jeho Smerdis zatím panstwí se nezmocnil, kázal jej zawražditi, z čehož se protiwení Mağů stalo. Kambyses pospíchaje domů, na cestě umřel, i zwolili Mağowé jednoho ze sebe za krále Perského, který k Smerdisowi welmi byl podobný, a prawili, že nebyl zawražděn Smerdis, ale někdo jiný omylem na místě jeho, a tudy Lže-Smerdis (Pseudo-Smerdis) panowati začal. Ale w sedmi měsících lest se prozradila, a Lže-Smerdis zawražděn jest, a mnoho s ním Mağů; potom sedmero nejhlawnějších knížat Perských sešedše se, krále Daria příjmím Hystaspu zwolili.

Wždy wíce wzrůstala říše Perská. Darius Hyst-

aspes dobyl části Indie, také Macedonie a Thracie w Ewropě, kdež na blízce Černého moře se Skythy wálčil. Ten rozdělil celé králowstwí na 24 dílů, nad kterými auředníci jeho, satrapowé, wládli i mocně panowali. Podiwné jest, jak wšichni ti národowé, kteří prwé w Přední Asii, tak bujní jsauce, obýwali, jediného člowěka wšichni bez odmluwy poslauchati se naučili. Neb daní podlé libosti panowníka pilně odwáděli, a do wálky, kam jich zawésti chtěl, nerozmýšlejíce se, táhli. W městě Persepoli bylo slawné sídlo králowo, Porta nazwané. Tam jakého bohatstwí, jakého oplýwání wšemi wěcmi, jaké pokory nesčíslných sluhů před welebností králowskau bylo, těžko jest wyprawiti. Ale králowé ti, tak jako předtím král Šalomaun rozkoším nade wšecko oddáni byli, z čehož potom jich zkáza newyhnutedlně přijíti musila.

§. 10. *Wálky Peršanů s Řeky.*

Když král Darius byl w Indii, umíniwše sobě Řekowé ti, kteří w osadách Maloasiatských obýwali, těžkého jha Peršan se zprostiti, spálili město Sardes, a poslauchati nechtěli. Ale ač Atheňané a Eretrejští Řekowé jim pomáhali, wšak brzy přemoženi jsau, a Milet, město jejich nejkrásnější, rozbořeno. I zdálo se lehké býti, pyšnému králi Dariowi, poněwadž tak mnoho lidí na způsob otroků ho poslauchalo, že malých Řeků za pokutu podmaní sobě, zato že Maloasiatským byli pomáhali. Tedy když posly swé do Athen wyprawil, a rozkázati dal, aby se mu poddali, i nechtěli; poslal na ně wojsko přenáramné, prawí se, že 600,000 mužů

ozbrojených, kterýchžto wůdcowé byli Datis a Artafernes. Ale ač Spartani ani kteří ostatní Atheňanům pomáhati nechtěli, jediné Plataejští, a jich na počet bylo nic wíce než 10,000, wšak porazili Peršany na hlawu u města Marathonu. Wůdce jejich byl Miltiades.

Tu wida takowau potupu učiněnau sobě od těch, kterým byl pauty a pokutau hrozil, rozhněwal se král Darius welice, i počal zbrojiti, co nejwíce mohl, ze wšech téměř národů swých jediné wojsko weliké zřídiw; a poněwadž dříwe, než na pole wytáhnauti mohl, umřel, syn jeho Xerxes ještě wětších přípraw učinil, a již přes moře Hellespont nazwané do Ewropy přešel. Řecký dějepisec Herodotus, který tehdy žiw byl, prawí, že wojsko jeho počítalo se na půl třetího millionů lidí, s nimiž jako udusiti celau zemi Řeckau obmýšlel.

A nebyl malý strach Řeků, když jako mračno s půlnoční strany přicházeti je widěli. Ač jejich obrana hlawní byla ta, že pro wlast wšichni žiwot nasaditi nelitowali, ale prwé mezi sebau byli rozdwojeni, a Spartani Athenám na pomoc jíti nechtěli; ano w Athenách samých mnoho neswárů bylo. Neb brzy po Solonowi, jenž žiw byl za krále Cyra, Pisistratus, rodu powýšeného, naproti zákonu jeho učinil, a jako král nad městem panowati začal; ale syn jeho jeden byl zabit, a druhý k Peršanům utekl, obadwa poněwadž zle jednali. Nyní když Xerxes táhl, nejčelnější dwa občané, kteří radau swau nejwíc platili, byli Aristides a Themistokles. Themistokles radil, aby město opustíce, na lodě zašli, a odtud nepříteli brániti se jali; což i učinili. Tu i Spartani pomoc slíbili, widauce, že Perský král wšechněch sobě pod-

maniti míní, a poslali krále swého Leonidu s malým lidem naproti Xerxesowi.

Nepřítel chtěl wtrhnauti přesmykem Thermopylským, kdežto wůkol wysoké hory w cestě stojí. Ale Leonidas s 300 Spartany tak hájil, že 20,000 Peršanů od jeho lidu zabito, až pak zrádce jeden jinau cestu přes hory jim ukázal, kudíž obstaupiwše Spartany, Leonidu i jeho wšechny zabili, až do smrti udatně bojující. Nyní se rozlila wojska Perská po zemi Řecké, pálili, plenili, a město Atheny rozbořili. Ale Themistokles toho nedbaje, lodí hleděl, u ostrowa Salaminy wtipně je postawil, a Peršany na moři tak porazil, že Xerxes ihned hrdost ztratiw, do Asie utekl. (480 l. př. Kr.) Tu jest poraženo wôjsko jeho, kteréž wedl Mardonius, w bitwě u města Plataeí, a Mardonius zabit; tam byli wůdcowé Řeků Aristides Atheňan, a Pausanias Spartan. Ale lodě Perské, kterých weliké množstwí bylo, stíhali Řekowé až na druhau stranu moře k Asii, a porazili i wšecky konečně spálili u Mykaly.

Takowým způsobem weliké wojsko Perské w niweč jest obráceno, Řekowé naproti tomu wždy mocnější byli a slawnější. Prospíwali w nejkrásnějších uměních, malířském i řezbářském, básnickém a wšechněch jiných tak welice, jak žádný národ předtím, a tudy mnohých budaucích národů učiteli se stali. Welcí mudrci také mezi nimi powstali, kteří Boha a swět znáti učili, jako Sokrates, a we wšech wědách Řekowé maudrost předešlých lidí, Indů, Egypčanů i jiných daleko přewýšili.

Těchto wěcí nejpřednější půwodowé byli Athenští, kteří tehdáž takowé wážnosti u ostatních byli sobě způsobili, že k wálce proti Peršanům wšichni

Řekowé daně skládali, a od nich wésti se nechali, kteréžto wodění hegemonie nazýwáno. W čele jejich byl po smrti Aristida Cimon; neb Themistoklu byli od sebe z wlasti wypowěděli, což newděčně skoro wšem mužům zaslaužilým činili, bojíce se, aby takowí, majíce welkau chwálu, snad panowníky nad nimi státi se nechtěli. Cimon porazil Peršany u Ewrymedonu, načež již nic proti Řekům zmoci nemohli.

§. 11. *Wálka Peloponneská.*

Brzy po smrti Cimonowě učiněn byl mír Řeků s Peršany, který po něm Cimonský nazwán, a to tím způsobem, že Maloasiatické osady z poddanstwí Perského pustiti musili, a jiným wěcem Řekům prospěšným se podrobiti. Ale nedlauho potom Řekowé sami mezi sebau začali nesworní býti. Neb poněwadž Atheňané nejwětšího důstojenstwí dosáhli, proto na ně Spartani záští míti začali, a také jiní Řekowé, kteří Athénským záwiděli, že z peněz wšech Řeků w městě swém nejkrásnější stawby činili, chrámy, slaupení a jiné slawné ozdoby, kteréžto wěci obzwláště Perikles, občan Athenský, wedl, muž w celém Řecku tehdáž nejproslulejší. Mnohých také Athenští nesprawedliwými skutky urazili a proti sobě popudili.

Ti wšichni se spojili se Spartany, a druzí s Atheňany, a počali wálku mezi sebau, která 27 let trwala, a sluje Peloponneská. Atheňané neyprw na moři, Spartani na zemi wítězili. Ale neštěstí nejwětší Athenských bylo, že brzy po začátku té wěci mor weliký wznikl a Perikles umřel. Spartani začali se zmáhati; obě strany se setkaly w bitwě, kdež wůdce

Athenských byl jirchář Kleon, Spartanů pak Brasidas, kteřížto obadwa padli.

W Athenách byl tehdáž Alkibiades, muž mladý a těch nejpodiwnějších wlastností dobrých i zlých, důwtipnosti pak skoro we wšech wěcech wýtečné. Ten spoluobčanům swým náwrh učinil, aby se Sicilie zmocnili, a jsa wywolen za wůdce loďstwa, tam poslán jest. Wšak na cestě, zwěděw, že jej obžalowali w Athenách pro rozpustilost na obrazích boha Merkura spáchanau, začežby byl na hrdle trestán byl, opustiw wojsko, utekl do Sparty, a co Athenské wojsko w Sicilii zahynulo, Alkibiades dobrau radau Spartanům prospíwal, tak že Athéňané hynauti začínali. Ale brzy se slitowalo nad wlastí Alkibiadowi, a učiniw sobě i we Spartě nepřátely, z města toho utekl, s Atheňany se smířil, a porazil Spartany, i s welkau sláwau do Athen přijat jest.

Jakož ale Athenští wšechněm swým slawným mužům newděční byli, tak i Alkibiadowi po druhé z wlasti wypowěděli, a zwolili wůdců deset, mezi nimiž Konon byl nejdůstojnější; Spartani měli wůdce Lysandra, chytrého a lstného, a spolu s Peršany se spojili, kteří rádi Athenských hubiti pomáhali. Tedy zwítězil Lysander w bitwě u Aegospotamu (405 l. př. Kr.), dobyl Athen a dlauhé zdi, kteréž byly okolo města toho, zbořit dal, wesele k tomu hausti rozkázaw.

§. 12. *Agesilaus. Epaminondas. Podmanění Řeků od krále Filippa Macedonského.*

Odtud počali Spartani nad jinými Řeky rozkazowati, a to tak činili, že sobě brzy stýskali wšichni

ti, kterým prwé pod Athenskými smutno bylo. Nebo Spartani byli sice lid udatný, a wlast swau nade wšecko milowali, ale byli rowněž hrubí, nijakých krásných umění nedbali, a proti cizím násilí a křiwdu beze studu konali. Do Athen položili posádku, a zřídili třidcet panowníků čili tyranů, od kterých mnoho měšťanů na poprawu dáno, mezi nimi i Sokrates; jiným obcem Řeckým weliké daně ukládali. To bylo příčina, že již nikdy Řekowé mezi sebau w jednotu wstaupiti nemohli.

Agesilaus, udatný král Spartanský, w tento čas hrdinsky wedl wálku s Peršany, kteréž welice by byl zkormautil, kdyby zatím Athenští, již prwé zprostiwše se tyrannů, s jinými Řeky proti Spartě se nebyli pozdwihli, takže Agesilaus do wlasti nawrátit se musil. Tu porazil Athéňany u Koronéy; ale Konon, wůdce Athenský s Peršany se spojiw, přemohl celé loďstwo Spartanské u Knidu, a tak nade ctí zapomenuli se Spartani, že jednawše skrze Antalkidu s Peršany, jen aby tito Athenským nepomáhali, učinili s nimi mír hanebný, tak sice, že Maloasiatické Řeky, bratry swé, prwé tak těžkými wálkami wykaupené, Peršanům zase odewzdali.

Poněwadž ale tím zpurněji nyní proti wšem Řekům sobě počínali, popudili naproti sobě nade wšechny jiné město Theby, do kterého též, jako prwé do Athén, posádku wložili. Neboť byli w Thebách ty doby muži dwa wlasti milowní a důwtipní, Epaminondas a Pelopidas. Pelopidas posádku z města wypudil, Epaminondas porazil Spartany u Lewkter, a učinili, že skoro wšichni Řekowé k nim Thebanům se drželi, a Sparta pokořena jest. Což ale pohříchu netrwalo dlauho; neb Epaminondas znowu sice po-

razil Spartany u Mantinéi, ale w bitwě té padl, a tu žádný stát Řecký nad druhý nebyl, a wšichni jako bez hlawy.

Užil toho král Macedonský Filipp, sused Řeků, jenž lstiwě na příležitost čekal, by se wšechněch zmocniti mohl. Tu Fokowé olaupili chrám boha Apolla w Delfích, kamž ze wšech zemí Řeckých mnoho obětowáno býwalo, poněwadž se myslilo, že bůh tam prorokuje, a wšichni o radu tam posílali, což se orakulum nazýwalo. Za to ostatní Řekowé s Foky wojnu tak řečenau swatau započali, powolawše Filippa na pomoc, kterýžto přišel, a Foky pokáral. Podobně se brzy potom prohřešili Lokrowé, a zas měl Filipp naproti nim powolán býti, raduje se z té příležitosti, která mu na Řeky přišla. Ale znajíce Atheňané a Thebanští zlý úmysl jeho, a zwlášť Demosthenes, weliký řečník Athenský, proti němu se spojili. Tedy wytáhl na pole naproti nim, a poraženi jsau u Chaeronaey (338 l. př. Kr.) Tu Filipp posádky do wšech měst Řeckých wložil, a tím pod moc swau ge podmanil.

§. 13. *Alexander Weliký.*

Takowýmto způsobem národ Řecký swobody swé zbawen jest, kteréžto předtím žádný jiný tak jako oni wážiti sobě neuměl. Nebo, jakož jsme již powěděli o starých národech na wýchodě, Babylonských, Assyrských, Hebrejských, Foeničanech, Egypčanech, ti wšichni prwé mocni bywše, naposledy pode jho Peršan upadli. A wládli králowé Perští z nádherného stolce swého, jako bohowé téměř od národů těch wzýwáni jsauce, proti kterým i największí lidé

jen co otroci byli, a slow jich pokorně poslauchati musili. Toho widauce Řekowé, proto tak přílišně se báli panowníka nad sebau míti, až pak král Filipp pod moc swau jich dostal. Wšak poněwadž národ ten ne swětskau sláwau toliko, ale zwlášť duchem swým stkwěl se, tím wznešenost swau neztratil. Uměním totiž a wědami práwě tehdy tak welicí byli, že wšichni jiní národowé, kteří jich znali, od Řeků učili se. Jejich básníků, řečníků, dějepisců, mudrců řada jest tak dlauhá, žeby welikých knih o tom sepsat lze bylo, čeho oni duchem swým se domyslili, i kterak wzdělaní byli.

Žákem jednoho z mudrců Řeckých Aristotela, žáka Sokratowa, byl Alexander Weliký, syn Filippa krále Macedonského, jsa jinoch dwadcetiletý, když otec jeho umřel, a on w králowstwí se uwázal; udatný, bystrý, a k tomu něžné mysli i wěd a nauk milowný, takowý, jak žádný král před ním nebyl, poněwadž se od Řeků naučil, nad které též prwé nebylo. Nad nimi a Macedony wládna, dwě léta po nastaupení stolce, wyšel s wojskem 35,000 mužů z Ewropy do Asie, chtě pokrotiti říši Perskau. I setkaw se ponejprw s wojskem krále Perského u Granika w Maloasii, kteréhož bylo na sta tisíců, porazil je na hlawu. Celá Maloasie jemu se poddala, a Řeky maloasiatické od Peršan wyprostil. Po druhé zwítězil nad nimi u Issa, a již Syrii, Palaestinu a ty krajiny w rukau swých widěl. To když se stalo, nejprwé obrátil se do Foeničan, a město Tyrus oblehl, dlauho dobýwal, konečně na wždy rozbořil; do Epypta táhl, a lehko země té nabyl, která Peršanů nerada poslauchala, i založil město Alexandrii, kteréž odtud místo Tyra mnohá století středištěm wšeho obchodu na swětě

bylo, a po tento den jest slawné. Odtud kwapil k poslední bitwě, a porazil Peršany po třetí u Gaugamely, množstwí jich přenáramné, a rozmanitost lidí jízdných i pěších ze wšech krajin říše neslýchanau, kteří wšak wšichni wíce o zachowání swého žiwobytí, než o lásku ke králi aneb ke wlasti stáli. Král Darius Codomannus zabit jest od nezdárného satrapy swého Bessa, kterého sám Alexander, ošklíwost ze zločinu toho maje, za pokutu usmrtiti kázal.

Tudy jemu celá říše Perská poddána byla; odkudž až do Indie táhl; potom wrátiw se do města slawného Babylona, nikdy wíc do Ewropy nepřišel, ale weliké úmysly konaje, o to nejwíce se zasazowal, chtě we wšech zemích dobytých wzdělanost řeckau rozšířiti, aby totiž wšichni národowé tomu se naučili, čeho Řekowé uměli, jichž jazyk odtud po wší Asii a jiném swětě tehdáž známém proslulý byl a oblíbený, poněwadž žádným jiným tolik krásného nemluwilo se ani neučilo. A wšak Alexander tak welikými pracemi, a také rozkošemi přemožen jsa, kterých sobě w Babyloně a bujných překrásných krajinách těch obwykl, příliš časně tu umřel, stár jsa 32 roků, 324 let před narozením pána Krista.

Říši, kterau on založil, rozdělili mezi sebau jeho wůdcowé, jakož potom dále wyprawowati se bude, poněwadž napřed o Římanech musí powědíno býti, kteří ty časy nejslawnějším lidem na swětě býti počínali.

III.

O MOCNÁŘSTWÍ ŘÍMSKÉM AŽ DO CÍSAŘE ŘÍMSKÉHO AUGUSTA

(čili do roku 31 př. Kr.)

§. 14. *Rozšíření Římanů po celé Italii.*

Za časů mocných králů Perských, potomků Cyra, a wálek jejich s Řeky, až do krále Alexandra Welikého, jenž wšechny země na wýchodě spojil, byli na západě nejpamátnější národowé Římané w Italii, a Karthaginští w Africe.

Nad Římany, jak již powědíno, nejprw králowé panowali, podlé nich wšak schůzka nejurozenejších mužů, řečená senat. Ti, kteří z rodu senatorů pocházeli, nazýwali se patricii, ostatní pak lid plebeji. S posledním králem Tarquiniem Pyšným, jenž brzy po časích krále Perského Cyra žiw byl, nebyli Římané spokojeni, a wyhnali jej (510 l. př. Kr.), i učinili sobě, aby každoročně dwa wolili, nazwané konsuly, by nad nimi wládli, wšak také nic bez rady senatu, jako předtím králowé, nečinice. Tudy se začala republika Římská, jejíž běhowé i wnitřní i zewnější stejně jsau památní.

Wnitř w zemi nejprwé patriciowé byli nejmocnější, nedopauštějíce, aby kdo jiný nežli někteří z nich za konsuly woleni byli, i jinak utiskujíce lid plebejský. Z toho bylo mnoho rozepří w městě mezi bohatými a chudými, až plebejowé rozhně-

wawše se, z Říma wyšli, a jiné místo si wyhledati chtěli. Ale patriciowé poslawše za nimi až na horu řečenau Swatau, přiměli jich, aby se nawrátili, i dowolili jim, aby si obzwláštní ochrance zwolili, řečené tribuny, kteří nic nedopustili, co se toliko patriciům zdálo, a lidu se nelíbilo, takže naposledy w Římě takowá obec byla, že i bohatí i chudí směli konsuly býti, a jedni od druhých tištěni nebyli. Proto také byli poslali do Řecka deset mužů (decemviri), aby se seznámili se zákony Solonowými a Lykurgowými, a podlé toho příkladu nowý zákon Římanům zjednali, kterýž na desíti dskách čili tabulích sepsán byl, a podlé něho bohatí i chudí sauzeni.

Od Řeků wypůjčili sobě Římané dílem i swé náboženstwí, kterému prý jich předně král jejich Numa naučil. Neboť také ctili Jupitra a spolubohy i bohyně jeho, kteréhožto nejslawnější chrám byl na hradě w Římě řečeném kapitolium.

Ze začátku, když teprw Romulus město založil, byla země Římanů welmi malá; neboť se sotwy na několik kroků okolo města roztahowala. Po celé ostatní Italii obýwali národowé jiní, malí i welcí, z kterých nejwýtečnější byli Latini, Etrusci a Samnité mimo Řeky, kteří we Welkořecku mnohé osady byli založili. Z nich ze wšech Římané byli nejudatnější a laupeže nejdychtiwější; nebo k nim každý, kdo jinde z wlasti swé utéci musil, přijat byl, a milowali swobodu, ješto ti ostatní pánů swých poslauchati musili. Tudy hned za králů swých znamenité části země se zmocnili, a potom wždy wíc krajin dobýwali. Latinowé, Etrusci téměř wšichni od nich jsau podrobeni.

Těch dob se stalo welké pobauření w národech na sewеru od Italie skrze Celty, kteréž Slowané Wlachy, Římané pak Gally nazýwali. Celtowé bydleli w Gallii, to jest we Francauzích. Poněwadž ale země tato nimi příliš hustě se zalidnila, prawí se, že král jejich Ambigates synowce swé Bellovesa a Sigovesa s množstwím lidu do swěta wyslal, aby jinde se usadili. Tedy jedni zašli daleko na wýchod, a usadili se po celém Dunaji od Šwáb a Bawor až téměř k Tatrám a Černomoří, a osadili s jedné strany Šwejcary a jiné hornaté krajiny, s druhé pak až do Čech a do Morawy zašli. Ti se nazýwali Bojowé, i byli prwní, kteréž známe, obywatelé země naší. Jakých tito Celtowé bojů s Němci a Slowany měli, poněwadž až k jich krajinám se tlačili, nikdež nestojí zaznamenáno; ale druzí obrátili se do Italie, a zmocnili se weliké části rozkošných krajin tamějších, ba až k Římu pod wůdcem swým Brennem přitáhli, porazili Římany při řece Allii (390 l. př. Kr.), a Řím spálili. Teprw když kapitolia dobýwali, oswobození přinesl udatný Camillus, jehož sobě za diktatora, to jest plnomocného welitele na šest měsíců zwolili Římané.

Odtud s Gally ustawičných bojů wedli, a říši swau w Italii na sewer rozšiřowali, i také týmž časem na jih, kdežto se statečným národem se Samnity přes 50 let wálčili. Ačkoli od nich hanebně poraženi byli u Caudia, ale potom zwlášť wedením Papiria Cursora welikých hrdinstwí wykonali, tak že přemoženi jsau Samnité a poddanými jejich se stali (290 l. př. Kr.)

Tím během tedy jediného skoro města Tarenta w Italii bylo, kteréhož nedobyli Římané. Neboť

stál Tarent nejdoleji nad mořem, wystawen byw od Řeků; měšťané jeho byli bohatí a stkwostní po řecku, a hrdí, poněwadž na mnoha lodích po moři s Řeky a Karthaginci obchod wedli, a nechtěli trpěti, aby Římané rowněž činili. I stala se wálka s nimi, a powolali na pomoc Pyrrha, krále Epirského z Řecka, jednoho z těch, kteří po smrti Alexandra Welikého o jeho říši se dělili a wálčili. Římané s ním we třech bitwách se potýkali; w jedné byli poraženi, ale wíc Epirských než jich padlo; w druhé žádná strana nezwítězila, ale Pyrrhowi wojíni umdleli; w třetí porazil Pyrrha konsul Římský Curius Dentatus (275 l. př. Kr.). Tu musil z Italie utéci, a Tarent se wším bohatstwím swým a loděmi od Římanů dobyt jest.

§. 15. *Wálky Punické.*

Karthago založila prý foenická kněžna z Tyru, jménem Dido, prwé nežli Řím od Romula a Rema založen jest (888 let př. Kr.); a město bylo tak jako Řím ze začátku malé; a wšak potom mnoho národků, kteří tam po pobřeží sewerní Afriky kočowali, to jest, stáda swá honili, podmanili sobě, a pány celého pobřeží se stali. Karthaginci byli, jako Foeničané, pilní kupci na zemi i na moři. Z wnitř Afriky přiwáželi mnoho drahých wěcí, lacině tam od nerozumných lidí nakaupených, a na lodích zase dále je rozwáželi. W Středním moři zmocnili se ostrowů Balearských, Sardinie, Malty a jiných mnohých, na kterých při plawbách swých odpočíwati mohli. Nad nimi panowali jako konsulowé Římští dwa suffeti, kteří se podlé wůle bohatých kupců sprawowati musili.

Mezi Římem a Karthaginau uprostřed ležela Sicilie, na které byli Řekowé mnohá místa založili, a zwláště Syrakusy, Agrigent, a jiná krásná, w nichž králowé wládli. Tak jako někdy Athenští za času Alkibiada ostrowu ťohoto zmocniti se chtěli, takby byli rádi Římané a Karthaginci učinili, kdyby byli jedni druhým nepřekáželi. O to naposledy mezi nimi wálky weliké wzešly, které se punické jmenují, poněwadž se Karthaginci také Puny nazýwali.

Prwní punická wálka se začala 264 léta před Kristem, a 23 let trwala. Římané w Sicilii wítězili, a konsul C. Duilius prwní byl, jenž na moři zwítězil; nebo od té doby Římané i na moři mocní býti začali. C. Attilius Regulus, jiný wůdce Římský, až do Afriky přeplul, Karthaginské porazil, a u welikém strachu skoro až k městu jich stíhal. Karthaginci sobě Renajali Spartanského wůdce Xanthippa; ten sice Regula přemohl, zajal, a Karthaginci jej umořili, že Římanům raditi nechtěl, aby s nimi pokoj učinili; a také téhož času Hamilkar Barkas, statečný wůdce Karthaginský, w Sicilii nad Římany wítězil; ale to wšechno proti Římanům platno nic nebylo. Catulus konsul porazil Karthaginské na moři blíž ostrowů Aegatských, takže o pokoj žádati musili, kdežto propustili Římanům Sicilii, a mnoho peněz složili.

Ale když byl již mír, nesprawedliwě se zmocnili Římané ostrowů Corsiky a Sardinie, a jiného zlého učinili Karthaginským, kteří i mezi sebau w mnohých různicích byli. Hamilkar Barkas chtěl tím pomoci, že s wojskem do Španěl táhl, a té země zmocniti se usilowal. Dříw, než se mu dokonale powedlo, umřel sice; ale zeť jeho Asdrubal skoro celých Španěl dobyl až po řeku Ebro, přes kterau

po jeho smrti Hamilkarůw syn Hannibal s wojskem přešel, a druhau tudy wálku punickau začal (218 let př. Kr.), kteráž 19 let trwala.

Hannibal byl jeden z nejslawnějších wojewůdců, kterých kdy na swětě bylo, od smrti krále Alexandra Welikého ten nejwýtečnější. Nejprwé přešel s welikau prací s lidem pěším, s jízdnými i slony, na kterých tehdáž se bojowáwalo, přes hory Pyrenejské a Alpy sněhem přikryté, kde předtím pro diwost krajiny ani cest žádných nebylo, a přitom wždy Gallowé, kteří tam obýwali, s ním boj wedli, až pak krásnau zemi Italskau widěti bylo, jíž dobýti chtěl. Tam wtrhnul, i porazil Římany we čtyřech bitwách přeukrutných: nad Tesinem, nad Trebií řekami, u jezera Thrasimenského, a posledně u Kann (Cannae), kdežto se prawí, že 80,000 Římanů jest zabito. Hrůza byla na Římany weliká, když takto již i Říma města Hannibal zmocnit se chtěl; wšak senat slawný zmužilé mysli nepozbyl. Zwolili diktatora Fabia Maxima, jenž maudře odporowati uměl Hannibalowi, ale u welikau půtku žádnau se s ním pustiti nechtěl. Hannibal měl doma w Karthagině mnoho protiwníků, kteří mu nepřáli, a proto žádné pomoci do Italie poslati mu nechtěli, když wojska mu ubylo. Asdrubal, bratr jeho, který jemu ze Španěl na pomoc šel, poražen byl na cestě od Římanů a zabit, tak že on, ačkoli 14 let w Italii se zdržel, již nic Římanům uškoditi nemohl.

Mezitím byli Římané do Španěl poslali Cnaea a Publia Cornelia, oba nazwané Scipiony, kteří šťastně s Karthaginci bojowali. Když oni oba padli, učiněn jest wůdcem jiný Publius Cornelius Scipio, muž teprw 27letý, jenž města Nowé Karthaginy w Špa-

nělích dobyl, a celau tu zemi wybojowal. Ten jsa hrdinské mysli, do samé Afriky se přeplawil, s Massinissau králem Numidským se spojil, a ku Karthagině samé blížiti se začal. W nauzi takowé Karthaginci Hannibala ze Wlach powolali, aby je wyswobodit přišel, i setkali se obadwa slawní wůdcowé u města Zamy w bitwě weliké. Hannibal, poněwadž menší wojsko a míň udatné měl, poražen jest od Scipiona, a o mír jej prosil. Tu musili Karthaginci celé Španěly Římanům dáti, mnohem wíc peněz než prwé zaplatiti, a wšechny wojenské lodě jim wydati mimo deset, tak že již na moři Středním té nejmenší moci nepodrželi, a Římané w západních krajinách jediní mocní byli (202 léta př. Kr.)

§. 16. *Podmanění říši Alexandrowých.*

Dříwe než se wálky punické staly, kterými říše Římská wzrostla, panstwí Alexandrowo, které ještě mnohem wětší bylo, po krátkém čase opět rozdělilo se. Alexander Weliký měl syna Alexandra, jenž teprw dítě byl, a také jiné příbuzné. Ti ale od wůdců wojska jeho brzy wšichni zawražděni jsau, a wůdcowé ti, kteří jemu tak newděčni byli, mezi sebau mnohé a dlauhé wálky wedli, poněwadž žádného ze sebe nade wšemi druhými spráwce míti nechtěli, ale každý, jak mnoho zemí mohl, tolika zmocnili se, a nad těmi králi se nazýwali. Nejmocnější z nich stal se Antigonus, jenž wšechny země měl, kterých Alexander w Asii dobyl. Poněwadž ale i po jiných taužil, spojili se naproti němu druzí wůdcowé, Kassander, Lysimachus, Seleukus a Ptolemaeus, i porazili Antigona u Ipsa, kdež padl (301 l. př. Kr.); a byly

z říše Alexandrowy tři nejčelnější: Macedonie w Ewropě, Egypt w Africe a Syrie w Asii.

Říše Syrská byla založena od Seleuka, jméno majíc od Syrie blíž země Kananejské, ale roztahowala se odtud skoro až k Indii po wšech zemích, nad kterými prwé králowé Peršťí panowali. Potomci Seleukowi někteří se nazýwali Seleukowé, někteří Antiochowé. Oni wystawili slawná města Seleucii a Antiochii, w kterých stkwostná sídla swá měli. Nebo brzy se naučili od lidí tamějších nejwíc rozkoše hledati, jakož až podnes wšichni wýchodní králowé činí. Tu byli slabí, a wšech národůw poddaných ponutit nemohli, aby jim poslušní zůstali. Nejprwé proti nim powstali Parthowé, potomci starých Peršanů, kteří oswobodiwše se, nowau říši Partskau započali. Král jich prwní byl Arsaces (254 l. př. Kr.)

W Egyptě wládl Ptolemaeus, a po něm potomci jeho Ptolemaeowci. Prwnější z nich, mezi nimiž obzwláště Ptolemaeus Filadelfus, obnowili starau sláwu země Egyptské, učenost a umění wážíce. Sídlo swé měli w Alexandrii, od Alexandra W. založené; a odtud až dlauho po narození pána Krista nebylo žádného města na swětě, w kterémby tak hojně jako tam obchod byl weden býwal.

Macedonii obdržel nejprwé Kassander, jenž matku Alexandrowu Olympii, manželku jeho Roxanu, a syna Alexandra byl zawražditi kázal. Po jeho smrti nastaupil Demetrius Poliorketes, syn Antigonůw, a mnoho bojowal s Pyrrhem, králem Epirským, jenž Macedonie dobýti chtěl, když od Římanů byl poražen.

Menších králowstwí bylo několiko w Malé Asii a mezi těmi nejbohatší králowstwí Pergamus.

)(

Řekowé byli nejprwé poddáni králi Macedonskému; ale Demetrius Poliorketes je propustil, a zase swobodnými učinil. Poněwadž tak mocných se wšech stran sausedů měli, nemohli již nikdy tak jako předtím si počínati. Rozděleni byli na dwě strany čili towaryšstwa, jedno nazwané achaejské, a druhé aetolské; ke každému několik měst čili republik přidalo se, ale jedno towaryšstwo s druhým w mnohých wálkách bylo, kterých král Macedonský Filipp II. použil, a do wěcí jejich se wmíchal. Nejslawnější polní wůdce Achaejských byl Filopoemen.

Tím způsobem swět tehdáž jako na dwě polowice rozdělen byl. Nad jednau wládli Římané, jazykem latinským mluwící; w druhé byly řečené říše Alexandrowské. Na dwořích králů těch wšudy se mluwilo jazykem řeckým, w Macedonii, w Syrii, w Maloasii, obzwláště pak w Egyptě, kdežto králowé Ptolemejští wšelikau učenost chowali w Alexandrii, slawné školy a knihowny welikánské, jakých předtím nikdež nebylo, tu založiwše. Po Alexandrii mudrctwím, jakož od starodáwna, Atheny předně slynuly.

Ale Římany, ze wšech národů nejudatnější, kteří, jak Italie dobyli, již po jiných také zemích taužili, když auhlawní nepřátely swé Karthagince byli pokrotili, weliká dychtiwost chopila, nade wším swětem mocně wládnauti, aby jich wšichni poslauchati musili. Tedy s jedním králem po druhém schwalně wálky začínali, a jednoho po druhém podmaňowali; jiní, kterých nedobyli, s welikým strachem wšechno činili, čeho senat Římský pyšný a násilný žádal neb rozkazowal.

Prwní wálku po bitwě u Zamy začali s Filippem

II. králem Macedonským, poněwądž s Hannibalem spojen byl, ačkoli málo jemu pomoci mohl. Římané jej porazili u Kynoskefal (197 l. př. Kr.), a do Karthaginy posly wyprawili, aby jim Hannibal wydán byl, poněwadž on wší mocí se přičiňowal, wlasti swé z bídy weliké znowu pomoci. Hannibal, zwěděw o tom, utekl z Karthaginy ke králi Syrskému Antiochowi III. Antioch začal wálku s Římany, ale neprozřetedlně sobě počínaw, poražen na hlawu u Magnesie od Lucia Cornelia Scipiona, bratra Publiowa, jenž u Zamy zwítězil (190); načež jej tak Římané wší moci zbawili, že wždy wíce národů od Syrie odpadlo; napřed Armenie, potom Židé, kterých, poněwadž Peršanům nejprw poddáni byli, i též Alexander W. dobyl, a pak Seleukus opanowal. Neb poněwadž Antiochus řády jich nábožné trpěti nechtěl, než aby po řecku žiwi byli; pozdwihli se proti němu, a wůdcowé jich byli bratří Machabaejští, kteříž nowé králowstwí Židowské založili. A widěwše ty wěci Parthowé, jichžto země z prwu malá byla, byli smělí, Babylonie, Medie a wšechněch zemí až po řeku Eufrat se zmocnili, tak že z říše Syrské již ničeho wíce než Syrie, kteráž jen malá jest, nezbylo.

Hannibal po porážce Antiochowě utekl k Prusiowi, králi Bithynskému w Maloasii, a když i tam za ním Římané poslali, aby jim wydán byl, a již wojáci dům jeho obstaupili, wzal jed, a sám sobě smrt učinil, poněwadž laupežiwý lid Římský nenáwiděl od dětinstwí swého (183). Oni pak, již ani jeho se nestrachujíce, co chtěli, bez bázně činili. Opět obnowili wálku s Macedonií, krále Persea jali, a zemi tu sobě podmanili (168). Řeky byli

nejprwé za swobodné prohlásili, aby snad Macedonům pomáhati se nejali; nyní ale nejprw aetolské towaryšstwo porazili, potom s achaejským wálku započali, a Mummius konsul Římský, oblehna město Korinth, dobyl a rozbořil (146), odkudž celé Řecko Římanů poslušno býti musilo.

Téhož roku zbořeno od nich město Karthago s welikým strachem po celém swětě, kamž o tom powěst došla. Neboť Římané ničeho národu tomu nepřáli, jakkoli již slabý byl, a konečně třetí wálku punickau započali, kteráž tak truchliwý konec měla. Celý swět trnul před zlostným Římem.

§. 17. *O zkáze mrawů Římských.*

Brzy wšak wěci ještě hůře se počaly měniti a bauřiti. Staří Římané byli sice lidé neučení, sprostí, k tomu surowí a bojowní; ale mrawy jejich byly čisté, neporušené. Tak krásných umění a wědomostí neznali jako Řekowé, ale jako oni, každý Říman wlast swau nade wšecko milowal, a mnozí za ni rádi we wálkách žiwot swůj dali. K bohům byli pobožní, báli se zlé činiti, slowo dané wždy naplnili, a ani proti nepřátelům nečestně jednati nechtěli. Wyprawuje se o wůdcowi jich Fabriciowi we wálce proti králi Pyrrhowi, že když lékař krále Pyrrha k němu přišel, a když mu zaplatí, Pyrrha otráwiti slibowal, Fabricius rozhněwaw se, lékaře w okowy dáti, a k Pyrrhowi zawésti kázal, aby jej potrestal. Když ale Pyrrhus polowici králowstwí swého jemu dáti chtěl, aby mu Římany zradil; pro nic na swětě Fabricius učiniti nechtěl. Žiwi byli tak jednoduše, a tak s málem spo-

kojeni, že jich nejslowútnější wůdcowé sami pole swé oráwali. Curia Dentata, jenž Pyrrha přemohl, nalezli wyslanci Samnitů, když do Říma přišli, an u ohniště seděl, řepu, kterau jísti chtěl, oškrabáwaje.

Ale obyčejowé národa Římského welmi se proměnili, když nad tolikými říšemi panowati počali. Seznámiwše se sice s Řeky, kterých potom sobě podmanili, od těch se naučili i jiných sobě wěcí wšímati, než zbraní a bojů; naučili se řeckému mudrctwí a řecké wzdělanosti, a brzy latinským jazykem tak učeně a krásně, jako Řekowé swým jazykem, psali. Ale nesmírné bohatstwí hrnulo se do Říma ze zbořených měst nalaupené, jako z Karthaginy, z Korinthu a mnohých jiných. Podmaněným národům učinili Římané představené, řečené prokonsuly, propraetory, kteří každoročně jiní byli. Každý z nich nejen weliké daně zemi té ukládal, ale sám wší ukrutností pro sebe peníze wynucowal, s kterými potom do Říma se wrátil. Když ale zlata a stříbra přenáramné množstwí bylo, začali sobě lidé toho wíce, než počestných mrawů, wlasti a bohů wážiti. Welicí patriciowé, jsauce bohatší než mocní králowé, hejřili, rozkoší užíwali, neprawostí žádných se nestyděli, poněwadž penězi wšechno se zaplatit mohlo. Jiní pak lidé podlé nich se říditi chtíce, když se jim práce již znelíbila, a brzy o jmění swé přišli, ti wšechno i to nejhorší, welkým pánům činili, zač jim zaplatili, aby se dobře poměti mohli.

A tak když hanebných hříchů bez počtu w Římě se páchalo, zželelo se mnohým mužům ctnostným zkázy takowé, a nadarmo o nějaké prostředky naproti tomu se pokaušeli. Dwa bratří, řečení Grac-

chowé, myslili, kdyby lidé obecní wic jmění měli, aby sobě hanebně wydělávati nemusili, žeby mrawněji živi byli. A poněwadž mnoho polí bylo, která žádnému jedinému, ale celé obci Římské patřila, chtěli Gracchowé, aby ta pole lidem rozdána byla; a hned weliké množstwí lidu rádo tomu bylo, ale patriciowé, kteří těch polí sami užíwali, spiknuwše se se swými, w městě samém proti Gracchům wytáhli, a zabili je s mnohými jinými.

§. 18. *Marius a Sulla.*

Brzy potom wedli Římané wálku s králem Numidským Jugurthau. Neboť Numidie byla w Africe blíž Karthaginy; a poněwadž Massinissa král Římanům we wálkách punických byl nápomocný, byli jeho i syna jeho Micipsy přátelé. Micipsa měl dwa syny, a třetího Jugurthu, syna bratrowa, za swého přijal. Ten po smrti Micipsy oba newlastní bratry zawraždil, a sám panowání se chopil. Římané mu wálkau hrozili, a musil do Říma přijíti, aby se zodpowídal. Ale Jugurtha mnoho peněz s sebau wzaw ty nejmocnější uplatil, a když se domů nawracel, smál se tomu hanebnému městu, prawě, žeby samo sebe prodalo, kdyby kupce nalezlo. Potom ale, poněwadž toho wšem hodnějším hanba byla, započata wálka s ním na pomstu, a wůdce byl naproti němu Metellus a potom Marius, jehožto podřízený wůdce Sulla; od nich Jugurtha jat jest, a do Říma zawezen, i w žaláři zardaušen (106).

Dříw ještě nežli Marius z Afriky do Říma se nawrátil, wypukla wálka weliká Římanů s národy německými Cimbry a Teutony, kteří od půlnoci při-

šli, pěkných a teplých krajin wlaských se zmocniti chtíce. Ti nejprwé při horách Alpách několik wojsk Římanských poraziwše a zahubiwše, potom do Gallie se obrátili, a zemi tuto plenili, a byl takowý strach w Římě, jestližeby do Italie wtrhli, jako když někdy Brennus k Římu se blížil. Tedy s welkau sláwau se nawrátiw z wálky Jugurthinské Marius, opět proti národům těmto poslán jest, aby nebezpečenstwí od wlasti odwrátil. Po čtyry léta jej Římané za konsula zwolili, což prwé neslýchané bylo; nebo dlauho trwalo, než takořka na pohled diwých těch lidí bojowníky Římské uwykl; a statečnějšího wůdce tehdy neměli Římané. Potom udeřiw mocně, nejprw Teutony porazil blíž Aquae Sextiae, a Cimbry u Verony (101 př. Kr.) tak, že obojí skoro zcela jsau wyhubeni.

Tož se s mnohem wětší sláwau do města wrátil, jsa člowěk nízkého rodu, a bez krásných umění, kterýž jediné udatností swau štěstí takowého dosáhnul. Mrawů byl hrubých, a měl w nenáwisti wšechny šlechtice čili patricie. To se líbilo špinawé chátře Římské, že z nich takowý muž pošel, a on spoléhaje na to, měl za wěc lehkau, aby se pomocí lidu sám jediný aneb s několika jinými pánem nad celau říší stal. I spojil se s Saturninem a Serviliem, kteří mnohé ty, jichž nenáwiděli, potajmu wražditi začínali. Když se senat rozhorlil pro zločiny takowé; Marius obadwa ty a mnohé jiné zawraždit dal, chtě se očistiti, ale brzy do Asie utéci musil, poněwadž wšechněch patriciů nechuť proti němu powstala.

Až posud w říši Římanů toliko obywatelé města Říma byli wšech ostatních páni; a nejen druhých

zemí, ale i Italie obywatelowé jich poslauchati musili. Ale Marius a Saturninus i Servilius, když se chtěli panstwí zmocniti, slibowali ostatním Italským, kteří Spojenci nazýwáni býwali, že jim chtí wšech práw wymoci, jakých měšťané Římští mají, aby celá Italie nad jiným swětem wládla. Naproti tomu patriciowé bojíce se, aby swých práw neztratili, mocně Spojenců tisknauti i hubiti počali. A tak Spojenci sebrawše se wálku ukrutnau proti Římu začali, kterážby nešťastný konec byla wzala, kdyby jim konečně Římané byli nepowolili.

Toho času Mithridates, král Pontský w Maloasii, kterýž tak jako někdy Hannibal Římany nenáwiděl, zlau wálku zdwihl, chtě Římany z Asie, a jakž daleko by mohl, zapuditi, aby jiným národům tak jako předtím škoditi nemohli. Z té příčiny smluwil se s jinými králi okolními, aby wšechny Římany, cožby w zemích těch bylo, jedním dnem pobíti kázali, a zabito jest jich 80,000. Potom přes moře do Ewropy přitrhl, a mnoho Řeků, obzwlášť Atheny, k němu se přidali.

Ačkoli již zase Marius w Římě byl, ale Římané za wůdce do wálky té jej nezwolili, než Cornelia Sullu, poněwadž ten tak patriciů miláčkem byl, jako Marius chátry; ale obadwa o wlast nedbali, ani o nic dobrého, leč každý pomocí swých pánem wšech státi se dychtil. Tedy jak Sulla z Říma wyšel, učinil Marius, že lid bauřliwě sešed se, uzawřeli, aby on na místo Sully wůdcem byl učiněn. Což zwěděw Sulla, ihned obrátil se, Říma dobyl, a zůřiwě protiwníky swé hubiti počal. Marius musil bídně utíkati až do Afriky, kdežto we smutných zříceninách Karthaginy se zdržowal. Tu teprw Sulla

proti Mithridatowi podruhé wytáhl, dobyl Athen, a porazil wojska jeho na hlawu.

Byltě pak w Římě jiný w lidu oblíbený Cornelius Cinna, hanebník ukrutný jako wšichni, kteří za těch časů nejmocnější byli. Ten pobauřil lid proti urozeným, i učinil se konsulem, a druhým konsulem Maria, který opět do Říma se wrátil. Ti oba, Cinna i Marius, hrozně nad patricii a jejich wěrnými mstíti se začali, kterýchžto počet weliký zwražděn, a jiným statky pobrány. W tom Marius weliké zalíbení měl a rowněž w pití a rozkošich, kteréž jej naposléz do hrobu připrawily. Cinna dwě léta po něm umřel. Tož Sulla, učiniw mír s Mithridatem, jak dobře mohl, do Wlach pospíšil, Marianské porazil u Sacriportu, a Říma, kdežto se mocně bránili, útokem dobyl. Tam předtím nikdy tolik krweprolití, tolik nářku a smutku i hanebnosti nebylo, jako když Sulla wítězně wešel. Bez nejmenšího hryzení swědomí 9,000 wojínů, kteří se wzdali, poněwadž jím milost slíbil, zawřených w tak zwaném cirku, kdež Římané slawné hry wykonáwali, wšechny zawražditi kázal, a jiných na sta na listy napsati, aby je, kdo jich stihne, směl zabíti, a aby wšech statků swých zbaweni byli, což se proskripcí nazýwalo. Takto když wšechno wůkol uhrozil, oznámil, že chce na wždy diktatorem býti, to jest takowým, jehož wůli nic překážeti nemá; i wydal zákony na lid, aby zas jako někdy ze začátku republiky plebejowé patriciům poddáni byli. Tři léta ale panowaw, složil mocnost se sebe, a na wenkow se odebral, kdež tak pokojně žiw byl, jakoby nikdy člowěku žiwému neuškodil, až pak hanebnau nemocí pošel (78 l. př. Kr.)

§. 19. *Pompejus a Caesar.*

Kterak Římané od prwopočátku swobody milowní byli, takže i krále od sebe wypudili; kterak potom konsuly jen na rok wolili, a ti bez wůle senatu ničeho učiniti nesměli; kterak jen w nejwětší nauzi a to jen na půl léta diktatory sobě brali, poněwadž panowníka nad sebau trpěti nechtěli; i také sprostý lid dokázal, aby od urozených nemohl tisknut býti: toto wšechno přestáwalo od té doby, co se Římanům bohatstwí a rozkoše nejwíc zalíbily, a naproti tomu wlast wíce milowati neuměli; zwlášť co se Marius a Sulla wálečně setkali, chtíce jedinowládci býti. Poněwadž tedy swobody a ničeho dobrého sobě newážili, naposledy se tak stalo, že pod jediného pána čili císaře národ Římský přišel, a republika minauti musila.

Neboť hned po smrti Sullowě miláček jeho, Pompejus, začal po prwním místě w říši taužiti, jsa muž dosti statný, a ještě wíc štěstí mu přálo, tak že, čeho jiní započali, on dokončil jenom, a wšechnu sláwu sám zdědil. We Španělích byl Sertorius, jeden z těch, kteří prwé Mariowi wěrní byli, a od Sully přemožen nebyl. Tedy wytáhna proti němu Pompejus, teprw když Perperna legat Sertoria zawraždil, porazil wojsko jeho. Potom přemohl Spartaka, wůdce šermířů a otroků, kteří se w ten čas zbauřili, a laupežníky mořské, kteří s mnohými loděmi po Středním moři jezdili, a kupecké koráby laupili, i lidi chytali a za peníze propauštěli. Nejnebezpečnější wálku w ten čas měli Římané nowau s Mithridatem, jenž znamenitě byw poražen od Licinia Luculla, konečně od Pompeja

zcela jest přemožen, a sám sebe zawraždil. Pompejus po té wěci Pontus k Římu přidal a jiné země, přišed také do Jerusalema, kdežto dwa bratří Aristobul a Hyrkan wálku mezi sebau wedli, kdoby z nich měl králem býti. Pompejus pomohl Hyrkanowi; ale potom brzy Římané zemi Kananejskau k sobě wzali a učinili králem Herodesa (39 l. př. Kristem).

Byla pak takowá hanebnost w Římě, že, když Pompejus tak daleko byl, umluwil se s mnohými jinými Catilina, chtíce město zapáliti, nejbohatší lidi a šlechtice zabíti, a sami statků jich zmocniti se i panowati. S welikau prací wšak toho odkryl konsul Cicero, největší řečník Římský, a schytaw ty spřísažené, kázal poprawiti; Catilina pak w poli poražen s wojskem swým zabit.

Pompejus nejprwé jako Sulla držel s patricii, a usilowal, aby senat, jak od starodáwna, panowati mohl; potom ale, poněwadž začal o to státi, aby sám panstwí, pokud možná, se zmocnil, hleděl sobě lásku lidu způsobiti, pročež zase tribuny lidu w býwalau moc jejich usadil, kterau jim Sulla byl odňal. Aby wšak bez překážky, čeho chtěl, dokázal, učinil spolek s C. Juliem Caesarem a s bohatým Crassem, řečený triumvirat, aby sobě pomáhali k tomu, by wždy u welikém důstojenstwí zůstali. Tedy byw jeden rok Caesar konsulem, potom na pět let učiněn místokonsulem nad Gallií, Pompejus nad Španěly, a Crassus, aby do wojny proti Parthům táhl. Ale Pompejus, poněwadž wšechno, co w Římě se dělo, wěděti chtěl, aby podlé toho užitku swého hleděti mohl, zůstal w městě, a do Španěl toliko legaty swé čili podřízené wůdce poslal.

Caesar naproti tomu, jenž Mariůw wnuk byl, a tudíž i u lidu w lásce, táhl do Gallie, aby sobě sláwy dobyl, jsa nejdůwtipnější ze wšech polních wůdců, kterých kdy Římané měli. Gallie se dělila u Římanů na dwě části: před Alpami w horní Italii, a za Alpami čili we Francauzích. Gallii před Alpami hned od punických wálek byli sobě podmanili Římané, za Alpami jen část měli, řečenau Provincii (nyní Provence), kdežto byla stará Řecká osada Massilia (Marseille). Tam když Caesar přišel, strojili se Helvetowé, Celti w Šwejcarských horách a dále obýwající, a s nimi Bojowé z Čech i jiní národowé, do Gallie ještě nepodmaněné wtrhnauti. Gallowé Caesara o pomoc žádali; což rád učinil, Helvety porazil, a rowněž tak později Ariovista, krále Německého, jenž Gallie zmocniti se chtěl. Poněwadž ale Gallowé rozděleni byli na mnohé malé krajiny, jedné za druhau lehko se bylo zmocniti Caesarowi, odkudž až přes Rýn do Němec wkročil, Belgy pokrotil, a poddané učinil, i do Angličan přeplul.

Mezi tím časem padl Crassus u wálce s Parthy, a ihned stalo se rozdwojení mezi Pompejem a Caesarem, poněwadž Pompejus, chtě sám w Římě prwního místa míti, učinil, že senat od Caesara žádal, aby wojsko swé propustil. Caesar chtěl swoliti, wšak jestliže i Pompejus propustí wojsko swé, aby jeden druhému rowni byli. Ale senat přál Pompejowi, a lid Caesarowi. Tedy když Pompejus učiniti tak nechtěl, přešel Caesar až do Wlach přes řeku Rubikon, a wálku s ním začal. Pompejus musil utéci přes moře do Řecka, Caesar Italie we dwau měsících dobyl, a we Španělích wůdce a wojska Pompejowy porazil, potom teprw, jsa od lidu zwo-

len za konsula, na lodích do Řecka přeplul, kdežto ti nejurozenější s Pompejem weliké wojsko sebráno měli. A poražen byl sice Caesar nejprwé u Dyrrhachia, ale u města Farsalu na hlawu porazil wojsko Pompejowo (48 let př. Kr.). Pompejus utekl do Egypta, ale zabit z rozkazu krále Egyptského, a bídně zahynul. Ty, kteří s ním drželi, přemohl Caesar w Africe, a naposledy syny dwa jeho u Mundy we Španělích; pak u welké wítězoslávě wešel do Říma, a začal co diktator na wždy panowati. A bylo dobře, že staré republice tudy konec učinil, poněwadž již tak prostopášní byli wšichni lidé, že nemajíce pána nad sebau srownáwati mezi sebau se nedowedli.

Ale toho w Římě mnozí dobří i zlí nenahlíželi, kterým po předešlé swobodě stýskalo se; i ačkoli slawně a maudře i ke wšem laskawě wládl Caesar, učiniwše spolek mezi sebau Brutus, Cassius a jiní, w samém senatu zabili jej (44 př. Kr.), a republiku nowě zříditi chtěli.

§. 20. *Zřízení císařstwí Římského.*

Ale z přátel Caesarowých powstali naproti Brutu a Cassiowi Antonius a Octavius, obadwa jsauce muží ctižádostiwí, kteří sami nad Římem panowati chtěli. Tedy Brutus a přátelé jeho musili utéci do Řecka, kdež u města řečeného Filippy poraženi jsau, a tu Antonius, Octavius i Lepidus nowý triumvirat spolu učinili, a rozdělili se o říši, i mnoho dobrých lidí, jenž proti nim stáli, zabili, mezi jinými i Cicerona. Lepidowi brzy podíl jeho wzali, a zabit jest; sami pak dwa Antonius i Octavius ko-

nečně wálku začali mezi sebau, až pak poražen Antonius od Octavia na zemi i na moři u Actia w Řecku (31 let př. Kr.). Antonius utekl do Egypta ke králowně Kleopatře, kteráž z rodu Ptolemaeowců, králů Egyptských, poslední byla. Ona i Antonius sami se žiwota zbawili; Octavius pak Egypt Římanům podmanil a nad celau říší Římskau učinil se císařem, i nazwal se Augustus, což jest tolik jako Welebný.

IV.

ČASOWÉ CÍSAŘSTWÍ ŘÍMSKÉHO.

(Od roku 30 př. Kr. až 395 po Kr.)

§. 21. *O Augustowi a tyrannech Římských.*

Tedy třidcet let před narozením Krista pána začal císař Augustus nad Římem panowati. Říše Římská již se rozkládala po wšech stranách Středního moře w Ewropě, Asii a w Africe: w Ewropě patřily k ní Italie, Španěly, Gallie, Řecko a jiné okolní země; w Asii wšechno až po řeku Eufrat, w Africe Egypt a celé sewerní pobřeží. Wšichni národowé, kteříž někdy w zemích těchto bydleli, musili nyni jediného člowěka poslušni býti. Augustus wedl také wálku s Němci čili Germany, a newlastní synowé jeho Drusus a Tiberius dobyli jemu wšech krajin německých až po Dunaj, kdež mnoho měst slawných založili Římané, jakož i Wídeň. Jediné za Rýnem a Dunajem žili Němci swobodně, a tak i w Asii za Eufratem Parthowé, kterých nikdy Římané dobýti nemohli.

Parthowé we swé weliké říši měli jediného krále; Němci naproti tomu rozděleni byli na národků mnoho, a každý swého knížete měl, jako někdy Gallowé we Francauzích. Bylit oni toho času lidé surowí, obýwající w špatných baudách po lesích, mezi sebau wálek mnoho wedauce, a žíwíce

se nejwíc od lowu, protože pole orati a jiných tichých wěcí málo uměli a nemilowali. Za času císaře Augusta nejslawnější jich wůdce byl Arminius, jenž porazil wůdce Římského Quinctilia Vara w lese Teutoburském.

Mimo wálku tuto s Germany panowání Augustowo bylo tiché; wšudež byl pokoj, a dobře se wedlo. Římané sobě odpočinuli od welikých bojů občanských, kterými tolik lidí slawných i neslawných pohubeno bylo, že již nikdy tak jako předtím hrdinští a mocní nemohli býti, i obrátili se k wědomostem a uměním, jako někdy Řekowé za času krále Alexandra. Tehdáž žili nejslowútnější spisowatelé Římští, básníci Virgilius, Horatius, Ovidius, dějepisec Livius a jiní w jiných wěcech wýteční u welkém množstwí.

Neboť Augustus, jsa člowěk nad míru chytrý a opatrný, ačkoli dříwe než panstwí dosáhnul, mnoho ukrutností s Antoniem a Lepidem spáchal, wšak od té doby bál se, aby se mu jako Caesarowi nestalo, a wšechno co nejlíp činil, aby sláwy měl u lidu, jakož se mu i powedlo. Powěst jeho činila, že král Partský přátelstwí s ním zachowal, a císař Čínský z té daleké krajiny, o které jen málo slýchali Římané, wyslanstwí k němu poslal. Augustus panowal čtyry a čtyřidcet let až do smrti swé (14 let po Kr.).

Ale když on umřel, dostali se k panowání nad Římem tyrannowé, nejprw Tiberius, pak Caligula, Claudius, potom Nero. Ti byli ze wšech skoro mocnářů, kteří kdy na swětě wládli, nejukrutnější. Tiberius nic dobrého, co se dálo, snésti nemohl, protože se bál dobrých, aby nad zlými jeho

skutky pomstu newedli. Kdo nepatrným činem, ano slowem neb psaním jej urazil, každého smrtí trestal; a nalezlo se mnoho lidí špatných, kteří toho bedliwi byli, aby jiné udáwali, a tím sami bohatstwí a pozemského štěstí docházeli, až lidé jeden druhému wěřiti nemohli; w srdci hněw majíce, na oko kořili se, a w strachu ustawičném žili. Caligula jako šílenec u wraždách a ukrutnostech nejwětší rozkoš nalezal, říkáwaje, žeby přál sobě, aby jediného krku wšichni Římané měli, aby jednau ranau utnauti jim mohl. Claudius činil, co hanebné ženy jeho chtěly, nejprwé Messallina, pak Agrippina. Nero, syn jeho newlastní, ze wšech byl nejohawnější. Zawraždil bratra swého i wlastní matku, dobré swé rádce Burrha a Seneku, a lidí nemilých sobě na tisíce. Prawí se, že i město Řím zapálit dal, aby si představiti mohl, jak Troja někdy hořela. A byli tak Římané zkažení, bojíce se císařů těchto, že wšechno, co jim kázali, ze strachu činili; až pak na Nerona zbauřili se, i sám se zabil, a tělo jeho hanebné do řeky Tibery uwrhli (68 let po Kr.).

Císařem se učinil wůdce wojska španělského Galba, ale téhož roku zabil jej Otho a císařem se stal, a již proti němu powstali Vitellius a Vespasianus. Vitellius byl wůdce wojska toho, které w Němcích stálo, Vespasianus w Asii. Otho a Vitellius swedli bitwu u Bedriaka, i zawraždil se Otho, a Vitellius panstwí se zmocnil. Wšak Vespasianus přitáhna naproti němu, porazil jej, a panowati začal, takže jedním rokem čtyři císařowé po sobě nastaupili.

§. 22. Císařowé dobří.

Vespasianus byl prwní, který po tolikém zmatku zase pořádek učinil, ukrutenstwí zanechal, a sprawedlnosti hleděl. Za času císaře Nerona byli se zprotiwili Židé, poněwadž daněmi utiskowáni byli; ale Titus, syn Vespasiana, dobyl Jerusaléma, a zbořil, že kámen na kameni nezůstal. Odtud se Židé po celém swětě rozdělit musili, a u jiných národů byli w opowržení (70 let po Kr.).

Titus, když se po smrti otce swého císařem stal, panowal tak wlídně, že jej miláčkem pokolení lidského nazwali.

Bratr jeho Domitian, který po něm panowal, byl schytralý jako Tiberius a ukrutný jako Nero, a zabit jest půwodem ženy swé.

Ale po něm následowalo pět císařů dobrých, za kterých celá říše Římská w dobrém stawu kwětla. Prwní z nich byl Nerva, kterýž za syna přijal Trajana.

Trajanus milowal swobodu národu swého, a nawrátil senatu i lidu znamenitá práwa, jichž za starých časů užíwali. Ale již i ti nejlepší mužowé naprawit nemohli, čeho tak zlostnými časy od Sully až po Nerona ztratili Římané; nebo již byli se zkazili, páchajíce hrozných a rozmanitých neprawostí, milujíce každý sám sebe přede wším, a raději majíce nádhernost, welké tabule, rozkoše, než ctnost, udatnost a wlast swau; a tak ačkoli pod dobrými císaři w pokoji a hojnosti žiwi byli, ale na duchu zůstali ničemní, a potom brzy wždy u wětší zkázu padali.

Nejen w míru, ale i we wálce byl Trajanus nej-

wýbornější ze wšech císařů Římských, poraziw welké dwa nepřátely, krále Decebala Dackého, kteréhož země byla w nynějším Sedmihradsku a okolo, a potom Parthy. Těmto odňal Armenii, Mesopotamii, a jiné země w Asii, až i část Arabů podmanil.

Nástupce jeho byl Hadrianus, ne tak statečný, ale w pokoji mnoho slawného učinil. Cestowal wšemi zeměmi Římskými, aby wšudy wlastníma očima nahlédl, čehoby oprawiti bylo.

Ale nejhlubšího míru a nejwětší hojnosti požili Římané za císaře Antonina, kterýž byl po Hadrianu.

Za Marka Aurelia, kterýž byl nemenší obraz ctnosti, začaly nowé wálky s národy germanskými. Neboť jest powědíno, kterak Římané až k Rýnu a Dunaji moc swau byli zanesli, kdežto wšudy města stawěli, welké silnice zakládali, latinský jazyk rozmnožowali. Za císaře Claudia byli i Angličan dobyli, kteréž se tehdy Britannie jmenowaly, a učinili, že lidé tamější latinsky mluwiti, a po Římansku žiwi býti začali. Ale za Rýnem a Dunajem Němci od časů Arminia statečně se jim hájili. Jiný wýtečný wůdce Germanů byl Marbod, jenž Boje w Čechách podmanil, a s Markomanny, národem německým w zemi této se položil; jiní Němci Kwadowé posadili se w Morawě, a ještě jiné kmeny německé až po řeku Odru a Wislu obýwaly. Marobod byl za časů císaře Tiberia od krajanů swých wyhnán, protože nechtěl tak jako Arminius proti Římanům bojowati; i utekl do říše Římské. Ale po něm Markomanni a Kwadowé začali wždy wíce slábnauti.

Za císaře Marka Aurelia spojilo se mnoho národů německých, Markomanni, Kwadowé, Vandali a jiní, kteří za těmito bydleli, poněwadž se na ně

tlačili národowé slowanští, kteří za Wislau bydleli; neboť Slowanům pro weliké množstwí jejich lidu wlast začala úzká býti. Spojení toto nazýwalo se markomannské; i wedl s nimi Aurelius tuhé wálky; neb se mocí přes Dunaj do říše Římské hrnauti chtěli. Aurelius je přemohl, ale před skonáním těch wálek umřel. Jiní wůdcowé Římští téhož času bojowali s Parthy, kteří ustawičně o země w Asii wálčili.

§. 23. *Bauřliwé časy až do císaře Římského Diocletiana.*

Nástupce Aurelia byl nezdárný syn jeho Commodus, a tu hned se ukázalo, jak blízci Římané záhuby swé byli. Neboť tak bauřliwé časy nastaly, že rychle jeden císař druhého s trůnu swrhowal, a sotwy kdo panowati začal, již od jiného zawražděn jest se wšemi, kteří s ním drželi. Půwodowé toho byli praetoriani čili žiwotní stráž císařů Římských, a jiní wojáci, kteří císaře sami wolili ty, ježto jim nejwíc slíbili neb zaplatili; s kterým spokojeni nebyli, ihned powstali naproti němu, a zabili jej. Tudy wšechno w největší nepořádek uwedeno; wojáci byli páni, po celé říši laupili, plenili obywatele, a hrdost swau nad nimi konali.

Toho dobře užili dáwní nepřátelé Němci a Parthowé, ustawičnými wálkami pomezí kormautíce. Z Germanů toho času nejnebezpečnější byli Frankowé, Markomanni a Gothowé. Frankowé chtěli přes Rýn w Belgii do Gallie wtrhnauti; Markomanni a spojení s nimi národowé laupili w krajinách podunajských. Gothowé, kteří za starodáwna obýwali

we Šwédsku čili Skandinavii, byli přebředli Baltické moře, a nyní odtud wždy dále k Černému moři se šinuli; odtud plenili Řecko a Maloasii; konečně celé Dacie dobyli, a dwoje králowstwí zřídili, západních čili Wisigothů, a wýchodních, Ostrogothů. Jiní národowé němečtí, Vandalowé, Alani, Suevowé, Herulowé, Langobardowé od markomannské wálky se osadili w Pannonii čili w Uhřích. Římané často od národů těchto poraženi jsau; mnozí císařowé jiné pomoci neweděli, leč že platy jim dáwali, aby mír zachowán byl.

Posléze i se potýkalo mnoho císařů mezi sebau, a říši na mnoho části trhali, až i třidcet císařů čili tyrannů najednau nad Římem wládlo. Konečně Diocletianus zase nad celau říší pánem se stal. Ten opět wítězil nad barbary (neboť tak Římané cizí národy nazýwali), a nowý řád u wnitř zawedl, nejprwé wšak říši rozděliw na dwa díly s Maximianem, a každý z nich zase wzal sobě pomocníka w panowání, řečeného Caesara. Poněwadž Římané tak zpustli, nezdární a nestateční byli, powrhl lidem tím Diocletianus, a zawedl takowau sláwu a nádhernost u dworu swého, jako někdy králowé Perští a jiní mocnářowé na Wýchodu milowali; takže wšichni lidé welikau bázní a pokorau císaři klaněti se musili. Ale s welkau maudrostí panowaw Diocletianus, naposledy zoškliwilo se mu pokolení to a panowání nad nimi, a odešed do Dalmatie, w městě Saloně žil w tichosti až do smrti swé (313 po Kr.).

§. 24. *Obrácení Římanů na wíru křesťanskau a rozdělení říše císaře Theodosia.*

Lidé, kteréž Bůh stwořil, aby jej poznali, ze začátku teprw rozum swůj ostříce, a neměwše ještě nijakých zkušeností, měli se w poznáwání tom nejapně, jedni tak, jedni jinak twůrce sobě představujíce. Powěděli jsme hned při počátku o bohu Bramowi, kterého Indowé ctili, o Číňanech, kteří císaře swého za boha mají; Peršané wzýwali swětlo, Egypčané Nil, a jiné užitečné wěci, Foeničané a Babyloňané boha Bela, jemuž lidi obětowali, mnohem pošetileji Mauřenínowé a jiní pohané hnusné obrazy a jiné bohy samodělané. Tak se o bohu po rozličných národech domýšleli kněží, a učili lid, i mnoho dobrého tím učinili; neboť se lidé bohů báli, a líp k bližním se chowali, než kdyby byli bez zákonů bývali. Ale mnoho měli powěr a zlých neb směšných obyčejů, jakož se mnohým zdálo dowoleno, lidi bohům swým obětowati; we wálkách žádného milosrdenstwí neznali w bití a hubení; koho we wálce zajali, prodali za otroka, jehož pán k twrdým prácem směl míti, trestati i zabíti. Také to každý národ myslil o bozích swých, že jen o něj pečují, a nic o ostatní lidi; protož druhým ničím nemyslili powinni býti.

Takowým způsobem i Židé w boha sice wěřili jediného a newiditedlného, ale rowněž pochopit nemohli, kterak i nad jinými národy wládne; čekali také Messiáše, ne jenžby od hříchů jich wyswobodil, ale aby jich mocnost pozemskau nad mnohými národy jinými powznesl.

Nejslawnější náboženstwí starobylých národů

bylo řecké a Římanské, kteříž to podobné měli, že w největšího boha wěřili Jupitera a mnoho jiných bohů i bohyň na nebesích, a menších bůžků i nymf we wodách i na zemi. Podobně wěřili Celtowé, Germani a Slowané, kteří w Ewropě na sewer od oněch obýwali, leč že tak slawných chrámů jako Římané a Řeci bohům swým stawěti neuměli. Slowanů nejčelnější bůh nazwán byl Perun.

Ale Řeci a Římané netoliko od kněží učili se božské wěci znáti s takowými jako jiní národowé powěrami, ale i od filosofů čili mudrců, kteří wlastním rozumem o bohu rozmýšleli. Z kterýchžto nejpřednější, o kterém nahoře powědíno, byl Atheňan Sokrates, muž z mnohých lidí, kteří kdy žiwi byli, nejctnostnější, jenž poznal, že bohowé ti, kterým jiní se klaněli, blud jsau, a jiné o newiditedlném jediném bohu učil. Protož z rozkazu třidceti tyrannů poprawen jest. Žákowé jeho nejznamenitější byli Plato i Aristoteles. Potomní wšak filosofowé řečtí stali se bohaprázdní, posmíwajíce se bohům národním, w jiného pak boha žádného newěříce. A tomu wznešenější mezi Řeky a Římany byli rádi; bohů starých přestali se báti, činili každý podlé libosti swé, wšichni myslili na swětě proto býti, aby rozkošně žiwi byli. Maudřejších málo bylo, a těch druzí nedbali, i upadl celý swět, pokud napotom Římané panowali, w hrozné hříchy a neprawosti: pýchu, lakomstwí, ukrutenstwí a prostopášnost. Zdálo se w prawdě, jakoby boha na swětě nebylo, ale wšecky wěci we zmatku hrozném, tak že jen zlostí mohl každý štěstí dojíti, ctností pak w záwist a pronásledowání upadl.

Ale když bohaprázdnost znamenitě již byla

wzrostla, narodil se w zemi Kananejské syn boží k wykaupení člowěčenstwa z hříchů jeho. A učil, že jest jediný bůh, jenž swět stwořil, a wšech lidí otec jest, a na místo přikázání dal lásku, aby milowal člowěk boha nade wšecko a bližního jako sebe samého, kteréž jest swaté náboženstwí křesťanské. Ježíš Kristus obžalowán jest od Farizeů, že učením swým lid bauří, a potupně ukřižowán od Pontia Pilata wládaře Římského w zemi Židowské za císaře Římského Tiberia. Ale dwanáct mužů apoštolů rozešlo se po císařstwí Římském, a kázali ewangelium, a mnoho lidí poslechlo jich, i stali se křesťany, poněwadž na zemi jiné útěchy nebylo, ale wšechno w strachu a marnosti. I hněwali se zlí tyrannowé Římští, když o wěci té slyšeli; neb se báli božské sprawedlnosti; i kázali křesťany pronásledowati a ukrutně mučiti, sami pak sebe dáwali po smrti za bohy ctíti, aby hanebnost jejich aupluá byla. I potom dobří císařowé křesťany stíhali, poněwadž oni ukrýwati se musili, a tudy winěni jsau, že tajně neprawosti páší. Čím wíce wšak potom časowé se bauřili, tím wíc lidí w náboženstwí útěchy hledalo, a církew po říši se rozmnožowala.

Poslední kázal císař Dioclétian křesťany stíhati, ač nazmar. Po smrti jeho několiko císařů i Caesarů o říši dělilo se, a jeden druhého wálečně tiskli, až konečně celého císařstwí zmocnil se Constantin, kterýž se ještě jednau pokusil, aby způsobením nowého řádu Římany od záhuby zachránil. On rozdělil říši celau na čtyry praefektury, a tyto na dioecese, dioecese na provincie s mnohými úředníky. Při Černém moři založil nowé weliké město Constantinopoli čili Cařihrad, kdež prwé byl Byzant,

a tam místo Říma sídlo swé měl, poněwadž nejwíce Parthů a Gothů se bál, a na blízku jich býti chtěl. Konečně prohlásil náboženstwí křesťanské za to, které odtud w celém císařstwí panowati má, a činil podlé rady představených církwe, kteráž jest wšech křesťanů towaryšstwo. Neboť od prwopočátku dělili se křesťané od ostatních lidí we zwláštních obcích po městech, a měla každá učitele swé čili duchowní; u welkých městech potom nazýwal se duchowní biskup a w největších patriarcha. Za času císaře Constantina bylo patriarchů pět: w Římě papež, w Constantinopoli, w Alexandrii, w Jerusalémě opět wystawěném a w Antiochii. Představených poslauchali, aby jednota u wíře zachowána byla, i scházeli se patriarchowé a biskupowé na sněmích církewních čili conciliích, jakož bylo w městě Nicaei za času Constantina (325).

Sotwy Constantin umřel, synowé jeho mezi sebau nowé wálky těžké o panstwí swá začali, a říše wždy wíce hynula. Císař Julian myslil, že příčina toho ta jest, že Římané býwalau statečnost ztratili; tu pak, domníwal se, žeby mohl jim nawrátiti, kdyby staré pohanské náboženstwí zas obnowil, i začal tupiti křesťany, ale nedlauho žiw byl, padna we wálce s Parthy čili Noweperšany, kteří wšech zemí zmocniti se chtěli, jichž někdy král Cyrus w moci swé měl. S druhé strany času toho Ostro- i Wisigothy w jednu říši spojil mocný král Ermanarik, mnoho Slowanů sobě podmanil, a strachem byl Římanům. Ale tu Hunnowé přitrhli, diwý národ z Asie, porazili Gothy, Slowany od nich oswobodili, a země Gothů zmocnili se. Gothowé utekli přes Dunaj blíž Černého moře, a wyžádali od

císaře Valense, aby se tu w říši Římské rozsaditi směli. Od těch welkých potom nesnází Římané měli, z nichž konečně wyswobodil jich statečný wůdce Theodosius, jenž poslední byl, který napotom celé říše Římské císařem stal se. Při smrti swé rozdělil ji dwěma synům: Honoriowi a Arkadiowi. Honorius dostal říši západořímskau čili latinskau a hlawní město Řím; Arkadius říši wýchodořímskau, řeckau čili byzantinskau s hlawním městem Constantinopolí (395).

Letopočet starého wěku.

Roku
4000? Stwoření swěta. §. 1.
2500? Potopa swěta. §. 2.
2000? Nimrod. §. 5. Abraham. §. 4.
1530? Hebrejští na hoře Sinai. §. 4.
1500? Sesostris, král Egyptský. §. 3.
1200? Wálka Trojanská. §. 7.
1066? Saul, král Židowský. §. 4.
888? Sardanapal zahynul. §. 5.—Karthago založena. §. 15.
753. Založení Říma. §. 7.
720. Salmanassar podmanil králowstwí Izraelské. §. 5.
671? Psammetich. §. 5.
610. Ninive zbořeno. §. 5.
586. Nebukadnezar podmanil králowstwí Judské. §. 5.

---

558. Cyrus Astyaga porazil. §. 9.
525. Kambyses dobyl Egypta. §. 9.
521. Darius. §. 9.
510. Králowé z Říma wyhnáni. §. 14.
490. Bitwa u Marathonu. §. 10.
480. Leonidas u Thermopyl, bitwa u Salaminy. §. 10.
431. Začátek wálky peloponneské. §. 11.
405. Bitwa u Aegospotamu. §. 11.

Roku.
390. Brennus. §. 14.
388? Bojowé do Čech přišli. §. 14.
387. Mír Antalkidský. §. 12.
362. Bitwa u Mantinéy. §. 12.
338. Bitwa u Chaeronéy. §. 12.
334. Tažení Alexandra do Persie. §. 13.
324. Alexander Weliký umřel. §. 13.

---

301. Bitwa u Ipsa. §. 16.
290. Samnité přemoženi. §. 14.
275. Pyrrhus z Italie wypuzen. §. 14.
264. Prwní wálka Punická až do 241. §. 15.
254. Arsaces, zakladatel říše Partské. §. 16.
218. Druhá wálka Punická až do 201. §. 15. Či-Hoang-ti založil dlauhau zeď čínskau. Část II. §. 26.
202. Bitwa u Zamy. §. 15.
197. Bitwa u Kynoskefal. §. 16.
190. Bitwa u Magnesie. §. 16.
183. Smrt Hannibala a Filopoemena. §. 16.
168. Perseus jat, Macedonie podmaněna §. 16. Makabejští bratří nowé králowstwí Židowské založili. §. 16.
146. Korinth a Karthago zbořeny. §. 16.
133. a 121. Gracchowé. §. 17.
106. Jugurtha zajat. §. 18.
102 a 101. Teutoni a Cimbrowé od Maria poraženi. §. 18.
91. Wálka Spojenců. §. 18.
89. Mithridates, král Pontský, wálku zdwihl s Římany. §. 18.
88. Sulla dobyl Říma. §. 18.
82. Za diktatora se powznesl. §. 18.
64. Mithridates od Pompeja přemožen. §. 19.
62. Catilina. §. 19.
60. Triumvirat Pompeja, Caesara a Crassa. §. 19.
58 - 49. Caesar Gallie dobyl. §. 19.
48. Bitwa u Farsalu. §. 19.
44. Caesar zawražděn. §. 19.
42. Bitwa u Filippů. §. 20.
39. Herodes, král Židowský. §. 19.
31. Bitwa u Actia. §. 20.
30. Smrt Antonia a Kleopatry. §. 20,

Roku.
30. Octavianus Augustus, prwní císař Římský. §. 21.
12. Marbod Markomanny do Čech přiwedl. §. 22.
$^1/_1$. Kristus se narodil. §. 24.
9. Armin porazil Vara w lese Teutoburském. § 21.
14. Augustus umřel. Tiberius. §. 21.
68. Nero zabit. §. 21.
69. Vespasianus. §. 22.
70. Zboření Jerusaléma. §. 22.
96. Domitian zabit. §. 22.
98. Trajanus. §. 22.
117. Hadrianus. §. 22.
169. Marcus Aurelius umřel u wálce markomannské. §. 22.
285. Diocletianus. §. 23.
325. Concilium Nicaejské. §. 24.
330. Carhrad založen od Constantina. §. 24.
374. Hunnowé Gothy porazili. §. 24.
395. Říše Římská rozdělena na wýchodní a západní. §. 24.

ČÁST DRUHÁ.

STŘEDNÍ WĚK.

I.

O STĚHOWÁNÍ NÁRODŮ W EWROPĚ A ZŘÍZENÍ MUHAMEDANSKÉHO CHALIFSTWÍ W ASII AŽ DO CÍSAŘE KARLA WELIKÉHO.

(od r. 395 až do r. 800).

§. 1. *Wtrhnutí Wisigothů a jiných národů do říše západořímské.*

Wtrhnutí Hunnů do Ewropy, příhoda neočekáwaná, byla začátek welikých proměn we swětě, kteréž se staly obecným stěhowáním národů německých, slowanských a uralských do zemí Římskému císařstwí podrobených, kteréž od nich roztrháno jest a konečně auplně zničeno, a nowé uspořádání Ewropy wzešlo, nowí obyčejowé, nowí jazykowé panowati začali; staré pak wšechno hroznau zkázau zašlo plenem a burácením těch nowých národů welikým, ježto jeden druhý tlačili do provincií Římských, a nerozumějíce starowěkému umění, w hubení a boření radost nejwětší měli. K tomu rozdělení říše Římské skrz císaře Theodosia welikau příležitost podalo.

Neboť Honorius a Arkadius císařowé, obadwa jsauce nestateční, měli swé ministry, kteří na místě nich panowali; Honorius Stilicha, wůdce w poli zkušeného, Ar-

kadius zlomyslného muže Rufina, kterýž maje Stilicha w nenáwisti, a také aby se zbawil Wisigothů, w zemi byzantinské nepokojně bydlících, krále jejich Alaricha k tomu nawedl, aby se do Italie stěhowal. Jemu se statečně Stilicho wstříc postawil, a naposledy mnoho zlata mu darowaw, k tomu jej přiwedl, že se zas nazpět wrátil. Ale hned potom přitrhnul do Italie Radagais s mnohým lidem Vandalů, Alanů a Suevů. I jeho porazil Stilicho, a mnoho lidu jeho zhubil, wzaw wojsko z Gallie, aby Wlach bránili. Z toho ale lehko bylo Vandalům, Alanům a Suewům, že do země Gallické wtrhli, potom i přes hory Pyrenaejské přešli, a celé země Španělské se zmocnili.

Na Stilicha křiwě žalowali císaři mnozí záwistníci u dwora, a císař jej tajně zawražditi kázal. Tedy když jeho nebylo ani jiného w nauzi obrance, ihned Alarich znowu s Wisigothy do Italie přitrhnul s hrůzau welikau až k Římu; města toho dobyl, a poplenil, i táhl Wlachami bez překážky až k Sicilii, kdežto umřel. Tu učinili Wisigothowé králem Athaulfa, strýce jeho, jenž we Wlachách nezůstal, ale pojaw za manželku Placidii, sestru Honoria, táhl do Gallie, odtamtud Alany, Vandaly a Suevy wypudil, a slíbil i ze Španěl wyhnati, sám ale krajin těch zmocnil se.

Takowá tedy prwní pohroma na říši západořímskau přišla, a již i jiní národowé se wšech stran se blížili. Frankowé se zmocnili Belgie, Burgundioni Šwejcar a části Francauz, založiwše tu králowstwí Burgundské; Alemanni a jiní Němci, kteří prwé jen na půlnoci w Němcích bydleli, táhli se i do poledních krajin, a nawždy tu zůstali.

§. 2. Genserich. Attila. Odoakar.

Brzy potom umřel císař Honorius, a jako on, tak i druzí po něm císařowé wšichni byli ničemni. Toho času jediný wšech wěcí ředitel byl důwtipný wůdce Aetius, jenž w Gallii naproti Frankům bojowal, aby se země té nezmocnili, sám wšak jsa nepřítel Bonifacia, místodržícího w Africe. Ten poněwadž slyšel, že skrz něho w nenáwist přiweden jest u dwora císařského, powolal do Afriky Genserichа, krále Vandalského, jenž ze Španěl přišel. Genserich zbořil město Karthago, kteréž několikrát předtím znowa wystawěno bylo, a to od Graccha, pak od Caesara a Augusta, a celé země té zmocnil se, kdežto založil králowstwí Vandalské.

Zatím s druhé strany mocnau říši způsobili Hunnowé, kteří stěhowání wšeho půwodowé byli, w Pannonii čili w Uhřích a krajinách okolních, wšecky tu národky německé sobě podmaniwše: Langobardy, Heruly, Gepidy, w Čechách Markomanny, w Rusi ty Slowany, kteří prwé Gothům poddáni byli, i Ostrogothy. Z těch byl strach císařům byzantinským, i králům Perským; byzantinským takowý, že raději dobrowolně poplatky wzdáwali, a to zwlášť Attilowi králi Hunskému, který maje 700,000 wojínů, sám nazýwal sebe Godegisel, čili důtkami božími na trest wšeho lidu wyslanými. Toho přiwedl Genserich král, aby wálku s Římany západními začal; i wytáhl Attila se wším wojskem swým skrze Čechy a Němce, chtě netoliko Římskau, ale wšechny říše w západní Ewropě ztroskotati a sobě podrobiti. U města Chalonu we Francauzích postawil se naproti němu Aetius, jenž s Franky, Wisigothy,

4*

Burgundy a wšemi jinými národy na západě spojení učinil, a k boji je připrawil. Tedy stala se w místech těch bitwa přenáramná; a Attila přemožen jest i do Uher nazpět táhl (450 let po Kr.). A wšak druhého roku přitrhnul do Wlach; města, kámž přišel, wšechna poplenil a lidi powraždil. Tu se nuzně dal uprositi od papeže Římského Lwa, žeť od Říma odtáhl. Když zbořil staré město Aquileji, jehož obywatelé na ostrowy w adriatickém moři utekli, wystawena jest od nich w místech těch Venecia čili Benátky. Attila wšak při nawrácení tom zemřel, a poněwadž synowé jeho mezi sebau nesworní byli, odtrhli se od nich ti národowé, kteréž sobě Hunnowé podmanili, a králowstwí Hunnské w brzce zahynulo.

Nic nenaprawily pohromy takowé přewrácené mysli Římanů. W císařstwí západořímském císařowé byli wždy hanebnější a ničemnější; Valentinian III. zabil Aetia; jeden druhého také wraždili, aby panstwí došli. Použil toho Genserich král Vandalský, připlul do Wlach s wojskem swým, a přehrozně pohubil město Římské, kdež mnoho sláwy starodáwní ty doby zrušeno jest a w niwec obráceno. Frankowé se weliké části Gallie zmocnili, a druhé části Wisigothowé, kteří již i do Španěl byli zašli, a tamější národy Alany a Suevy konečně zcela sobě poddanými učinili. Téhož času Britannie od dáwna byla opuštěná, a Římané zachowati jí nemohli; tu se přeplawili němečtí národkowé: Sasowé, Anglowé a Jütowé, kteří prwé w půlnočních Němcích při samém moři bydleli, dobyli Britannie a učinili sedmero králowstwí anglosaských; wůdcowé jejich byli Hengist a Horsa. Takž wšechny země

západořímské napadeny jsau od národů kmene německého a pode jho jejich přiwedeny; jediné Wlachy z celého panstwí císařům Římským zůstaly.

Ale Římané starodáwní srdnatosti, kterau zkaženými obyčeji swými byli ztratili, nic nepodrželi, již jinák brániti se newědauce, leč že cizích národů, zwlášť německých do služby swé brali, aby místo nich bojowali. Wůdcowé těch začali nad ně se wypínati a wůli swau konati, jakož z nich byli nejwýtečnější Ricimer Suev, a Gundobald Burgunďan, kteří podlé libosti swé císaře wolili a ssazowali, konečně Odoakar, wůdce Herulů. Odoakar posledního císaře Romula Augustula ssadil, a sám panowati začal, i nazwal sebe králem Wlaským, kudíž říše západořímská konce došla (476).

§. 3. *Theodorich, král Ostrogotský a Chlodwig král Franský.*

Skoro o tisíc let déle trwala říše wýchodořímská, ačkoli císařowé i poddaní ještě ničemnější byli, a nepřátely měli Hunny nejprwé, pak národy ty, kteří Hunnům poddáni bywše, od nich se oswobodili. Ostrogothowé z nich Byzantincům nejbližší byli, za nimi w Pannonii Langobardi.

Císař Řecký Zeno přiwedl Ostrogotského krále Theodoricha, aby táhl na Odoakara do Wlach, a dobyl jemu té země, aby z rukau barbarských wytržena byla. Theodorich ale poraziw we třech bitwách Odoakara sám učinil se králem Wlaským, weliký jsa mezi knížaty, ježto ty doby nad národy wládli.

Nebo připomenauti sluší, že národowé něme-

)(

čtí, kteří za časů stěhowání toho po Ewropě chodili, nebyli na počet mnozí, ale každý národ jako wojsko, s kterým ženy i děti wespolek táhly; přitom wšak diwí jsauce a bojowní, takže kterých zemí dobyli, tu učinili obywatele nestatečné poslušnými sobě, sami welkau část polí sobě wezmauce, ostatní jim ponecháwajíce. Co starého, welikého a krásného stáwalo, soch, chrámů, maleb a jiných díl uměleckých, toho bořili, pálili, hubili, poněwadž w předešlé wlasti swé nic takowých umění neznali a wážiti sobě neuměli. Ale Theodorich, král Ostrogotský, byl mnohem jinačí, než druzí králowé němečtí. Wážil sobě mužů učených a ctnostných, kterých zbýwalo mezi Římany, jakož Boëthia a Cassiodora, přitom k Římanům jako ke swým mírný jsa, a maje wážnosti weliké mezi králi těmi, spřátelen jsa s králem Franským, s králem Burgundským, Wisigotským, Vandalským, Durinským, kteříž jako otce ctili jej, a w mnohých rozepřích, kteréž měli mezi sebau, místo wálky raději na rozsudek jeho se podáwali.

Nejmocnější mezi těmi byl Chlodwig král Franský, hrdina udatný, diwoký i chytrý, jenž krok po kroku celé téměř býwalé Gallie se zmocnil. Posledníť w zemi té obrance byl wůdce Římský Syagrius, když říši Římské na západě Odoakar konec byl učinil. Chlodwig porazil jej u Soissonu, a nad celau zemí panowati počal (486). S Alemanny nad Rýnem wálku wedl, učiniw s nimi bitwu u Züлfů. Již počali Franky na útěk hnáti, a Chlodwig strach míti. W tom k bohu křesťanskému o pomoc wolal, byw prwé pohan, i zwítězil a dal se pokřtíti. Burgundy také sobě podmanil, a šťastně bojowal

s Wisigothy, wšecku skoro zemi wzaw moci, což w Gallii měli.

§. 4. *Rozšíření Slowanů.*

Takowé tedy stěhowání hlučné stalo se skrze národy kmene německého. Po wyjití jich na západ rowněž weliké hýbání učinil weliký národ Slowanský na wýchodě Ewropy, prwé na Rusi toliko a w Polsku až po řeku Wislu bytowawší. Sami nazýwali se Slowané, jiní národowé jmenowali jich Wendy. Byli lidé netoliko w zbrani cwičení, ale i tiší a pracowití; uměli pilně pole wzděláwati, a obchod wedli, milowali hudbu a zpěw, a k cizím byli laskawi; když nepřátel swých zajali, nechtěli, aby jejich otroky byli, jako jiní národowé činíwali. Sami pak wšichni jedním skoro jazykem mluwíce, ani jediného krále neměli, ani několik králů mocných, ale rozděleni byli na weliké množstwí národků maličkých, a každý národek sám pro sebe wěci swé sprawowal lidowládně.

Poněwadž prwé málo ukrutných bojů wedli, takže počet jich se neumenšil, i wzrostli w tak nánámné množstwí, že w býwalé wlasti již dosti místa neměli. Tedy počali se hýbati do krajin západních přes Wislu, kdež prwé Němci byli. To se stalo nejprw za časů dobrých císařů Římských, a wzešla z toho wálka markomannská, jakož nahoře jest powědíno. Odtud Němci wždy dál a dál až do zemí Římanských zacházeli. Slowané za nimi táhli a osadili zemi wšecku od Wisly řeky nejprwé až po řeku Odru, potom od Odry až po Labe, za Labem tu, kdež nyní jsau Sasy, až k Zále; a od Bal-

tického moře až k sewernímu, kdež jest Hannover a Oldenburk. Anglowé, Sasowé a Jütowé musili do Britannie přeplauti, měwše tu sídla swá, kdežto nyní Slowané počali pilně koráby stawěti, plawiti se, a obchod wésti; mnohá města založili, a nejslawnější Arkonu na ostrowě Raně (čili Rügen), kdež slawný byl chrám boha wálečného Swatowita. Tu wšady nazwáni jsau Slowané Polabští, dělíce se na hlawní národy tři, kteříž byli Weletowé čili Lutici, od Labe až do Nízozemí; Bodrici (Obodritowé) mezi Labem a mořem Baltickým, a na půlnoc od Čech Srbowé.

Když král Attila táhl na Římany až do Gallie, wzal sebau i Markomanny, kteří w Čechách obýwali, jichž počet wálkami welmi byl seslabnul. Ti když zahynuli w tom boji, a málo se nawrátilo do wlasti, přitrhnul národ náš Český do země této, jenž jsa též slowanský, prwé obýwal s jinými w zemi Bělochorwatské, na půlnoci od hor Tater čili Karpat, kdež nyní jest Halič. Čechowé wzali jméno swé od Čecha, wůdce swého, jenž do nowé wlasti jich přiwedl, a tu zbytkowé Markomannů mezi nimise ztratili. Za nimi přišli Morawané, kteří též česky mluwí, a zosadili se na Morawě a w části Uher, kdež nyní se Slowenci (Slowáci) jmenují. A stalo se toto přistěhowání brzy po roku 450 po narození pána Krista.

Wšak nejen na západ rozšiřowali se, ale již bylo mnoho lidí Slowanských z Ruských krajin se zastěhowalo přes Dunaj do zemí byzantinských, Macedonie, Thracie, Moesie, ano mezi Řeky samy až do Peloponnesu, kdež w pokoji obýwali w krajinách, kteréž Gothowé, prwé tu bywše, hrozně poplenili, wálčíce s Byzantinci. Země pak řečená

prwé Dacie až po Dunaj osazena od Slowanů, když odtud Vandalowé a jiní Němci se odstěhowali. Poddáni bywše tu prwé Hunnům, po pádu říše této swobodně žili až do Uher, tu kdež řeka Sáwa do Dunaje padá; sausedy měli Langobardy.

§. 5. *Časowé císaře Řeckého Justiniana.*

Byloť welmi šťastné pro říši byzantinskau, že Slowané w Řecku w tichosti se posadili podlé lidu starodáwního Řeckého, aniž činíce bauře takowé, jakých Němci w říši západořímské. Skrze jich pomoc statečnau zachowáni jsau proti jiným nepřátelům; neb oni w bojích pomáhali, mnozí měli weliké hodnosti wojenské na zemi i na moři; až i císařem Řeckým stal se Slowan rozený Justinianus, jenž jménem slowanským prwé Uprawda se jmenowal (panowal od r. 527 až 565).

Sám Justinianus měl mnoho chyb těch, kterých předešlí císařowé Řečtí; neboť rowněž mnoho skutků učinil ukrutných, a milowal přílišné pokory lidu před welebností císařskau, i nepomohl nawždy bídě, do které říše ta byla padati začala; neb lidé wždy u wětší nemrawnost a nejapnost padali. Ale Justinianus dobře uměl nalezati mužů těch, kteří w míru neb u wálce dobrých wlastností měli. Tudy nejen říši proti nepřátelům okolním uchránil, ale i dobytými zeměmi rozmnožil a jinák oslawil.

Weliké, co on učinil, bylo, že kázal od mužů w práwích zběhlých, sebrati w jednu knihu wšechny zákony, kterých od starodáwna až po jeho časy staří Římané byli učinili, kteráž kniha římské práwo jest nazwána. Neb předtím žádný jiný národ tak dokona-

lých a dobře zřízených práw neměl, podlé nichž by se wšichni lidé w zemi sprawowati mohli, jako národ Římský, takže potom i jiní národowé sbírku tu u sebe za zákon přijali, a mnozí až po dnes podlé ní saudí.

Nejstatečnější wůdcowé řečtí za císaře Justiniana byli Belisar a Narses. Belisar bojowal slawně s králem Perským Kosrau, jenž podlé příkladu předků swých mocně usilowal, wšech zemí, jichž někdy Cyrus měl, se zmocniti. Až w zemích Tatarů a w Indii byli předkowé jeho wítězili a podmaňowali. Wšak Belisar Kosrowi překazil, že dále se šířiti nemohl.

Toho času Gelimer, král Vandalský, zabil bratra swého pro náboženstwí katolické, čehož wzaw sobě za příčinu wálky, wyslal Justinian Belisara, aby Afriky dobyl. Belisar přeplul, a porazil Gelimera i zajal, a Africkau zemi k říši wýchodořímské nawrátil, brzy pak potom Italii, kdež umřel Theodorich slawný král Ostrogotský, zanechaw dceru králownu Amalasunthu. Tu zabil muž její Theodat, aby sám panowati mohl; i poslal opět Justinian Belisara, aby to pomstil. Od něho poraženi jsau Gothowé na hlawu, Říma i wšech jiných znamenitých měst dobyto, kdež Římané rádi Němce opustiwše, pod císařem Římským býti chtěli.

Ale ještě u wálce neustanuli Gothowé, an Belisar odjíti musil do Asie, kdež hřmotně Kosru wálku obnowil, zbořiw město Antiochii, a Syrie dobyw. Sotwy jej přemohl Belisar a odtud odehnal, wrátil se do Italie s malým wojskem; neb mu již začal Justinian sláwy jeho záwiděti, a proto wětšího wojska dáti nechtěl, až i naposledy w nemilosti wšechno

jmění mu wzal a na jeho místo Narsesa poslal do Italie.

Ten porazil mocně Ostrogothy udatně se hájící, ač počet jich nad to byl malý, i wedli jich králowé jejich hrdinští Hildebald, pak Totilas, konečně Tejas. Ti wšichni téměř mečem zahubeni jsau, a malá hrstka zůstala, jíž Řckowé tu obýwati dowolili. I wládl Narses 15 let nad Wlachy, až i po smrti císaře Justiniana.

Ale když Narses umřel, hned toho roku (568), lid diwější německý než Ostrogothowé byli, wtrhli do Italie. To byli Langobardi pod králem Alboinem, kteříž opustiwše sídla swá w Pannonii, dobyli Wlach celé části sewerní, kdež Pavii hlawní město měli. W tom král seděl, ostatní po celé zemi se posadiwše, třetí část sobě wzali, obywatelům ponechawše ostatní, a krutě nad nimi panujíce. Wšichni na 35 wéwodstwí se dělili, králowi poddaných.

§. 6. *O rozšíření Slowanů za Dunaj a o říšich Awarské a Bulharské.*

Takto sláwa starowěkých národů za časů císaře Justiniana poslední byla; odtud nowí národowé mocně wšady powstali. Co Belisar bojowal w Asii, w Africe, w Italii, nemohli Řekowé odolati Slowanům při Černém moři, mezi nimiž w krajinách těch Antowé nejmocnější na moři i na zemi byli. Ti skoro každoročně i za císaře Justiniana i potom wbíhali přes Dunaj, a plenili až po Carhrad, welikau nauzi činíce.

Dále se dlauhé pásmo a diwé začalo táhnauti do Ewropy národů uralských z Asie, z nichž Hun-

nowé pocházeli, již zahynuwší. První byli Awarowé, diwocí, surowí a ukrutní, kteří wtrhnuwše do země Antů, welice jich hubili, a zašli až do Pannonie (563). Před nimi Slowané tuto obýwající až přes Dunaj utíkali, i osadili hornaté krajiny, kdež nyní jest Štyrsko a Illyrsko, Korutané nazwáni jsauce. Awarowé se rozhostili w Uhřích, we welikých leženích, řečených hrinky; na wšechny odtud strany a daleko wybíhali, laupili, sem kořist swau zanášeli. Slowanů Korutanských ihned sobě podmanili, pak krajiny samé říše Řecké až po moře Adriatické, kdež jest Dalmatie. Čechowé a Murawané musili jim roční poplatky wzdáwati; Bajan, wůdce awarský wedl wálky se Slowany we Walachii, Multanech a Sedmihradsku při Černomoří, a jindy zase s říší Řeckau, kteráž wždy wíce tištěna byla.

Konečně císař Řecký Heraklius, newěda sobě pomoci od diwochů, powolal Slowany ty, jenž za Tatrami žili w Bělochorwatsku, řečené Srby a Chorwaty, i darowal jim Dalmatii, Bosnu, Srbsko, Chorwatsko, krajiny ty od Awarů wybojowané, kteréž tehdáž jedním jménem sluly Illyrikum (630); a oni přišedše statečně bojowali s Awary, zemí těch jim odejmauce.

Ale druhý národ uralský již se blížil z Asie, řečení Bulharowé, kteříž přešedše přes Dunaj těch Slowanů, kteří obýwali w Moesii a w okolí, sobě podrobili, a zřídili mocné králowstwí Bulharské (678). Ti mírně nakládali se Slowany, zalíbiwše sobě mrawů jich tichých, ale s císaři byzantinskými ustawičných krutých wálek wedli.

§. 7. Samo a Frankowé.

Mezitím již se oslawilo jméno Slowanské welikým hrdinstwím, kteréž wykonal Samo, jehož sobě Čechowé, Morawané, Korutanci a jiní Slowané králem učinili, aby jich od Awarů oswobodil. Kterýž prwé, než Srbowé a Chorwati nad Awary byli wítězili, zástupy jich mocně porážel, a Slowany od popłatků i poddanstwí oswobodil (623). Tento byl první mocný král slowanský, jenž nad lidem tak welikým panowal; jakož prwé na malé jen krajinky rozděleni byli, i lehko bylo jich podmaniti. Sausedy měl na západě Němce ty, jenž ze wlasti swé nikdy newyšli při tom stěhowání, aneb jen od půlnoci k polednímu málo se přiblížili, jakož z nich byli Bawoři, Durinkowé a Sasowé nejmocnější; Bawoři podlé Čechů, Durinkowé podlé Srbů polabských, Sasowé dál při řece Wizeře podlé Luticů i Bodriců. Toho času králowé Franští daleko začali země podmaňowati, až i Bawoři a Durinkowé jich poslauchati musili, a již i po Slowanech taužili, aby jim poddáni byli. Takž stala se wálka Franků se Samem (630). Král Franský Dagobert učinil spolek s Langobardy a se třech stran do země Slowanské wtrhnul, ale poražen od Sama u weliké bitwě u Wogastisburka, z čehož takowá byla powěst Samowa, že se i Srbowé polabští a jiní tamější Slowané k Čechům přidali, a panowal nad welkau říší až do smrti swé wítězně.

§. 8. O katolické církwi.

Trwalo stěhowání národů přes dwě stě let od rozdělení říše Římské až do krále Sama, kudíž země

starowěkých nejslawnějších národů od Němců a Slowanů jsau opanowány. I byli to časowé smutní, když tito lidé stálých míst nemajíce z jedné krajiny do druhé táhli, zwlášť tu, kde na předešlé obywatele jako mračna se přiwalili. Němci nemilowali než meč, Slowané podlé meče sic i pluh, orby jsauce milowní; ale při jedněch ani druhých umění žádného nebylo jak u starých Řeků a Římanů, čemuž dlauhými teprw stoletími, jako předtím Řeci a Římané, učiti se musili. Aniž bylo od koho by se hned byli učili, poněwadž staří národowé sami w nezdárnosti swé wíce již rozkoši a prostopášnosti než čeho dobrého sobě hleděli, a w tom od barbarů, jichž dáwno se hrozili, bídní učiněni jsau. Tedy wšechno krásné se uložilo, a celé ty země w surowosti položeny byly.

Wšak jediné swětlo zůstalo, kteréž naposledy we starém swětě wzešlo, a wšem národům switití mělo, kteréž bylo náboženstwí křesťanské. Neboť ani nezdárnost národů starých, ani bujnost nowých zhubiti je nemohlo; i tak diwným řízením tím práwě stěhowáním k jiným národům mimo říši Římskau se dostalo. Vandalowé, Wisigoti, Ostrogoti, Burgundioni, Frankowé, Anglosasowé, konečně i Langobardi z kmene německého, ze Slowanů pak ti, kteří se w Řecku a w Podunají i při Černomoří rozbytowali, přijali wíru, a odtud nejprwé mrawy swé w mírnější obraceti počali. Později teprw Němci ti, jenž we staré wlasti swé zůstali, i ti, ježto nejzáz na seweru we Skandinavii bydleli, ježto řečeni jsau Normanni, obráceni jsau. Také Slowané Čeští, Polabští, Pólští, Ruští a jiní za krále Samowých časů wždy pohané zůstáwali.

Ale od prwopočátku neswornost w církwi wznikala, hned od těch dob, když w císařstwí Římském wíra uwedena jest. Nebo hned Řekowé po způsobu předešlých mudrců začali o článcích wíry rozdílně rozumowati, jeden tak, druhý onak wykládati, wše w pochybnost uwáděti. Tedy hned několikero wyznání powstalo: Arianské, Nestorianské, Monofysitské a jiných jmen wíce, o kteréž rozepře weliké a pronásledowání bylo. Představení církwe scházeli se na koncilijch, čili sněmích církewních, kdež rozsuzowali, co prawá wíra i co kacířstwí jest. Takž jedna církew prawowěřící, katolická byla, a druhé wšecky kacířské. Ale jedni i druzí rozšiřowali wíru swau k nowým národům bez přestání, tak že wíc prwé národů německých arianských bylo než katolických, jakož Gothowé, Burgundi a Langobardi; naproti tomu Chlodwik Franský prwní král prawowěřící.

K tomu i w samé církwi katolické brzy sporowé wzešli mezi představenými, a to skrze patriarchu Carhradského, jenž wrchnost Římského papeže nad sebau uznati nechtěl, jsa hrdostí nadšen, poněwadž i císař Řecký, jenž w Carhradě sídlil, nad Římem panowal, tudy mysle i sám nad biskupem Římským přednost míti. Naproti tomu papež Římský Řehoř Weliký pokorně sluhau wšech sluhů božích se nazwal, a rozšíření wíry wíce, než swětské sláwy hledal. Toho času Anglosasowé k církwi Římské, a poslušenstwí papeže přistaupili; potom Wisigothowé od Arianstwí upustili, a papež nad Římem zenáhla i swětsky panowati počal, když Langobardi dál na Wlachy naléhali, a Řekowé dosti uhájit obywatelů proti nim nemohli. Nebo ti okolo

papeže se shromažděli, a dle rady i rozkazů jeho se řídili. Z toho Langobardů a samých Řeků zášti weliké na papeže wzešlo; naproti tomu králů Franských laskawých wždy měl pomocníků.

§. 9. *O wzejiti náboženstwí muhammedanského a chalifatu.*

Toho času, když již wšechny wěci w Ewropě proměněny byly skrze národy německé a slowanské i skrze náboženstwí křesťanské, tehdá s wětší ještě rychlostí Asie a Afriky částě ty, o kterých we starém swětě wyprawowáno, proměnil národ Arabský skrze náboženstwí Muhammedowo.

Žilit Arabowé prwé w zemi swé různě, každý kmen pod swým patriarchau na paušťích jezdíce. Jen na poledni při moři bylo staré králowstwí Jemen, kdež wedli řemesla a obchod, a měli i učenosti. Od nich se naučila některá města při Čerweném moři, mezi nimiž nejkrásnější Mekka. Měli mnohé pohanské powěry; ale mezi nimi Židů, také křesťanů i wyznawačů náboženstwí Perského přebýwalo. Od Židů a křesťanů naučil se Mohammed, a wystaupil mezi Araby s nowým náboženstwím, prawě se býti prorokem jediného boha, jenž s nebes nade wšemi lidmi wládne; dobrým odměňuje a zlé tresce; že chce, aby wšichni lidé byli přinuceni w něho wěřiti, a wyznawačům že se není bojů žádných báti, poněwadž wšechny wěci, máli kdo umříti, aneb déle žiw býti, již napřed od Boha od wěčnosti určeny jsau, a člowěku jich změniti nelze. *)

---

*) Učení toto se nazýwá fatalismus.

Náboženstwí toto, ačkoli nebylo tak wznešené, a wšech lidí na swětě milowné, jako wíra Kristowa, powzbudilo k welikým skutkům Araby, i učinilo je na Wýchodě národem nejslawnějším. Nejprwé sice wšichni wšude zprotiwili se Mahommedowi, a jemu zlořečili, zwlášť w bohatém městě Mekce, i utekl odtud do Mediny léta 622 po narození syna božího, odkudž Muhammedani jako my od Krista roky počítati začínají, jmenujíce útěk ten Hedžra. Odtud začalo wždy wíce kmenů arabských w Muhammeda wěřiti, jenž Mekky dobyl, potom ze wšech Arabů jediný národ učinil. Tu se tak zmohli, že walně wyšedše cizích národů dobýwati směli. Muhammed dobyl wši země až po Eufrat, za kterým bylo weliké králowstwí Perské, s nímž ustawičnau wálku toho času Řekowé měli, a císař jich Heraklius statečně Peršany porážel. I wyprawil poselstwí k oběma králům Mohammed, a kázal, aby nechali wálek, a poddali se wíře jediného boha, sice oba mocí swau zachwátit hrozil.

Dříwe, než toho učinil, Muhammed zemřel (632); ale Arabowé majíce wůdce bojowného Kaleda podmanili sobě Palaestinu i s Jerusalémem, a wůdce Amru wedl jich do Egypta, a ihned země té dobyli. Wšudy pálili, hubili a wraždili wšechny ty, jenž hned k wíře jich přistaupiti nechtěli. Také rušili staré památky, jako w Ewropě Němci. W městě Alexandrii kázal Amru spáliti celau welikau knihownu Ptolemaeowců, za zbytečnau wěc pokládaje. Brzy potom začali wálku s králowstwím Perským. Peršané poraženi jsau u Kadesie, a král jich Jezdedžerd na útěku zahynul; celá říše muhammedanskau se stala. Tedy bylo wálek se wšech stran w Asii i w

Africe. Arabowé dobyli Armenie, wtrhli na wýchod od Persie až do samé Indie, na půlnoc od Persie mezi národy turecké, wšudež roznášejíce wíru prorokowu. Na středním moři začali lodě stawěti, a na císařstwí Byzantské naléhati. Tu dobyli Cypru a Rhodu, a na samý Carihrad naléhali. Řekowé se hájili řeckým ohněm, jenž i we wodě hořel; ten metali na lodě arabské. Ale oni z Egypta dál do Afriky wytáhli, a což tam Řekowé zemí měli na sewerním pobřeží, toho wšeho pod sebe podmanili, a měst množstwí znamenitých zbořili jsau, mezi nimiž Karthago tenkrát naposledy smutně popelem lehlo.

Sotwy dobyli Afriky, stalo se we Španělích, že král Wisigotský Witiza zbawen jest trůnu králowského od Roderika. Proti tomu powstali synowé Witizowi s mnohými jinými, i šli žádat o pomoc Araby africké, kteříž připrawiwše se do Španěl, majíce wůdce Musu a Tarika, porazili Roderika u weliké bitwě u města Xerez de la Frontera. Tu Roderik padl, a Arabowé celých Španěl pány nad křesťany se učinili. (711).

Nad celau tauto říší od Indie skrze Asii a Afriku až k horám Pyrenejským, kteréž jsau mezi Francauzy a Španěly, byl jediný mocnář, řečený chalifa, jsa nejwyšší hlawau duchowní i swětskau Muhamedanů čili Saracenů. Prwní chalifa hned po smrti Muhammeda byl Abubekr, jenž wšechno učení prorokowo w jedinau knihu dal sebrati, řečenau koran, kteráž do tohoto dne u Mahommedanů w takowé jest wážnosti, jako křesťanům biblí. A bylo nejprwé mnoho bojů mezi nejčelnějšími, kdoby měl chalifau býti, až zabit jest chalifa Ali skrze Moawija, a tudy

se na dwě wíry rozdělili, Šiity a Sunnity. Potomci Moawijowi nazýwali se Omajowci, slawné sídlo swé w Damasku majíce.

§. 10. *Merowingowé a Majores domus.*

Takto wzešel weliký nepřítel křesťanstwa, o jehožto naléhání mnoho potomně má powědíno býti. Nejblíže jich u sebe, když dobyli Španěl, měli Frankowé, nad nimiž wládli potomci Chlodwikowi, řečení Merowingowé. Ti nebyli žádný tak hrdinský, jako předek jejich Chlodwik, ale wždy byli bázliwější a nestatečnější, a to z příčiny dwojí: předně že po smrti každého krále Franského ne jeden syn jeho na trůn nastaupil, ale wšichni synowé o říši se rozdělili a mezi sebau nesworní byli; druhé proto že byl zwyk starých Němců i w někdejší wlasti, i kam při stěhowání národů přišli, že králowé swým služebníkům čili úředníkům a udatným bojowníkům darowáwali mnoho swých zemí ke koruně patřících, tak ale aby každý jen na čas aneb ze zwláštní milosti do smrti zboží takowého užíwal, potom ale králi zas wráceno bylo; statek takowý nebyl dědičný, a slaužil za odměnu místo peněz, kterých tehdy jen náramně málo bylo. To se nazýwalo léno čili manstwí, a kdo měl léno, jmenowán jest man aneb vasall. Manowé takowí, kteří mnoho statků králowských dostali, rozdali zase menším, kteří jejich many byli, a je poslauchali. Tito welcí ale byli tudy hrdí a králi neposlušní; králowé pak, když skoro wšechno rozdali, ostali chudí, a důstojenstwí jejich u Franků we posměch wešlo. Tož celý rok newiděli lidé krále swého, leč w březnu neb w kwě-

tnu, když se držel sněm celé země w poli, kamž přijel král na woze s čtyrmi woly, a wzal dary od lidí, i zase na hospodářstwí swé se odebral. Ostatně wládli mocní manowé, totiž páni a biskupowé; neb i duchowní léna měli, a do bojů choditi musili.

Místo krále ale panowal obyčejně muž od něho zwolený, řečený major domus. Když byl majorem domus Pipin řečený z Herištalu, ten začal moc swau wíce, než wšickni předešlí ukazowati, a páni i biskupowé báli se ho; a učinil toho, že i po jeho smrti zase byl major domus syn jeho Karel řečený Martellus, jakoby důstojenstwí to dědičné bylo. Toho času wtrhli Saraceni ze Španěl u welikém množstwí do Francauz, chtíce se zmocniti, kolikžby mohli, zemí křesťanských, ale poraženi jsau od Karla Martella u weliké bitwě u města Touru (732). Syn jeho byl Pipin Krátký, jenž papeži proti Langobardům pomáhal; ten chtě učiniti konec Merowingům, zeptal se papeže, což maudřejší jest: aby kralowal ten, jenž druhého wše za sebe konati nechává, čili kdo sám wše sprawuje a řídí; a odpowěděl papež, že owšem, kdož činí. I wsadil Pipin Childericha krále do kláštera, a sám sebe učinil králem Franským.

II.

OD CÍSAŘE KARLA WELIKÉHO AŽ DO ŘEHOŘE VIII. PAPEŽE.

(od r. 768 — 1078).

§. 11. *Panowání císaře Karla Welikého.*

Roku 768 po narozeni syna božího počal panowati nad Franky Karel Weliký, syn Pipinůw, panowník maudrý i bojowný, jenž mezi národy křesťanskými podobně welikau říši založil, jakau Arabowé učinili z národů mohammedanských.

Prwní wedl wálku se Sasy, jenž pohané byli; neb ačkoli za času krále Pipina swatý biskup Bonifacius snažně Němcům wíru křesťanskau wěštil, wšak Sasůw od pohanských obyčejů obrátiti nemohl. Proti Karlowi W. hájili se s mnohau srdnatostí a krutými wálkami pod wůdcem Witikindem; ale on mocně hubil jich, až pak se poddali a na wíru křesťanskau obráceni jsau.

Brzy potom když ponejprwé zajel do Sas Karel, wzbauřil se proti papeži we Wlachách král Langobardský Desiderius, chtě jeho Říma zbawiti. W strachu tom wolal o pomoc k Karlowi papež, an přišed porazil i zajal Desideria, a do kláštera zawříti kázal. Tedy počal nad Wlachami panowati, nad částí tau, které Langobardi drželi byli (773).

W tom Sasowé opět wzbauřili se, a Karel s we-

likau pohromau na ně wytrhl. Když tam bojowal, přišli do Paderborna poslowé saracenští ze Španěl, o pomoc proti protiwníkům swým žádajíce; neboť Muhammedani s Muhammedany tam w neswornost přišli; a přitrhna Karel, dobyl země až po řeku Ebro, kteraužto nazwal markau Španělskau (778).

Ustawičně se pozdwihowali Sasowé, a k tomu potom i Bawoři pod wéwodau swým Thassilem, jehož jako jiné porazil a pokořil Karel (788), a od jednoho národu k druhému wítězně táhl. Když sobě wšechny Němce podmanil, začal i národy slowanské rauchati, a nejprwé Lutice, jenž Sasům pomáhali, a nepřátelé byli Bodriců, kteří Karlowi pomocni naproti Sasům byli. Ihned musili Karlowi poplatek wzdáwati. Neb ta chyba národů slowanských starodáwní byla a přežalostiwá, že obecného nepřítele nedbajíce sami mezi sebau se potýkali, k tomu že říše Samowa, w které tolicí jich národowé spojeni byli, již nestáwala, když se Karel Welký ke krajinám těmto přiblížil. Neb po jeho smrti Slowané ti zase každí pod wlastními knížaty žiwi byli, jakož Čechowé pod Krokem, jenž panowal na Wyšehradě, a pod Libuší dcerau jeho, kteráž za muže pojala Přemysla oráče, a Prahu založila (asi r. 700); odkudž potomci Přemyslowi čili Přemyslowci šest set let nad Čechy slawně wéwodili a kralowali.

Takž i Slowané Korutanští po smrti Samowě, wlastních knížat měli, až jich sobě Bawoři podmanili, a potom i s Bawory pod panstwí Franků přišli. Když se ale zbauřil wéwoda Baworský Thassilo, a Awarowé jemu pomáhali; tož zdwihl se se wší mocí Karel Weliký chtě awarskému panowání w kraji-

nách těch konec učiniti. A postawil wojska tři, s kterými do Pannonie trhnul; jedno z nich Čechami táhlo; i bojowáno krutě s Awary, a mocně se hájili, až pak dobyt hrink jejich, čili tábor, nejhlawnější w Uhřích (796), a wyhubeni jsau tak, že památky w brzce po nich w zemi té nezůstalo, a panstwí Franské až po Dunaj rozmnoženo jest.

Léta 800 přišel Karel Weliký do Říma papeži na pomoc, jsa jeho obrancem naproti šlechticům w Římě, kteříž jemu nátisků mnohých činili. Neboť tehdáž wšechen lid duchowní i swětský papeže wolíwal, a při tom mnohé swáry a krweprolití se děly. A když přišel Karel do Říma, posàdil mu na hlawu papež Lew III. korunu císařskau, aby byl nowým císařem Římským. Tu byla sláwa weliká Karla po dalekých zemích, i domníwali se, že patří císaři Římskému panowání nad celým swětem.

Tedy chtě panstwí swé wždy dále rozšířiti, wedl ustawičné boje s národy slowanskými, a nejprwé s Čechy, za času wéwody Českého Kresomysla. Ale ač weliké wojsko naproti nim wyslal, tak statečně Čechowé se hájili, že nic učiniti nemohl (805). Srby wšak a jiné některé národy polabské sobě poplatné učinil.

Jako Karel Weliký ze wšech nowých králů, co zašla říše Římská, žádný tak mocně nepanowal nad poddanými swými, a to pro zpurnost pánů těch welikých, o kterých jest powědíno, kteříž byli u Franků, u Wisigothů, u Langobardů a wšech jiných národů německých, králům na odpor se stawíce. Toho přetrhnul na swůj čas Karel weliký, jenž celau swau říši na malé části rozdělil, a předstawil nad nimi úředníky, řečené hrabata, kteří malé i welké k

poslušenstwí měli. Také ctil náboženstwí, wážil sobě učených, kterých již nadto řídko stáwalo, a školy zřizowal, což potom časy nepokojnými wšechno zas pošlo.

§. 12. *O způsobu říší Karolinských we Francauzích Wlachách a Němcích.*

Neboť hned syn Karla Welkého Ludwík Pobožný (814) byl k wládě slabý nad tak welikau říší, a sami synowé jeho Lothar, Ludwík a Karel wálku s ním začali. Ten když u welikých strastech umřel, bojowali mezi sebau, až pak rozdělili celau říši na části tři, smluwiwše se we městě Verdunu (843). Ludwík dostal Němce, Karel Francauzy, a Lothar Wlachy i kus dlauhý země mezi Němci a Francauzy, řečený Lotharingie, spolu i korunu císařskau.

Potomkowé těchto tří synů, řečení Karolingowé, byli wždy nemohutnější, a upadali w takowau slabost, jako předtím Merowingowé. Opět vasallowé zdwihati se počali, a to předně we Francauzích, kdež mnozí byli wíc zemí w moci swé než sám král mající, jenž podlé jich wůle činiti musil; rowněž we Wlachách wéwodowé a jiní páni jakož i biskupowé. Páni ti, když wymřel rod Karla Welkého we Wlachách, mezi sebau sami o císařskau korunu wálky wedli. Nad Římem pak městem papež wládl, a co za Římem Wlach bylo, Řekowé měli, od nichž spráwu země té wedl úředník císařský, řečený exarch. Později nežli we Wlachách wymřeli Karolingowé we Francauzích (987), a tam sšedše se páni zwolili nejmocnějšího ze sebe Hugona Capeta na králowstwí.

§. 13. *Králowstwí Německé a králowstwí Morawské.*

Mocnější byli Karlowici němečtí. Wždy chtíce králowstwí swé rozmnožiti, wedli mnoho wálek se Slowany polabskými, kteří se jim statečně bránili. Nejmohutnější w sausedstwí jich slowanské králowstwí bylo Morawské, kteréž mocným učinil po celých téměř Uhřích Mojmír. Jeho se obáwaje král Ludwík, aby ještě mocnější nebyl, wtrhnul s wojskem do země jeho, a ssadil jej, i učinil králem Rastislawa (846). Zpátky pyšně se přes Čechy wrátil; z čehož Čechowé rozhněwawše se porazili wojsko jeho, a čtyry léta mocně s ním wálčili, aniž Rastislaw chtěl Němcům poddán býti, a porazil Ludwíka na hlawu, když opět do Morawy wtrhnul.

Tu jsa wládce maudrý, wyprawil Rastislaw posly swé do Carhradu, aby mu poslal císař Řecký kněží k poučení u wíře křesťanské (862). Kterýž poslal dwa swaté bratry Cyrilla a Methudia, jenž byli prwé mezi Slowany Řekům poddanými, a nalezli písmeny, jimižby se slowansky psáti mohlo, i přeložili písmo swaté do jazyka slowanského. Od nich pokřtěn jest Rastislaw i národ jeho.

Ale Ludwík neustál bojowati s Rastislawem; znowu zemi poplenil až k hlawnímu městu přepewnému Welehradu, jehož nedobyl, ale wrátit se musil. Tu jest zrazen Rastislaw od synowce swého Swatopluka, kterýž sám panowati chtě, jal Rastislawa i Němcům wydal. Ti jemu oči wylaupali, a Swatopluka ale do wězení uwrhli. Potom když jej zase propustili, táhl s nimi do Morawy, ale newěře jim wíce, zašel k Morawanům, a přijat od nich za krále,

We Skandinavii samé učinili králowstwí swá tři: Swédy, Norwegy a Dánsko, odkudž wyjížděli i do krajin půlnočních nowé země hledati, a zosadili se na welikém ostrowě Islandě, kdež republiku založili, milujíce plawbu, dobrodružstwí a zpíwání o swých příbězích.

Nejwice naléhali na Britannii, kdežto sedmero králowstwí anglosaských w jedno spojil král Egbert (823). Danowé wždy u wětším množstwí přicházeli na lup, i opanowali celé téměř králowstwí Anglické, až pak oswobodil zemi od nich statečný i maudrý král Alfred, jenž weliký potom pořádek w zemi swé způsobil, lodě stawiti začal, aby Angličané plawby a obchodu hleděli, a také umění wážil sobě (umřel l. 901).

§. 16. *O sláwě a hynutí chalifatu Bagdadského.*

Wšichni národowé křesťanští, o kterých jest powědíno, byli chudí a neumělí naproti tomu, co u Arabů díti se počalo. Neboť za času císaře Karla a již předtím i potom byla nejwětší sláwa chalifstwí Saracenského. Poslední chalifa z rodu Omajowců byl zawražděn od Abula Abasa, jehožto rod nazwán Abasowců (749). Syn jeho Mansur wystawil Bagdad, a odstěhowal se tam z Damasku. Tuto bylo bohatstwí, krásy a blahožití, o kterém křesťané toho času ničeho newěděli, a chalifowé stawěli weliké krásné pálace a chrámy, zakládali slawné školy a knihowny, od surowosti předešlých Arabů zcela se odwrátili, wědy i umění nade wšecko chowajíce. Arabští učenci překládali staré spisy řecké, byli wýteční w lékařstwí, počtářstwí, hwězdářstwí a

w jiných wěcech. Od nich potom křesťané stawitelstwí tomu se naučili, kteréž se gotické jmenuje. Nejslawnější chalifa byl Harun al Rešid, jenž žiw byl za času císaře Karla Welikého (umřel l. 809).

Mezitím ale, a potom když chalifowé byli míň stateční, mnozí místodržitelé od nich se odtrhli, a nowých muhammedanských říší způsobili. Takto Abdorrahman, rodu Omajowského, když se Abul Abbas chalifau učinil, a Omajowce hubil, jediný utekl do Španěl, a uznán od tamějších za chalifu. Ten měl sídlo swé w Cordowě, rowněž tak jako w Bagdadu nádherné. Podobně w Africe začala se nowá králowstwí Fez, Marokko, Tunis, odkud na lodích Sicilie dobyli (909), i Wlachy plenili, a Egypt, kdežto wšady o chalifowi nic wedětí nechtěli. Na čas tyto říše w Africe spojil w jedinau Obeidallah al Mahadi, jehožto prawnuk Moez založil w Egyptě město Kairo (972), a dobyl i Syrie. Jiní místodržící, ač neodtrhli se, ale málo jen poslauchali, jakož w Persii, w Indii. Ti pak Arabowé, jenž w Arabii samé zůstali, začali dáwno tak jako před časy Muhammedowými w plucích po zemi swé kočowati, mnoho sobě jiných wěcí newšímajíce.

Tedy poněwadž se začali báti o sláwu swau chalifowé Bagdadští, wzali sobě za žiwotní stráž Turky, kterých byli podmanili a k náboženstwí muhammedanskému přiwedli obýwajících w Turkestanu, mezi nimiž ale Seldžuk potom mnoho země w Persii dobyl. Chalifa Motasem měl 50,000 Turků we službě swé, jichž wůdce nazýwán emir al Omrah, a směl tak činiti, jako major domus u Franků, tak že posledně chalifa ničeho nemohl, a Emir al Omrah panowal nad zeměmi. To se zwlášť stalo, když cha-

)(

lifa Abdullah učinil emirem al Omrah Togrulbeka, wnuka Seldžukowa, jenž sídlo měl w Ispahanu w Persii. Ten se nazwal sultanem wýchodu i západu, a odtud chalifa jen w duchowních wěcech směl rozkazowati (l. 1060).

§. 17. *O národech církwe řecké. Weliký kněz Wladimír.*

Mezi tak welikýma řišema, Karolinskau a Muhammedanskau, bídně a diwně se udržowalo císařstwí Řecké, kteréž tak ze starých časů jako na památku mezi wšechněmi wěcmi nowými bylo zůstalo. Uwnitř bylo celé zkažené nezdárností císařů i poddaných, a wůkol obklopeno nepřátely. Zemí nezbýwalo již wíce mimo Řecko, Malau Asii a Wlaský exarchat. Za císaře Lwa Isaurika ještě, před časy Karla Welikého, začalo se pronásledowání swatých obrazů, kterých on w kostelích trpěti nechtěl, a bauře z toho po celé říši mezi těmi, jenž bořili obrazy, a jinými, jenž jich hájili. Potomně w mnohých wěcech odkloňowali se Řekowé od wíry obecné katolické, a zwlášť skrze patriarchu Carhradského Focia (869) i jiné patriarchy, kteří po něm byli, jenž nechtěli býti pod papežem Římským, konečně zcela se odtrhnauce. Takowým způsobem dwě církwe katolické powstaly: latinská čili západní, a wýchodní čili řecká (1054), tak jako se prwé císařstwí Římské za Theodosia bylo roztrhlo.

Řecká církew rozšiřowala wíru swau mezi Slowany, ježto s ní sausedili. Mezi těmi Bulharowé byli mocní nepřátelé Řeků, a často až po Carhrad laupili, i města toho obléhali. Boris kněz čili kníže

Bulharský dal se pokřtíti (861) od sw. Methudia téhož, jenž později Bořiwoje křtil, i nazwal se carem čili císařem Bulharským. Syn jeho byl slawný car Simeon, we wálce i w míru wýtečný. Za těch časů byli Slowané Bulharští wzdělanější, nežli mnozí národowé na západě, naučiwše se od Řeků, a píšíce mnohé knihy slowanské, tak jakž byl Cyrill psáti naučil.

Brzy potom stal se císařem Řeckým Slowan Basilius Macedo, jehožto potomci mocně s Bulhary i s Araby a s Rusy bojowali.

Rurik, kněz Ruský, měl sídlo swé w Nowgorodě, a jen nad tamějšími Slowany wládl, daleko na půlnoci. Ale brzy rozšířili Rusowé panstwí swé nad Kijewem, odkudž Kozary zahnali, a wždy dále až k Černomoří, z čehož říše mezi slowanskými ta nejwětší powstala. Oleg, nástupce Rurikůw, učinil sídlo swé w Kijewě, odkudž wálky wedl s Řeky, po Černém moři připluw až k Carhradu a pleniw; tak učinil i Igor, jenž po něm nastaupil, jehožto manželka byla swatá Olga, kteráž se pokřtít dala. Nejbojownější wšak syn byl Igorůw, Swatoslaw, jenž pozwán byw na pomoc proti Bulharům od Řeckého císaře Nicefora, dobyl Preslawy, hlawního města Bulharského (967), a odtud s Řeky samými wálel, až zabit jest w boji s Pečeněhy. Odtud říše Bulharská přestala mocná býti, a w krátkém čase zahynula od Řeků.

Nejprwé ukrutný a diwý, potom ale welmi maudrý byl syn Swatoslawůw, weliký kněz Wladimír, jenž cokoli ještě poddáno nebylo mu národů slowanských w Rusku, ty konečně podmanil sobě, a na Polanech zemi Rus Čerwenau dobyl, kteráž jest

w nynější Haliči. K tomu přišli poslowé od Muhammedanů i od křesťanů, zwauce ho ke swému náboženstwí, ale on porozuměw prawému bohu křesťanskému, dal se pokřtíti od Řeků (988). Tudy i do Rus přišli knihy slowanské a wšeliké umění; Władimír mnoho měst nowých založil, a wedli obchod Rusowé w Kijewě s Carhradem, w Nowgorodě s národy sewerními, jakož málo jiných měst w Ewropě činilo.

§. 18. *O císařích Římských rodu Saského i Franského, a Boleslawích Českých i Polských.*

Powěděti jest nyní o králích Německých i císařích Římských, kteříž w moci země swé mezi wšemi králi křesťanskými byli nejpřednější, a pyšně sami sebe za pány celého swěta powažowali.

Léta 911 poslední umřel král Německý rodu Karolinského, Ludwik Dítě, a sšedše se nejwýtečnější wasallowé, wéwodowé a knížata: Franský, Saský, Durinský, Baworský, Šwabský, i zwolili sobě krále Kunrada Franského, a po smrti jeho Jindřicha, wéwodu Saského, řečeného Ptáčníka, jenž mnoho měst w Němcích wystawil, a mocně zbrojil proti Maďarům, s nimiž napřed příměří byl učinil. Dříwe než toto wyběhlo, a wálka s nimi obnowena, obořil se silně na Slowany Polabské, mnohých k poplatkům přinutil, a w zemi jich mocných twrzí založil. Potom do Čech táhl, kdež byla kněžna Drahomíra křesťany pronásledowala, Němce w nechuti majíc. I přitrhnul až ku Praze Jindřich, a syna Drahomíry swatého Wácslawa, jenž se stal knížetem, přiwedl, že též jako jiní Slowané poplatek slíbil. Tyto wěci

když se staly, došlo příměří s Maďary, i přihnali se w zástupích welikých, ale poraženi jsau u Merseburka.

Mocnější ještě byl syn Jindřicha Otto I., jenž aumysl měl, wšechny Slowany Polabské podmaniti sobě, a welké pohromy na ně přiwedl. Neboť Němci ukrutně najížděli, poráželi w bitwách i pálili města, ano zrádně wraždili, jako přede wšemi jinými Gero, jenž učiněn byl od císaře markrabím Mišenským a Lužickým w dobytých na Slowanech krajinách. Ten pozwaw třidcet knížat Slowanských k hodům, pod přátelstwím, wšechny zabíti kázal. Tu nuceni jsau hrozně, dáwati se na wíru křesťanskau; do jich zemí ještě wíc hradů nastaweno, na nichž páni němečtí wládli, a lidu německého do krajů těch uwoděno, aby mezi Slowany bydleli, a jich samých Němcemi učiniti hleděli.

W Čechách se obrátil Boleslaw kníže proti bratru swému Wácslawowi, a zawraždil jej. Ihned Otto do země České wtrhnul, a wálčiti počal. Boleslaw s welikým udatenstwím bránil se, žeť dwanáct let wálka trwala, posléz se wzdáti, a poplatek znowu slíbiti musil, ale sám statečně bojowal s Uhry a jinými národy, i rozmnožil tak říši swau, že syn jeho Boleslaw II. panowal na welikými zeměmi slowanskými, nad Čechami, nad Morawau, Slowáky, Mišní, Slezskem a Chorwatskem tím, kdež jest nyní Krakow, i dál w Haliči až k pomezí Ruskému, welikého kněze Wladimíra sausedem maje.

Brzy potom, když mír učinil Otto s Boleslawem, přitrhli naposledy do Němec Maďaři, i poraženi jsau od něho u weliké bitwě blíž Augšpurka (955), tak že wíc hubiti nikdy se neopowážili. Jim

wzata jest země Rakauská, kteréž prwé dobyli, a napotom učiněna wéwodstwím, nad kterým wládl rod Babenberský. Maďaři když pokoj zachowáwat musili, přistaupili k wíře křesťanské skrze krále swého swatého Štěpana (1000).

Toho času země Wlaská po wymřetí rodu Karla W. diwně byla trhána od pánů rozličných: wéwod, markrabů, biskupů, jenž nad rozličnými okrsky wládli, císaře Římského málo poslauchajíce. Od něho se odtrhlo wéwodstwí Burgundské, a učiněno zwláštním králowstwím. Také wždy několik pánů o korunu císařskau mezi sebau rozepři mělo, posledně Berengar, markrabě Ivrejský, s Lotharem Provenským, kteréhožto Lothara wdowa Adelaida powolala na pomoc Ottu, krále Německého. Otto přišel, a přemohl Berengara, pojal Adelaidu za manželku, a učiněn Římským císařem (962), od kteréžto doby wždy koruna císařská při králích Německých zůstala, a ti pány nad celým swětem býti se domníwali, samy papeže Římské sobě nelibé ssazujíce, a jiné na místa jich postawujíce.

Syn Ottůw, Otto II., bojowal s Francauzy o zemi Lothrinskau; w Římě zahubil Crescentia a jiné, kteří se jemu a papeži zprotiwili, i s Řeky w exarchatu wálku wedl, od nichž poražen u Basientella (982).

Odtud císařowé Římští wíc Wlach nežli Němec dbali, poněwadž mnoho bauří proti nim bylo tam a protiwowání, a jedenkaždý častá tažení do Říma konati musil. Téhož pak času i němečtí mnozí wéwodowé protiwowali se, a císaře býti neposlušni začínali. Použiwše toho Slowané Polabští za času císaře Otty III. wšickni se zbauřili, a bojowali krutě naproti Němcům, bořili chrámy křesťanské, a

k pohanstwí se wraceli, poněwadž s nimi zle byli nakládali křesťané. Tedy porazili Němce, a učinili, že dlauho jich swobodni zůstali.

Nejmocnější po smrti Boleslawa II. knížete Českého, mezi Slowany byl Boleslaw Chrobrý, král Polský, syn Mečislawa, jehož manželka Dúbrawka byla, dcera Boleslawa II. Českého, od kteréž on s národem swým wíru křesťanskau přijal. Byloť malé předtím panstwí Polské, a to okolo Hnězdna města hlawního, kdež starý rod Piastůw panowal. Ale Boleslaw Chrobrý obrátiw zbraň swau naproti Čechům, dobyl Krakowa, Slezska a země Slowáků; také s Němci w Míšni a jinde na Labi a Odře wálčil, i až potamtud panstwí swé rozšířil. W Čechách panowal Boleslaw III., syn Boleslawa II., ukrutník hanebný, jehož jal Chrobrý, i Čech se zmocnil; wšak poněwadž Polané zlé činili Čechům, zahnáni jsau (1004), a Jaromír, bratr Boleslawa III. wéwodau učiněn, po němž Oldřich nastaupil.

Za Boleslawa Chrabrého byl císařem Římským Jindřich II. swatý, jemuž Lutici a Bodrici, k nimž se měl laskawě, naproti Polsku pomáhali. Byltě pak z rodu Jindřicha Ptáčníka poslední; i sšedše se opět knížata wolenci, čili kurfirstowé, mezi nimiž byl i Oldřich wéwoda Český, zwolili krále Kunrada II. wéwodu Franského (1024), jenž po smrti Rudolfa III., Burgundského krále, Burgund s Němci spojil, a manům císařským we Wlachách pewný zákon dal, aby poslušnější býti musili.

Syn jeho Jindřich III. byl mezi wšemi císaři Římskými nejmocnější; neb jeho i w Němcích i we Wlachách páni wíc než předešlých poslauchati musili, nad nimiž on přísně wládl. Ty doby nad Čechami

Břetislaw, syn Oldřichůw panowal, již w mládí swém statečný a ušlechtilý, jenž markrabstwí Morawské Polanům odňal, a jim zároweň Uhři Slowensko wzali. Neboť Polané po smrti Boleslawa Chrobrého měli nestatečného wládce Měčislawa II. Břetislaw táhl do Polska, dobyl Krakowa a Hnězdna, a s welkau kořistí do Čech se nawrátil (1039), i odporowal císaři Jindřichu III. udatně, když on Polanů se ujal, nechtě Čechy mocnými sausedy míti. Tu welikau přewahau mocnější říše swé zwítězil konečně Jindřich, ač se ztrátau swau welikau.

Císař Kunrad II. byl zrušil slowo dané Luticům, a znowu jich podmanil s welikými ukrutnostmi, což zatím Bodrice kníže jejich Gottšalk pomocí Danů ke křesťanstwí nutil. Obojí zase oswobodili se, Lutici Němce poraziwše, když Jindřich III. we Wlachách byl; Bodrici zabiwše Gottšalka, načež po mnohých nesnázech obojí sobě jednoho panowníka wzali Kruka, kníže Ranské (1070), jenž slawně panowal, a chrám Arkonský toho času nejwíce weleben býwal.

III.

ČASOWÉ KŘÍŽOWÝCH WÁLEK OD PAPEŽE ŘEHOŘE VII. AŽ DO PÁDU HOHENŠTAUFŮ.

(od 1073—1269).

§. 19. *Papež Řehoř VII. a Jindřich IV.*

O způsobu národů středního wěku křesťanských tolik jest až posud powědíno, že ne tak čerstwě jako národowé muhammedanští wzdělanosti došli a učenosti. A to z toho jest sobě wyložiti, že náboženstwí křesťanské, jsauci plod wýbornější než muhammedanské, wíce takořka k dozráwání času potřebowalo. Mezi hlawní příčiny to náleží, že žiwi byli národowé tito u weliké neswobodě, ne tak jako za starého wěku Řeci a Římané, kteří, čehož dobrého chtěli, wšechno směli činiti. Neboť u Němců již od prastarodáwna w obyčeji bylo, že chudí musili bohatých poslauchati a jim pracowati. Nejprw ne příliš, později wšak mnohem hůře nežli otroci starých Řeků a Římanů. Neboť když stěhowáním národů zosadili se w zemích západních a jižních, a tu wšude, kdež přišli, weliká léna w obyčej weśla, takže naposléz manowé w zemi wšemocní byli, ani králů se nebojíce: tož nebylo pána, komužby byli žalowali lidé sprostí, kteříž wšichni, po městech i po wsích žijící, stali se raby pánů čili šlechticů, to jest lidmi takowými, kteří nic swého nemají, ale pánům swým wše, co oni chtěli, pra-

cowati musili, a proto Němci jmenowali jich jazykem swým Leibeigene, že ani tělo jich jim samým nepatří, ale pánům jejich. A tak bylo wšudež po národech německých i wlaských; a kdež Němci Slowanů sobě podmanili, i těch činili raby nejbídnějšími, pak odtud i jiní Slowané tomu se naučili.

A tak poněwadž ten byl staw wšech wěcí, že kdo rabem byl, ten w potu twáře pracowati musil, kdo pak pánem, ten na hradě swém pyšně seděl, jen w braui se cwičil, aneb sausedy swé laupil, nikdo sobě umění wšímati nemohl, a wšechno tupé a hlaupé zůstalo. Toho času byli jediní kněží, jenž wíc než jiní lidé uměli, zwlášť we klášteřích, kdež ničeho na práci neměli, než boha ctíti, a dobrým wěcem se učiti. Tu přede wšemi stkwěl se řád Benediktinský, jehož audowé mnoho dobrých knih, jichž staří Římané sepsali, přepisowali na pergameně, tak že až nám kněh takowých dostalo se, kteréžby sice zahynuly byly. To wšak překáželo, že wšechno psali a učili se jazykem latinským, tak že od nich lidé druzí naučiti se nemohli. Příčina toho byla zwlášt ta, že sama církew římská služby boží jinak nedopauštěla konati než jazykem latinským; ne tak řecká, kdež Řekowé řecky, a Slowané slowansky psali, a boha wzíwali. K tomu také u národů německých těch, ježto se na západě w krajinách, kteréž prwé Římanům patřily, rozhostili, powstali diwní jazykowé, poněwadž starau latinu pomíchali německým wyslowowáním, jakož jsau jazyk wlaský, francauzský, španělský, portugalský a anglický, kteréž tehdy tak ještě byly diwoké, že se nimi nic učeně psáti nedalo. Předce wšak, když se ztratili Němci, jichž na počet málo

bylo, mezi lidem tím, jenž prwé tu obýwal, kteréhožto lidu oni mrawy a obyčeje na sebe přijali; týmiž jazyky písně mnohé skládati a zpíwati začali, potom i německým jazykem, a předně jazyky slowanskými, jakož ze wšeho, což básní za středního wěku složeno jest, nejkrásnější byl rukopis Králodworský, jazykem českým sepsaný, jenž léta 1818 k weliké sláwě národa našeho jest nalezen. A to tedy trojí plémě od těch dob w Ewropě se rozděluje: Slowanské a Německé, kteréž obojí jest nowé w dějinách swětských, a Wlaské, kteříž potomkowé jsau slawných hned za starého wěku národů, jenž latinským jazykem mluwiwali. Ono dwojí čisté jest, toto málo německým pomíšené.

Poněwadž kněží w umění té chwíle byli nejpřednější, z toho wážnost jich weliká u knížat a jiných pánů, jenž málokdo psáti a čísti uměli, byla, u kterýchž oni welikých úřadů a služeb zastáwali, a za odměnu léna a statky weliké brali. Tím wíce bylo litowati, když we mnohých zemích, a zwláště we Wlachách počali potom statků swětských wíce než náboženstwí pilni býti, bojowati, stkwostně se strojiti, rozkoší užíwati, tak že jedni lidé pohoršení z předstawených swých brali, druzí dokonce, a to w jižních Francauzích a we Wlachách, u weliké kacířstwí a newěru padali, samého Krista zapírati počínajíce.

Tudy smutný byl staw církwe, když se stal papežem Římským Řehoř VII. (1073), císařem pak Římským byl Jindřich IV., syn Jindřicha III. Onen chtě církwi pomoci, jiného prostředku newěděl mocnějšího, nežli toho, aby:

1) Kněží ženiti se nesměli, a tady s rodinami swými činiti nemajíce, jen boha hleděli.
2) Aby kněží nebrali uwedení w léno od pánů swětských, než jen od duchowních, poněwadž prwé swětští udělowali důstojenstwí duchowním ne nejhodnějším, ale sobě nejmilejším.

Tomu se zprotiwil Jindřich IV., člowěk náružiwý a wzdorný, tak se rozhněwaw, že papeže ssadil, začež naň Řehoř klatbu uwalil, to jest, aby ze společnosti křesťanů byl wyobcowán. Tu odpadli knížata od Jindřicha, nechtíce papeže neposlušní býti, i musil weliké pokání činiti Jindřich, nežli mu odpuštěno od papeže, čehož brzy nic nedbaje, jak se opět zmohl, wálku s papežem pozdwihl, a Říma dobyl. Řehoř utekl odtud, a umřel. Prwé byl Jindřich wzdorocísaře Rudolfa Šwabského přemohl, jehož sobě pánowé němečtí místo něho zwolili; potom wšak synowé jeho wlastní powstali naproti němu, až i sám nešťastný z žalu umřel, a Jindřich V. syn jeho následowal. Ten učinil mírné s papežem Calixtem II. narownání (1122), tak aby biskupy wolili kanowníci a praelaty kláštery, kteréž aby papež potwrzowal, a císař léno udělowal wywoleným.

Těmito wěcmi přestalo císařstwí Římské prwní we swětě býti; na místo toho papež Římský pánem wšech králů a pánů křesťanských stal se co widitedlný boha zástupce na zemi.

§. 20. *Staw zemí křesťanských před křížowými wálkami.*

Ihned se počali křesťané wíce zdwihati, majíce welikau mezi sebau jednotu, prwé wždy bywše

roztrháni. Hned za žiwobytí císaře Jindřicha IV. začaly se wálky křížowé, to jest wšech křesťanů s muhammedany o dobytí swatých zemí, které když skonány byly, welikau proměnu na swětě způsobily, takže napotom až do nynějška mocnější byli křesťané, naproti tomu muhammedani wždy u wětší zkázu a slabost klesali. O kterých wálkách dříwe nežli se wyprawowati bude, powí se o stawu wšech zemí ewropejských, w kterém tehdáž se nacházely.

Předně na poloostrowě pyrenejském již od dáwna byl boj křesťanů s muhammedany. Wisigothowé ti, kteří se do hor biskajských utekli, odtud dobýwali zemí od nádherného chalify Cordovského, a založili mnohá křesťanská králowstwí, jakož Navarru, Leon, Castilii, Arragonii, Barcellonu, Portugal a jiných wíce. Ti ač ustawičné s Araby boje wedli, wšak od nich učili se tomu wšemu krásnému, což oni uměli, předně pak umění rytířskému, to jest: statečně bojowati, slabé proti mocným ochraňowati, k paním a pannám zdwořilí býti, a jiným ctnostem i dobrým wlastnostem, kterýchž od nich jiní křesťané přijímali, zwlášť národowé wlaští, a mezi nimi napřed Francauzi. Neb w národech wlaských, co z německých lesů prwé nepořádku a surowosti se wtlačilo, to přestáwalo již, a mrawowé se mírnili; odkudž rytířstwí i do Němec, kdež Francauz a Wlach blízcí byli, se dostalo.

We Francauzích wládl rod Hugona Capeta, jehožto syn Robert učinil hlawním městem země té Paříž. I tito králowé byli jako prw Karlowci slabí pro přílišnau moc wéwod a jiných swých vasallů.

Mezi mocné ty vasally patřili i wéwodowé Normandští. Ze země té, Normandie, wyšli synowé ry-

)(

tiře Tankreda na dobrodružstwí w cizích wlastech; i přišli do dolní Italie, kdež zwítěziwše nad Řeky i nad Saraceny, zřídili králowswtí dwoje, Apulské čili Neapoli a Sicilii. Papeži Řehořowi VII. wěrně pomáhali proti císaři Jindřichowi.

Druhý z Normandie wytáhl wéwoda Wilém Podmanitel, i dobyl Anglicka (1066), kteréhož opět byli opanowali Danowé pod králem Swenem, potom ale zase zahnáni jsau. Wilém prawil se dědicem po králi Edwardowi III. býti, rozdělil celau zemi na léna Normandům swým, a přísně panowal.

Danowé, Šwedi a Norwegowé z části wždy ještě byli pohané. Kanut Weliký, syn Swena, král Danský, Norwegský a Anglický byl, jenž náboženstwí křesťanské přijal (1014) a pomalu potom i ostatní.

Mezi Slowany té doby nejmocnější byli Rusowé, ačkoli po smrti Wladimíra W. země ta na mnoho částek mezi syny jeho rozdělena byla, a ti bojů mnohých spolu wedli. Hlawní z nich byl kníže Kijewský, a město toto ozdobeno bylo chrámy, klášterey, malbami, obchodem, uměním. Jaroslaw kníže Kijewské způsobil psaný zákon, řečený: Prawda Ruská.

Slowané Čeští upadli w slabost, poněwadž wéwodowé jejich mnoho mezi sebau rozepří wedauce, již císařům Německým slaužiti musili. A rowněž Polanů sláwa od smrti Boleslawa Chrobrého pro nestatečnost mnohých jich králů znamenitě hynula, až i králowstwí celé mezi syny swé rozdělil král Boleslaw Křiwoustý na díly čtyry (1139): knížetstwí Sandomirské, knížetstwí Mazowské, knížetstwí Welkopolské, a králowstwí, kteréhož sídlo bylo w Krakowě. Synowé ti dále zas na

menší částě dělili, zwlášť Slezsko, kteréž na malá wéwodstwí i knížetstwí se rozpadlo. Jedni s druhými boje wedli; páni a biskupowé rádi byli, králů neposlauchajíce.

Byly to málo slawné wšech Slowanů doby; neboť i w Podunají slábli, a to předně konečným Bulharů od Řeků podmaněním (1018), s kterýmiž, ač wždy o swobodstwí zase wálčili bez ustání; wšak moci předešlé nikdy nenabyli. Od nich se odtrhli Srbowé, bywše Bulharům podmaněni skrze cara Simeona; i ti wálčili s Řeky, a mocná wlastní knížata měli, mezi nimiž Michal králowské důstojenstwí obdržel od papeže Řehoře VII. (asi r. 1073).

§. 21. *Prwní křížowá wálka.*

W takowém stawu národů křesťanských příčina wálky s newěřícími tato byla. Ty země, kteréž w Asii prwé pod chalifat bagdadský slušely, dostaly se skrze Seldžuka, emira al omrah, pod panownictwí Turků, jakož o tom nahoře bylo powědíno, kteříž dobywše i Maloasie a Syrie, rozdělili říši swau na několiko králowstwí; a tu křesťanů, jichž chalifowé šetřili, tisknauti ukrutně počínali, i pautníkům z Ewropy, kteříž hrob syna božího taužebně nawštěwowali, nátisky mnohé působíce. Toho zželelo se křesťanům welmi těm, ježto tam putowali, i přinesl žaloby jejich k papeži Urbanowi II. Petr Amienský pausťewník, o pomoc žádaje. Urban powolal sněm církewní w Clermontu, kdež sešli se ze wšech zemí křesťané; a slíbili táhnauti do swaté země knížata, rytíři a jiní páni, aby ty krajiny z rukau pohanských wyswobodili. Ti wšichni poznamenali

se čerwenými kříži, odkudž nazwáni jsau křižáci; neb pro kříž swatý bojowati chtěli. Dříwe než oni se ozbrojili, wywalila se weliká část sprostého lidu ze wšech krajin křesťanských, nemohauce se dočkati; wšak ihned na cestě wšichni hladem, nauzí a mečem zahubeni jsau. Ale pak wytáhli knížata s zástupy dobře ozbrojenými, z mnohých, wšak obzwláště wlaských zemí, jichž počet byl 600,000 bojowníků. A táhli po zemi i po moři; wšech wůdce jsa Bohumír wéwoda Bouillonský, pánowé pak w tažení onom nejslawnější Hugo hrabě Vermandois, bratr krále Francauzského, Robert Normandský, syn Wiléma Podmanitele, Bohemund, syn Roberta Guiskarda Apulského, Tankred, rytíř statečný. U Carhradu města wšichni sešli se, do Maloasie wtrhli, wšechno wšudy před sebau porážejíce. Zwítěziwše u města Nicaey, nawrátili Řekům Maloasie, založili knížetstwí Edeské; po welikých skutcích hrdinských dobyli swatého města Jerusaléma (léta 1099). Tu učiněno jest králowstwí Jerusalemské, nad kterým prwní Bohumír Bouillonský panowal. I byla radost po celém křesťanstwě z wítězstwí takowého, a welcí zástupowé ze wšech zemí hrnuli se do země zaslíbené, widauce místa, w nichž spasitel swět od hříchu wykaupil.

§. 22. *Druhá wálka křižowá.*

A rozweselilo se odtud wíce w křesťanstwě, nežby se prwé nadáli byli. Widěli tu ponejprw cizích wlastí a obyčejů, učili se, čeho u Arabů nalezli, nabyli ducha a chuti k dobrému. Obchod začal kwésti; jakož nic nepřekáželo plawbám do

wlasti rozmanitého zboží kupeckého. Města wlaská a francauzská, Benátky, Pisa, Genua, Amalfi, Massilie i jiná pilně jezdili do měst Syrských a Egyptských, jako na seweru Nowgorodci již od dáwna slawně w kupectwí si počínali, z nichž příklad si wzala města na moři Baltickém: Dansko, Hamburk, Lübek a jiná, jichž spolek slul Hansa. Londynští a Nízozemci (čili Belgowé) pilně též kupčili.

Mezitím Turci zůřili; neustáli nabíhati na dobyté od křesťanů krajiny; křesťané z Jerusaléma hrdinsky jim odpírali. Tedy mnozí rytíři nejudatnější učinili spolky mezi sebau, aby žádných radostí swětských neužíwali, ale wšechno wynaložili k boji s nepřátely Kristowými, chránice pautníky, a nemocné we špitálích hojíce, jichž we swaté zemi založili. Ti nazwáni jsau řádowé rytířští, jakož Johannité, Templáři a rytíři řádu Německého. Jiní zase w Ewropě, a zwlášť we Francauzích, duchem pobožnosti pojati jsau, a řádů mniššských nowých, jako předtím samotni benediktini byli, zakládali.

Konečně nemohli křesťané Turkům odolati, a ti dobyli knížetstwí Edesského. Tož swatý Bernard počal k druhé křížowé wálce křesťany w Ewropě napomínati; i wytáhlo mužů jízdných w brnění 140,000, pěších počet nesčíslný; sám císař Římský Konrád III. je wedl, a odjinud Ludwík VII. král Francauzský. Ale jich mor mnoho w Malé Asii, a mnoho nepřítel Turecký zahubil, takže málo se wrátilo, a wálka nešťastně skonána (1149). Sotně se bránilo králowstwí Jerusalemské, a to hůře potom, když sami rytíři, kteří w té zemi bytem zůstali s králem i mezi sebau nesjednoceni počali býti.

§. 23. Čas císaře Friedricha I.

Mezi tím časem přišel na trůn císařský slawný rod Hohenštaufský ze Šwab, a to skrze císaře Konrada III. Neboť po smrti Jindřicha V. posledního ze Franského rodu, zwolili kurfirstowé císaře Lothara, jenž přál Jindřichu Pyšnému z rodu Welfa, wéwodowi Baworskému i Saskému, kterýž byl Hohenštaufů protiwník. Po Lotharowě wšak smrti Kunrad III. za císaře zwolen, a jiní po něm Hohenštaufowé. Nástupce Kunrada byl synowec jeho Friedrich I. řečený Barbarossa.

Za času císařů těchto Wlachy nade wšechny země w Ewropě slávau se powznesly. Mocní pánowé, stateční rytířowé, nade wšechny pak biskupowé bohatí, majíce léna weliká od císaře, nade wší zemí tu panowali, málo sobě císařů wšímajíce, kteříž častá tažení do krajin těch činíce, nic sobě jich podmaniti nemohli. A to zwlášť od těch dob počali císařů neposlušní býti, když se mocnost papeže Římského nade wšechno důstojenstwí we swětě powznesla, takže obecné mínění bylo, králowé i císařowé země swé a auřady od něho že za léna mají. Tedy pánům, rytířům, biskupům papeže poslušným poddán byl wšechen lid na wsích i na městech, i panowali nad nimi. Nad každým městem sázeli konšely, z měšťan jich wolíce, aby wěci obecní sprawowali, jakož od starých Římanů již způsob ten sprawowání byl w obyčeji. Nad konšely pak byl úředník panský neb biskupský, řečený podestá. Ale když od křižowých wálek města wlaská obchod hojněji wedla, a welkého bohatstwí dosáhla, začali sobě swobody přáti, milostí od pánů a biskupů kupowati,

tak aby konšely sobě měšťané sami wolili, kteříby se jim líbili; i aby konšelé již skoro w ničem podestat poslauchat nemusili; jiná města i mocí téhož sobě na pánech dobyla, až pak panstwí pánů a biskupů se sebe swrhnuwše celá téměř země Wlaská až k Římu ze samých městských republik složena byla; a ti císaře samého naposléz poslauchati nechtěly.

Toho jim trpěti nechtě císař Friedrich I. muž přísný a stateční, wálkau je potříti chtěl, i šestkrát proti nim do Wlach na pole wytáhl. Nejprwé w Římě byw korunowán od papeže Hadriana IV. dobyl Mediolana, a držel sněm weliký wšech pánů a měst wlaských w polích, jenž sluly Ronkalské, kdežto jim zákon přísný uložil, a sám podestáty nad městy ustawil. Času toho umřel papež Adrian, a zwolen Alexander III. Ale Friedrich pyšně jej papežem míti nechtěl, i učinil wzdoropapeže Viktora IV. Tu se obnowila wálka mezi papežem a císařem mocná po Wlachách i Němcích; ti kteří s papežem drželi, nazwali se Welfy, ti jenž s císařem, Gibelliny. Města wlaská pomáhajíce papeži znowu powstala, a papež na císaře klatbu uložil. Wšak Friedrich mocně do Wlach přitrhl, oblehl Mediolanu, dobyl a rozbořil (1162), i wšem krutější podestáty ustawil, a tyrannsky panowati počal. Papež Alexander utekl do Francauz před zůřením císařowým.

Ale wždy města uhroziti se nenechawše, jak medle do Němec se obrátil císař, způsobili wšichni spolek mezi sebau, řečený Lombardský, i wystawili Mediolan, konečně setkali se s císařem w bitwě u Legnana, kdež poražen jest na hlawu, a mír

s nimi učinil w Kostnici (1183); swobody wšechny jim potwrdit musil.

Při witězstwí předešlém císaře nad Mediolanem prwní pomocníci jeho udatní byli Čechowé, jichž wéwodowi Wladislawowi II. dal důstojenstwí králowské. Naproti tomu mezi Němci mnozí mu byli newěrní, a předně Jindřich Lew, syn Jindřicha Pyšného, kterýž předně winen byl, že císař poražen u Legnana, poněwadž jemu wojskem swým pomoci nechtěl. Tedy hořce se rozhněwaw nad ním Friedrich, wšechnu moc naproti němu obrátil, odsaudil ho zemí jeho, a wšecky jiným rozdal, i ze země jej wypowěděl.

Ale toho času papež Římský ukázal moc swau netoliko nad císaři Římskými, ale i nad jinými králi křesťanskými, a předně nad Angličany. Po brzkém wymřetí rodu Wiléma Podmanitele byl králem Anglickým Jindřich II. z Plantagenetu, vasall krále Francauzského, od něhož měl léna weliká we Francauzích (1154), muž maudrý a statný, jenž prwní nad Skotskem a Irskem moc swau ukázal. Ten s arcibiskupem Kanterburským Tomášem-Becketem rozepři měl, majíli swětští moc míti, sauditi nad duchowními, čehož král připustiti nechtěl, a arcibiskup zlostně odporowal, i rozhněwawše se pánowé někteří arcibiskupa w kostele přepadli a ukrutně zabili. Papež uložil králi samému, na hrobě Becketowě pokání činiti, aby se s církwí smířil; ale synowé jeho wlastni naproti němu powstali a mnoho žalu způsobili, chtíce aby je s sebau panowati nechal, ažpak umřel we strasti weliké.

§. 24. Třetí křížowá wálka. Jindřich VI.

Znowu se začala wálka s newěřícími. Neb jakož mezi králi křesťanskými ty doby nejwýtečnější byl Friedrich I. tak mezi muhammedanskými Saladin, sultan Egyptský, a to ne udatností toliko, dobyw Syrie s Damaskem od Seldžuků (Turků), ale i wzdělaností ducha a wážením umění, také jsa člowěk ušlechtilý, jak sotwy za toho wěku který král křesťanský. Od něho dobyt jest Jerusalém na křesťanech, poněwadž w krajinách těch na mrawích swých se zkaziwše, mezi sebau nesjednoceni byli. Saladin, kteréž bohaté tu zajal, od těch wzal peníze za propuštění, a dal zajatým chudým, aby na cestu do wlasti swé měli; k hrobu božímu pauštěl křesťany bez překážky, wšak za plat wchodný; obchodu nezbraňowal, takže kupci křesťanští swobodně mohli přicházeti i odcházeti.

Ale zarmautiwše se křesťané ze ztráty swatého města, zbrojili se k nowému tažení, i wytáhl císař Friedrich do boje s muži 600,000, witězil nad sultanem Tureckým, kterýž panowal w Ikonii, ale smutně zahynul, kaupaw se w chladné řece Salefu, když weliké parno bylo (1190). Tož s druhé strany po moři připluli křižáci angličtí a francauzští, s nimiž Richard Srdcelwího, král Anglický, a Francauzský Filipp August, i oblehli město Ptolemaidu, pewnost přesilnau, kteráž slowe i Saint Jean d'Acre. Tu byli nejwětší diwowé hrdinstwí křesťanského a rytířského. Obležení hrozně se hájili, křesťané mocně dobýwali, nade wšemi Richard Srdcelwího mezi rytíři nejstatečnější. Ale rowněž udatně Saladin s wojskem swým na křesťany w poli před městem

nabíhal, a když tři léta toho obležení wyběhla, teprw dobyli pewnosti křesťané, Jerusaléma wšak oswoboditi nemohauce.

Odtud když se wracel Richard Srdcelwího samoten po zemi, jako templář ustrojen jsa, zajat jest od Leopolda wéwody Rakauského, jemuž byl ublížil, když Ptolemaidy dobyli, poněwadž prapořec rakauský na wěž wystawený strhl, a anglický místo něho zarazil; i byl dwě léta w tom wězení, až wyplacen jest od Angličanů. Po něm byl králem Anglickým bratr jeho Jan, hanebník ukrutný, jenž synowce swého zabil, poněwadž wětší práwo měl králem býti. Za to jej král Francauzský jakožto nešlechetného mana wšech lén jeho we Francauzích zbawil. Potom byl od papeže ssazen, a musil celau swau zemi za statek papežůw uznati, než na milost přijat jest. Ten aby páni zemští od něho neodpadli, musil jim uděliti weliké swobody, sepsané na listu, jenž slul magna charta, takže nic činiti nesměl odtud žádný král Anglický bez swolení schůzky wšech pánů, a potom i wyslanců welikých měst, kteráž slula parlament.

Mezitím byl Římským císařem po smrti Friedricha I. Jindřich VI. ze wšech císařů Hohenštaufských nejmocnější, ale lakotiwý a ukrutný, jenž zdědil Neapoli a Sicilii skrze manželku swau, dceru posledního krále z rodu Normanského.

§. 25. *Císař Friedrich II.*

Ač se byl přičiňowal wšemožně Jindřich VI., aby císařskau korunu dědičnau učinil, wšak knížata, kteráž císaře wolili, nechtěli dopustiti; ano po smrti

jeho nezwolili syna jeho Friedricha, ale někteří Ottu wéwodu Brunswického, syna Jindřicha Lwa z rodu Welfů, druzí Filippa císaře Jindřichowa bratra, kteří wálku mezi sebau wedli až do smrti Filippowy. Ale papež byl té doby Innocenz III. z nejznamenitějších papežů jeden a z nejmocnějších nad králi křesťanskými. Jemu se zproneweřil Otto, ničehož čeho slíbil, nezdržew, když korunowán byl od papeže. Tedy rozhněwaw se naň Innocenz korunowal na císařstwí Friedricha, syna Jindřicha VI.

Tuto jest připomenauti, že za časů císařů Hohenštaufských, když skrze křížowé wálky obchod se zmohl, a bohatstwí i swobodnost měst, a to ne we Wlachách toliko, poněwadž i jiní králowé a páni we Španělích, we Francauzích, w Angličanech, w Němcích a jinde městům milostí udělowali, že sobě směli konšely a purkmistry woliti, žádného pána jiného leč krále neb císaře poslauchati nemajíce: tehdy ponejprw i wědy a umělosti začaly wýše se zdwihati. Jakož prwé jen mniši we klášteřích se učili a tu školy skrowné pro jiné měli, tu již začali králowé školy weliké pro duchowní i swětské zakládati, kteréž universí slúly. Což nejprwé jen národowé wlaští činili, a byly universí nejčelnější w Paříži w bohomluwectwí, w Bononii w známosti práw, a w Salerně (w králowstwí Neapolském), kdež mnozí Arabowé učili, w lékařstwí. We Francauzích jali se podlé způsobu starých Řeků i o božských wěcech rozumem rozjímati, a začali filosofii scholastickau, skrownau sice, ale k welikému potom ducha lidského otewření wedaucí. We welikých městech po wlaských i německých krajinách slawné

chrámy křesťanské začali stawiti we slohu gotickém, jemuž se od Arabů naučili, aby menší úcta boha prawého nebyla, než národowé starowěcí swé bohy, a muhammedani swého ctili.

Těmi běhy když křestanští národowé wždy wíce se stkwěli; císař Friedrich II. mezi králi křesťanskými tak na duchu byl wýtečný, jako za času otce jeho Saladin, sultan Egyptský, jsa wzrostu krásného, statný, laskawý, wzdělaný w umělostech, bystrého rozumu, mrawů přeušlechtilých, jenž králowstwí swé Sicilské, po otci zděděné s takowau maudrostí a láskau k poddaným swým zřídil, bohatým i chudým stejně práwo konaje, že wšem jiným zemím za wzor slaužiti mohlo. Potom stana se císařem Římským papežowi wděčný byl, ač ne příliš ponížený, i slíbil papeži Honoriowi III. k obraně křesťanstwa w Jerusalémě naproti Saracenům táhnauti (1220).

Již předtím mnozí pánowé francauzští a wlašti wytáhli byli se znamením kříže, a w Benátkách na lodě sednauti chtěli. Ale dlauho tu čekawše na mnohé druhé, kteří za nimi přijíti měli, w dluhy weliké se uwrhli k Benátčanům, za kteréž slíbili jim wojenskau službau odplatiti. Přišel pak toho času syn Isaka císaře Řeckého do Benátek, o pomoc žádaje naproti strýci swému, jenž Isakowi oči dal wypichnauti, do žaláře jej zawřel, a sám císařem se učinil. Tedy Dandolo, dože Benátský, wyprawiw lodě, s rytíři francauzskými a wlaskými, místo do Jerusaléma obrátil se naproti Carhradu. I dobyli křižáci města toho (1204), a když se lid zdwihl naproti nim, a zabil Isaka a syna jeho, rozdělili sami mezi sebau Řecké císařstwí. Baldwin Flanderský učiněn císařem Carhradským, Benátčané dostali celé po-

břeží moře Adriatského, jiní jiných částí; císařům z rodu Řeckého Maloasie zůstala, kdež učinili císařstwí Nicaejské a malé císařstwí Trapezuntské.

Takto když na swatau zemi zapomenuli, Jan král Jerusalemský, jal se Egypta dobýwati, odkudž, kdyby byl zwítězil, lehko i swaté země mínil se zmocniti. Wšak dobyw Damiaty (1221), přemoci sultana Egyptského Meleddina nemohl, i wrátit se musil.

Jolantu, dceru krále Jana Jerusalemského, císař Friedrich II. za manželku pojal, wšak dlauho nemohl přípravy swé k tažení slíbenému do Palaestiny dokonati, až i do klatby uwržen jest za to od papeže Řehoře IX.; a on nedbaje na klatbu nyní táhl s křížáky, čímž wětší hněw papežůw na sebe uwalil, že jsa klen z církwe Kristowy, do swaté země jíti se opowážil (1228). Tedy spěchawě wálku wedl s Meleddinem, jenž ctil císaře, a přátelsky s ním se umluwiw, dal mu Jerusalém, Nazaret a jiná místa, načež Friedrich korunowaw se za krále Jerusalemského, brzy do Wlach se nawrátil.

Tu se začal boj weliký mezi císařem a papežem. Friedrich táhl a mocně wojska papežowa porážel, ale papeže uctiwě o rozhřešení žádal, až i hnul srdcem papežowým, a klatby sproštěn jest. Ale toho chtěla použíti města wlaská, zprotiwiwše se znowu císaři, s nimiž i syn císařůw Jindřich spojil se, a proti otci swému powstal. Otec jej zajaw, uwrhl do wězení, kdež w málo létech i umřel; potom obořiw se na spolek Lombardský, porazil města u weliké bitwě u Cortenuovy. Tu by se rádi byli poddali Mediolanští, ale Friedrich milosti jim uděliti nechtěl. W tom papež Řehoř města wzal

)(

pod ochranu swau, a podruhé klatbu na Friedricha uložil, kázaw křižowau walku naproti němu jako pohanowi zdwihnauti. Tož byly plné Wlachy i Němce Guelfů a Gibellinů, tož ukrutnosti jedni i druzí konali, z přátel císařowých Ezzelino da Romano markrabě Trevisky nejlítější; císař a papež lid křesťanský na sebe powzbuzowali a se tupili. Odtud zanewřel na lidi a na celý swět Friedrich, když tolik neštěstí bylo jej potkalo, a zůřil zle proti nepřátelům swým. Když se stal Innocenz IV. papežem, milý přítel jsa Friedrichůw, i ten hned proti němu se obrátil, utekl ze Wlach do Francauz, a klatbu na cisaře obnowil, w Němcích dwa po sobě wzdorocísaře wywolil. Ty porazil syn císaře, Konrad, ale jiný jeho syn, jehož welmi milowal, Enzius, zajat od měšťanů Bononských, kteří jej do wězení zawřelí, a zahynul w něm. Takto byly pobauřeny daleko široko země, an umřel Friedrich (1250).

Po jeho smrti syn jeho Konrad IV. byl císařem Římským, i hájil čtyry léta moc swau, až do brzké smrti swé (1254), zanechaw syna nadto mladého Konradina, a bratra Manfreda, jenž králowstwí Neapolské maudře sprawowal. Takž Guelfowé a Gibellini neustále se potýkali, a Guelfowé wítězili. Proti Ezzelinowi wytáhl Azzo de Este, a porazil jej i zabil w bitwě, a wítězstwí s neslýchanau ukrutností slawil. Téhož času naproti Manfredowi powolal papež Karla z Anjou prince Francauzského, jenž wtrhna do Neapoli, porazil jej u Beneventu. Manfred padl, a Karel stal se králem Neapolským, kdež wšechno zrušil, což Friedrich II. w zemi té zřídil, a tyrannsky panowal. Zatím Konradin dorostl, a od mnohých přátel wolán byl, aby panstwí se zmocnil;

i přijel, a poražen i zajat jest, a Karel hanebný jej poprawiti kázal (1269). Takto rod slawný Hohenštaufů skončil žalostiwě.

Téhož času a předtím bojowáno naproti kacířům we Francauzích a Wlachách, a zhubeni jsau Albenští a Waldenští we Francauzích, i zřízen saud přísný nade wším kacířstwím, řečený inkwisicí.

K obrácení pohanů na wíru zřízen jest řád rytířský Mečc (1202), jenž místo swé měl w Liwonsku; a brzy potom řád rytířů německých od Kunrąda knížete Mazowského powolán jest z Palaestiny do Prus, kdežto wšudy bydleli lidé kmene Litewského, jenž jazyk a obyčeje k Slowanům má nejpodobnější. Ti až po tu dobu bywše pohané, nemilosrdně hubeni jsau mečem i ohněm, od řádů obau, a nuceni k náboženstwí křesťanskému.

Takž i do těchto krajin wtrhli Němci, když prwé Slowany nad Labem a nad Odrau wšechny wšude sobě podmanili, a poněmčili, čehož hlawní půwodowé byli Jindřich Lew, císaře Friedricha I. protiwník, a Waldemar, král Danský, jenž Slowany s welikau zlostí hubili, až i Rany dobyl a Arkonu rozbořil Waldemar (1168), kudíž národům Luticů a Bodriců posledně konec jest učiněn. Bojowal byl i Slowan naproti nim, Boleslaw král Polský, jenž Pomoří dobyl (1121). Z ostatních zemí jejich staly se země německé a danské: Oldenburk, Hannower, Holštýn, Meklenburk, Brandenburk.

§. 26. *Mongolowé.*

Ale dříwe než wšecky boje o swatau zemi mezi křesťany a Saraceny dokonány jsau, a se k jiným

wěcem křesťané obrátili, weliká na obojí pohroma přišla z daleké Asie skrze Mongoly, lid ze všech téměř, o kterých až posud praweno jest, nejdiwější. Od pradáwna, prwé než w Asii panowal král Cyrus, rejdil lid tento ohyzdný w horách a pauštích rozsáhlých a škaredých, kteréž jsau na seweru od Číny, majíce koně wyzáblé ale nad pomyšlení rychlé, jichž maso jídali, ohawné bohy dřewěné a kamenné ctice. Odtud nabíhali ustawičně na Čínu, zemi rozkošnau, plenili ji, a lidi wraždili. Ale nám wěci a děje Asie málo jsau powědomy, i newěděliť jsme wyprawowati w starém wěku wíce, leč o zemích w Africe, w Asii a w Ewropě, kdež při Středním moři leží; k tomu w středním wěku ještě i o ostatní Ewropě a nic wíce než o křesťanech a muhammedanech, což se w Asii krajin jen po Chwalinské moře a něco dál týče; o zemích wíc na wýchodě, kteréž se teprw w dálky nesmírné roztahují, zwlášť o Indii, Číně, Tibetu a krajinách odtud na půlnoc, sotwy hrubě málo wíme, ješto tu jest zcela jiných mrawů, jazyků a náboženstwí. O Číně wíme, že od pradáwna prach ručniční, tiskářstwí a jiné wěci ač nedokonale znali, o kterých křesťané a muhammedani později teprw zwěděli, jakož i jména mnohých císařů jich, z nichž Či-Hoang-ti wystawil zeď 150 mil dlauhau po hranici naproti Mongolům, aby pleniti nemohli; a to se stalo za času Hannibala, wůdce Karthaginských.

Léta od narození syna božího 1206 ode wšech Mongolů učiněn jest welikým chanem čili Čingischanem Temučin, jenž celý swět sobě podmaniti chtěl; nebo předtím Mongolowé w hejnách po pauštích těkajíce, každé hejno samo pro sebe wůdce čili chana

mělo. I obrátil se Čingischan předně na Čínu s wojskem nesčíslným, porážel wojska čínská jako žito na poli, města bořil a lidi wítězoslawně pobíjel. Tedy podmaniw Tibet a welkau část Číny táhl na západ proti Chowaresmii, a porazil mocného sultana, kterýž byl w tom kraji, w přeukrutné bitwě, kdež bojowalo 700,000 Mongolů naproti 400,000 Chowaresemských (1218). Tož rozlili se Mongolowé po wšech krajinách těch, kdež slawná města byla: Buchara, Samarkand, Herat, Kandahar, kdež wšude bořili a laupili, a celau tu zemi sobě poddanau učinili, kteráž nyní slowe Turkestan a Afganistan. S druhé pak strany na půlnoc táhl Džuči syn Čingischana, a podmanil země wšechny až k řece Wolze.

Takž zřídiwše říši již ze wšech, jichž předtím bylo, nejrozsáhlejší, sausedé byli Mongolowé i křesťanů i mohammedanů, a na ně se wyřítili. Tu bylo Slowanům s hroznějším nepřítelem bojowati, než w křižowých wálkách národům wlaským a Němcům. I setkali se nejprwé s Mongoly knížata Ruská nad řekau Kalkau, a poraženi jsau na hlawu (1224). Brzy potom umřel Čingischan, a Uigetai (čili Oktai), syn jeho, jsa welikým chanem dál proti Číně bojowal, a s druhé strany sultany, jenž w Ikonii sídleli, podmanil. Ale třinácte let později přišel Batu s wojskem diwým do Rusi, a porazil knížata. Tu se rozešli po celé zemi Mongolowé, zbořili Rjazan, Moskwu, Wladimír, wraždili přeukrutně, konečně slawného města Kijewa oblehli, dobyli, a w prach a popel obrátili (1240). O tom když zpráwa došla křesťanů, po wší Ewropě strach byl weliký, samého papeže a císaře; ale nic naproti nepříteli zlému

učiniti nemohli, sami mezi sebau Friedrich II. a Řehoř IX. rozepři majíce. Té doby bylo weliké štěstí pro celau Ewropu, že nedáwno předtím země Česká z weliké nauze pomohla sobě, w kteréž prwé skrze to postawena byla, že wéwodowé její mezi sebau ustawičně w rozepři a Němcům jako poddáni byli. Z toho wywedl Čechy nejprwé Přemysl Otakar, jenž pomáhal Friedrichowi II. a předtím strýci jeho Filippowi na císařstwí proti Ottowi IV. a za to powýšen jest i s budaucími swými na důstojenstwí králowské. Král Wácslaw I. syn Přemysla Otakara statný i maudrý, byl prwní mezi wšemi králi ewropejskými, jenž se w čas proti Mongolům strojil, a hranice ohradil. Batu se obrátil s 500,000 muži na západ, zlaupil Polsku, a Krakow zbořil, potom wojsko na tři části rozdělil, z nichž jedna šla do Slezska. We strachu král Polský do Uher utíkal; proti Mongolům postawil se Jindřich, udatný wéwoda Hlohowský, i swedl s nimi bitwu, ale nešťastnau, u Lehnice, kdež 30,000 křesťanů padlo. Batu byl do Uher wtrhl, porazil krále Belu, a celau zemi prošel i zhubil až do Chorwat, do Srbska i do Dalmatie. Mezitím od Lehnice Tataři do Čech bauřili; ale nemohauce přes pewné hranice, obrátili se do Morawy, kdež na hlawu poraženi jsau u Olomauce od wůdce českého Jaroslawa ze Šternberka (1241). Potom brzy znowu do Rakus wtrhše, utekli, když welké wojsko křesťanské přitrhlo, w němž byl král Wácslaw a Friedrich Bojowný, poslední wéwoda Rakauský z rodu Babenberského. Tu uslyšew Batu o smrti Uigetaje chana, rychle wrátil se do Asie.

Potom táhl Hulagu wnuk Čingischana, proti Muhammedanům, a dobyl i zbořil Bagdad, kdež

200,000 obywatelů pobito jest, mezi nimiž i poslední chalifa Mostasem Billah, kudíž chalifstwí konec jest učiněn (1258). Tedy w Persii, w Syrii, w Maloasii wšechny téměř říše turecké i jiné muhammedanské wywráceny jsau, a čeho slawného založenobylo, wšechno pobořeno až po Egypt. W zemi této potomci Saladinowi málo předtím od bojowníků swých, kteříž sluli Mamluci, z panowání swrženi byli, a Mamluci sami nad zemí tau panowati počali. Ti se postawili statečně naproti Mongolům, žeť se zpět obrátit musili. Oni pak znowu mocně táhli na wýchod, a Čínu sobě podmanili konečně (1279). Odtud weliký chan sídlo měl w Číně nad říší ohromnau, kteráž mezi několiko potomků Čingischanowých rozdělena byla, ježtowelkého chana poslauchati museli.

§. 27. *Skonání křížowých wálek.*

A takto když Mongolowé po swětě bauřili, tím i křížowým wálkám konec přiweden jest takowýmto způsobem. Utikawše před nimi Chowaresmowé, spojili se s sultanem Egyptským, porazili křesťany u města Gazy, a dobyli Jerusaléma (1244). Toho času jen jediný král křesťanský, swatý Ludwík IX. Francauzský, wzaw kříž, i táhl do Egypta, dobyl Damiaty, ale poražen a zajat jest od sultana. A wšak když zbawen jest toho wězení, po druhé se ozbrojil, a proti Tunisu do Afriky táhl, kdež umřel (1270). Tedy nemajíce překážky Mamlukowé, dobyli i Antiochie a Ptolemaidy i jiných wšech míst křesťanských w Palaestině, a zemi celau tu sobě podmanili.

IV.

ČASOWÉ PO KŘÍŽOWÝCH WÁLKÁCH AŽ DO ODKRYTÍ AMERIKY.

(od r. 1269—1492).

§. 28. *Otakar, král Český, a Rudolf Habsburský.*

U welikých wálkách, krutých bojích s Muhammedany a s Mongoly mnohá sta tisíců křesťanů zahynula, a ničeho nedobyto; ale to nazmar nebylo, jakož jsme powěděli, kterak mnoho naučili se z poznání cizích wlastí, a kterak z nuznosti a newzdělanosti předešlé wytrhowati se počali. W tom po skonání těch bojů wždy dále pokračowali, wšichni národowé wěd, umění, obchodu, řemesel pilně hledíce; ačkoli plného míru nikdy nezažili, mezi sebau majíce wálek mnohých, když společné nepřátely prwé byli překonali.

Nejmocnějším národem w Ewropě brzy po smrti Friedricha II. Hohenštaufského stali se Čechowé skrze krale swého Přemysla Otakara II., syna Wácslawa krále, toho jenž Tatary zahnal. Ještě za žiwota otce swého stal on se wéwodau Rakauským po smrti Friedricha Bojowného, posledního z rodu Babenberků, jenž w bitwě padl swedené s Belau, králem Uherským (1246). Neboť pánowé rakauští, když bez pána zůstali, a země jejich u weliký tudy

nepořádek a rozbroje upadla, jej sobě za wéwodu zwolili; Štýrska, kteréž též pod Babenberky patřilo, král Bela chtě se zmocniti, wálku s Čechy začal, ažpak král Český polowici Štýrska postaupil jemu.

Bylťěpak mezi těmi, kteří za středního wěku panowali, jeden z nejslawnějších Otakar král, jak maudrý tak hrdinský, jenž národu Českému wěčnau oslawu způsobil. Nad Čechy i nad Němci wládl s stejnau laskawostí, umění wšeliké podporowal, mocné i chudé jednostejně sprawedliwě saudil; a poněwadž páni čeští podlé příkladů jiných zemí chtěli se naproti králi wzpauzeti, a moci jeho překážeti, mnoho měst swobodných založil, aby konšely a purkmistry wlastní měli, obchod a řemesla wedli, a jemu wěrní byli měšťané, aniž pak lidu sedlského nedada tak, jak w jiných zemích se dělo, utiskowati. Maje tauhu welikau, rozsířiti mezi pohany náboženstwí křesťanské, táhl do Prus s wojskem welikým a mnohými knížaty, porazil prwé pohany, potom pak mírně zacházel s podmaněnými, takže rádi na wíru křesťanskau se obrátili, i založil Králowec (Königsberk) město, kteréž až potud w zemi té jest nejwýtečnější.

Sotwy odtud do Čech se nawrátil, i wolali jeho na pomoc páni Štyrští naproti Belowi, jenž ukrutně nad nimi wládl; i stala se bitwa weliká u Kresenbrunnu, kdež s Uhry, Chorwaty, Srby, Bulhary přitrhl Bela král a pomáhali mu Tataři i mnohá knížata polská i ruská, wšech 140,000 bojowníků; kteréž mocně porazil Otakar, a přes 30,000 nepřátel zahubil i je rozštípil. Ale moha se celých Uher zmocniti, nechtěl toho proto učiniti, aby Tataři nowě do Ewropy newtrhnuli, kdyžby Uhři

pro slabost swau na odpor jim se postawiti nemohli. Odtud takowá byla sláwa krále Otakara, že jej Tataři ustrašeni králem železným, křesťané pak pro bohatstwí a nádhernost jeho zlatým nazwali. Jemu i Korutany a Krajina po smrti pánů swých připadly; mnohá města Lombardská za ochrance swého jej wzala, takž i mnohá knížata slezská a polská, a mocnějšího mezitím pána w Ewropě nebylo.

Říše Německá naproti tomu, sausedská Čechám, toho času w bídě weliké wázla. Po zahynutí Hohenštaufů, jichž knížata německá ani již poslauchati nechtěla, nebylo dewatenáct let žádného císaře, jenžby byl w zemi zůstal, a dbal o ni; knížata zwolili jedni Alfonsa, krále Castilského, druzí Richarda Cornwallského, krále Anglického bratra, aby, jsauce daleko wzdáleni, nic jim porančeti nemohli. Neboť wéwodowé a jiná knížata nechtěli již wíce auředníky císařowými býti, ale každý nad zemí zwau pansky wládnauti. Rytíři němečtí a jiní páni, žádného neposlauchajíce, přestaly skutky rytířské konati a bezbranné ochraňowati, raději s twrzí a hradů swých na kupce a měšťany wytrhujíce, a na silnicích laupíce. Kdo byl mocný, ten práwo měl, a slabého utiskowal, což slulo práwo pěstí (Faustrecht), a čas ten meziříše.

Konečně sešedše se knížata, zwolili za císaře Rudolfa, hraběte Habsburského, domníwajíce se, že i toho, poněwadž mocný nebyl, nebudau se bát museti (1273). Neboť neměl než panstwí některá okolo hradu Habsburka w Šwejcařích a Šwábích. Ale on, jakž panstwí dosáhl, přísně počal nepořádky kárati, hrady lupičů bořil, laupežníky hubil,

a pokojné ochraňowal. S papežem učinil pokojné narownání, nešed do Wlach, aby na něho jako na Hohenštaufy nezanewřel.

Ale poněwadž zášti měli knížata ti, ježto jej zwolili, na Otakara krále, chtíce jej Rakaus a jiných zemí zbawiti, kterých jemu potwrdil císař Richard Cornwallský; i zdwihl wálku Rudolf s Otakarem. Uhři a jiní nepřátelé s ním se spojili a do boje táhli; pánowé pak čeští, hněwiwi jsauce na krále swého, že mnohých pro nešlechetnost trestal, opustili jej a s malým lidem táhnauti nechali. Tedy nemoha tolikým nepřátelům se ubrániti, Rakausy, Štýrsko, Korutany i krajinu císaři postaupiti musil a mír s ním učiniti. Ale když smlauwa jemu w celosti zdržena nebyla, i podruhé wytáhl na pole naproti Rudolfowi; tu setkali se u města Láwy w Rakausích, a bitwu welikau učinili; Otakara newěrný wůdce jeho zradil Milota z Dědic, jenž uprostřed boje na pomoc nepřišel Otakarowi. Tu jest poraženo na hlawu wojsko jeho; sám hrdinsky bojuje, zabit jest od nepřátel (1278).

§. 29. *Časowé krále Wácslawa II. a císaře Albrechta.*

Císař Rudolf darowal Rakausy a Štýrsko synům swým Albrechtu a Rudolfowi, Korutany pak Menhartowi, hraběti Tyrolskému, který jemu u wálce byl pomáhal. Čechám a Morawě se zle wedlo, poněwadž syn krále Otakara Wácslaw II. byl dítě teprw, a poručník jeho Otto Brandenburský i s ním i s zemí nešlechetně nakládal. Když ale dorostl Wác-

slaw, nawrátila se blaženost a sláwa, takže netoliko nad Čechami, ale i nad Polskau panowal, zwolen byw za krále od pánů Polských; syna jeho Wácslawa III. Uhři za krále přijali, ale Karel Robert, král Neapolský naproti němu se postawil, a králowstwí toho jej zbawil. Toho času Hora Kutná tolik stříbra nesla, že se stal Wácslaw II. nejbohatším a nejnádhernějším králem w Ewropě; peníze stříbrné, které on bíti dal, řečené groše Pražské, w mnohých zemích byly nejwzácnější a nejcennější.

Náwodem krále Wácslawa II. stalo se, že po smrti císaře Rudolfa kurfirstowé ssedše se nezwolili Albrechta syna jeho, ale Adolfa hraběte Nassowského za císaře; a wšak když nespokojeni s ním byli, a mezitím Albrecht se smířil s Wácslawem; ssadili Adolfa, a přemožen jest w bitwě, kdežto i padl, a Albrecht císařem učiněn. Tož se znowu newole stala mezi císařem a králem Českým. Albrecht, domníwaje se, že císaři Římskému nade wšemi králi swětskými panstwí přísluší, žádal od Wácslawa, aby ode wšech jiných králowstwí kromě Čech upustil, a dewátý díl wšeho stříbra z Hory dobytého wydal. To když odepřel Wácslaw, táhl císař wojensky do Čech až ke Kutnéhoře, odkud bez pořízení wrátit se musil. Brzy potom umřel král Wácslaw, a hned rok po něm syn jeho Wácslaw III., poslední z rodu Přemyslowa, zabit jest od zločince neznámého (1306).

Čechowé, když takowé neštěstí na zemi jich udeřilo, přijali za krále Rudolfa, syna Albrechtowa. I ten za rok umřel, a chtěl Albrecht, aby druhého syna jeho Fridricha přijali; oni pak králem učinili Jindřicha, wéwodu Korutanského a hraběte Ty-

rolského. Tedy znowu do země České wtrhl Albrecht, a položil wojsko swé do Hradce Králowé a jiných měst králowny Alžběty, Wácslawa II. wdowy, kteráž mu přála; potom do Šwáb spěchal, chtě wíc jestě wojska sebrati. Ale blízko té země w horách Alpských spíkli se té chwíle Šwejcaři, obywatelé krajinek malých, řečených Šwyc, Uri a Unterwalden, lid sedlský, který wšak w takowé swobodě žil, nemaje žádných pánů dědičných, že jediné císaře Římského tak jako knížata říšská poslauchati měli. Císař Albrecht chtěl, aby se jemu a rodu jeho Habsburskému co dědičnému pánowi poddali, a za pány jim foyty některé ustanowil. Ti mořili lid ten, a k prácím těžkým i poplatkům nutili. Tu zabil Wilém Tell, lowec ze země Uri, foyta Gesslera, a muži tři Štauffacher, Melchthal a First učinili spolek krajanů swých, sšedše se na lauce, Rütli řečené; i powstawše, ostatní foyty z zemí swých zahnali, a se oswobodili. Tedy císař Albrecht, chtě jich podmaniti, když blíž hradu Habsburka nedaleko odtud jel přes řeku Rýsu, zabit jest od Jana, synowce swého, jenž hněw naň měl, že mu zemí žádných, aby nad nimi panowal, dáti nechtěl (1308).

§. 30. O Wlachách.

W užasnutí nad zločinem takowým nowého opět císaře zwolili kurfirstowé Jindřicha VII., hraběte Lucemburského, jenž opět podlé způsobu předešlých císařů Římských nad zemí Wlaskau chtěl panowati.

W zemi této mnoho se změnilo. Ze wšech národů w Ewropě Wlachowé nejrychleji umělosti, wzdě-

)(

lanosti, lásky ke krásným wěcem nabýwali. Již počínali básníci mezi nimi welicí powstáwati jako u starých Římanů a Řeků, nowým jazykem wlaským píšíce. Takowý byl prwní Dante, za času krále Wácslawa II.

Ale wálek a rozepří mnoho od zahynutí Hohenštaufů neustále w zemi té bauřilo. Neboť wždy jedni se Gwelfy a druzí Gibelliny nazýwali, ačkoli žádný již císař s papežem w rozepři nebyl. Tu ne města toliko s městy, a jedni páni s druhými pány se potýkali, ale i w každém téměř městě jedni měšťané s druhými pře a boje měli, jedni druhé z města wyháněli, a zas do města se dobýwali. Tímto během zdwihli se po městech mocní lidé z panstwa, i stali se jedné strany neb druhé wůdcemi, konečně nad městy panowati počali. Takowí pánowé byli Torrowé a Visconti w Mediolaně, Gonzagowé w Mantui, Estowé we Ferraře, della Scala we Weroně, Carrara w Padui, jiní po jiných městech. Jediné Benátky, Genua, Florencia, města nejmocnější w swobodě swé se zachowala.

Toho času pro weliké ty bauře papežowé Římští u wětších nesnázech byli, než i za časů oněch, když s císaři wálek welikých měli, a to tím wíce když Filipp IV. král Francauzský naproti swatému otci se postawil, a žádné poslušenstwí k němu w zemi swé trpěti nechtěl, ano papeže Bonifacia VIII. zajmauti a s ním potupně nakládati kázal. Brzy potom papež Clemens V. odešel z Říma do města francauzského Avignonu (1309), a tam mnohá léta potom papežowé sídlo swé měli. Neb w Římě bauře weliké byly skrze panské rodiny dwě, které panowati chtěly, o to mezi sebau se potýkajíce: Colonna a

Orsini. Za času papeže Klimenta V. držán jest sněm církewní we Vienně w zemi Francauzské, kdež odsauzen jest řád templářský, že s muhammedany srozumění wedli; takž jsau poprawowáni a statky jim pobrány.

W Neapoli a w Sicilii panowali mocně a ukrutně Karel d'Anjou a nástupci jeho, ale w Sicilii čas krátký; neb lid rozhněwaw se na mnohé ukrutnosti Francauzů zdwihl se, a wšecky jedním dnem pobil, kterýž den nazwán Sicilské Nešpory; i wzali za pána Petra, krále Arragonského (1282).

§. 31. *Časowé krále Jana Českého.*

W takowém způsobu byly Wlachy, když Jindřich VII. císařstwí nastaupil. Ten ozbrojil mocná dwě wojska k rozšíření panstwí swého; s jedním do Wlach táhl, druhé poslal do Čech s synem swým Janem, jehož sobě pánowé Čeští za krále zwolili, a Jindřicha Korutanského, znelíbiwšího se, ze země wyhnali (1310). Tedy přišed do Wlach wyhnal císař Torry z Mediolana, a Visconty panowníky nad městem učinil, w Římě se korunowat dal, a s Florencií i s králem Neapolským, kteří se naproti němu postawili, wálku začal. Již i syn jeho Jan jemu na pomoc spěchal; w tom umřel císař.

Tu powstaly weliké rozepře w Němcích; neb kurfirstowé ssedše se, jedni přáli rodu Lucemburskému druzí Habsburskému, i chtěli někteří Fridricha Krásného wéwodu Rakauského, druzí pak krále Jana, poněwadž wšak příliš byl mladý, Ludwíka wéwodu Baworského. Nesjednotiwše se, počali krutě mezi sebau bojowati. Šwejcaři, jsauce nepřátelé

rodu Habsburského, přidali se k Ludwíkowi, a porazili Leopolda, Fridricha Krásného bratra, jenž do země jich wtrhl, u Morgartu (1315). S nimi se během času i jiná města a země spojily, a předně Lucern, Bern, Zürich, Glarus a Zug, aby se wšem okolním pánům lehko ubrániti mohli; kteréž spojení nazwáno Spřísaženstwo starých osmi krajů šwejcarských. Po mnohých bojích poražen a zajat jest Fridrich Krásný od císaře Ludwíka IV., jemuž král Jan mocně pomáhal, u weliké bitwě u Mühldorfa (1322).

Jan Lucemburský, král Český, byl toho času prwní mezi wšemi králi w Ewropě, we wšech wěcech a na wšech stranách činiti maje. Swatbami mnohými spřáteleni s ním byli králowé Francauzský a Uherský i některá knížata německá; on zemi Českau daněmi welikými utiskowal, a wždy po swětě jezdil, a boje wedl. Jemu se poddali knížata Slezská, nechtíce poslauchati krále swého Polského, a země jejich celá odtud k Čechám patřila. Neboť po smrti Wácslawa II., krále Českého i Polského, nad celau Polskau zemí stal se králem Wladislaw Lokietek, statečný, jenž wšechny pány polské sobě poddané učinil, a tak králowstwí to k sláwě zas přiwedl; jen knížata Slezská w nenáwisti od něho se odwrátila. Král Jan, sám co dědic Wácslawa II. nazýwaje se králem Polským, pomáhal Křižakům řádu Německého, kteří podmaniwše sobě Prusy, s Litwany bojowali, a od země Polské mnoho krajin sobě přiwlastniti chtěli, ažpak poraženi jsau od Lokietka u Plowce.

Mezi tím časem císař Ludwík IV. w rozepři přišel s papežem, a w klatbu od něho položen i za

kacíře prohlášen do Wlach táhl, chtě i on zase nad nimi panowati, wšak nic nepořídil. Neb w zemi té již pánowé po městech nad míru mocní se stali; před jinými pak Viscontowé w Mediolaně a pan Cane della Scala w Veroně, jemuž mnoho jiných měst w Lombardii poddáno bylo. Ten když chtěl dobýti města Brescie, měšťané ke králi Janowi o pomoc se obrátili, a siňorem čili ochrancem swým jej učinili. I chtíce získati lásku krále Viscontowé, rowněž jako Brescia učinili, potom takž i jiní pánowé, na konec we strachu i Cane della Scala. Tak se stal w krátce král Jan pánem celé téměř Lombardie.

Z toho wzrostla nenáwist císaře Ludwíka, na něhož již prwé hněwal se Jan, poněwadž newděčný byl jemu, an mu prwé dopomohl k císařstwí; neb Ludwík jen o wlastní zisk swůj dbal, a wida krále Jana štěstí, pobauřil na něj sausedy jeho, brzy krále Polského, brzy Uherského, brzy wéwody Rakauské, bratří Fridricha Krásného a Leopolda, kteří zemřeli byli; i wedli wálek mnohých, takže nemoha Jan Wlach dbáti, pánowé Lombardští zase od něho se odtrhli a zemi tu ztratil. Potom největší hanebnosti Ludwík se dopustil tím způsobem: Král Jan měl syna Jana, jenž za manželku měl jedinau dceru Jindřicha Korutanského, Markétu; když Jindřich umřel, pomocí Ludwíka císaře uwázali se w zemi jeho Korutanskau wéwodowé Rakauští; Tyrol, též jemu patřící, podržela Markéta s Janem manželem swým; tu císař nawedl, žeť manžela swého wyhnala, a pojala za muže Ludwíka, syna císařowa.

Odtud se zcela rozhněwal král Jan i syn jeho nejstarší Karel na Ludwíka Bavorského, a smluwiwše se s papežem Klimentem VI., jenž ssadil

císaře, swolali kurfirsty, aby nowého zwolili, a zwolen Karel IV., týž syn krále Jana (1346). Wšak dříwe než se toto stalo, wznikla weliká wálka mezi králem Anglickým a Francauzským o korunu Francauzskau. Byltě po smrti Karla IV. krále Francauzského nástupce jeho Filipp IV. de Valois, proti němuž powstal Anglický král Edward III., prawě, že wětšího práwa má na korunu. Král Jan pomáhal Filippowi, jakožto příteli swému nejmilejšímu; a když dewět let trwala wálka, setkaly se obě wojska bitwau u Kreščak; Angličané zwítězili, a král Jan, jenž oslepl prwé mnohým swým cestowáním, nicméně udatně bojuje, padl s mnohými pány českými (1346).

§. 32. *Události za časů Karla IV. a Wácslawa IV. císařů Římských a Českých kralů.*

Brzy po jeho smrti umřel i Ludwík Baworský, a Karel IV. syn krále Jana, císařem učiněn, po jehožto smrti (1378) syn jeho Wácslaw IV.

Karel IV. byl král neméně mocný než otec jeho Jan, ale ne tak bojowný; místo toho wíc národ swůj Český milowal, a wšechno činil, čím wlasti swé prospěti mohl. On založil universí w Praze, wystawil Nowé město Pražské, učinil mír a pořádek w zemi, weliké také bohatstwí země České způsobil, jelikož kupci z Benátek a z jiných wzdálených wlastí do Čech přicházeli a tu obchody wedli. Tu také Čechowé podlé příkladu Wlachů a jiných národů swým přirozeným jazykem českým wíc než prwé psáti počali, a w učenosti wíce než mnozí národowé w sausedstwu jich stkwěli se.

Byli pak časowé šťastní i jiných národů slowanských. Neboť toho času panowali maudří a statní králowé Kazimír Weliký III., král Polský, a car (císař) Štefan Dušan Srbský; obadwa dobré zákony národům swým dali.

Wšichni národowé křesťanští od křížowých wálek wesele se pozdwihowali a prospíwali; jediná Rus, bywši podmaněna od Mongolů, weliké od nich mučedlnictwí přestála, a smutný byl dlauho lid w krajinách těch obýwající. Mongolowé weliké daně ukládali, w zemi dle libosti pálili, hubili, lidi za otroky prodáwali; tu bylo dwě stě let w zříceninách staroslawné město Kijew, kteréž byli rozbořili, a celá ta země, kteráž jest část jižní Rusi bídně wyhlížela. Wládli sice nad Rusy knížata jejich, ale poslauchati museli chanů mongolských; od těch dostáwali důstojenstwí, a od nich i ssazowáni býwali; nade wšemi ostatními pak nejwýtečnější byl Weliký kníže Wladimirský, jenž od ostatních daně wybíral: také kníže Halický, jenž we Lwowě seděl, kteréž město kníže Daniel wystawil. Jediní neposlauchali chanů Tatarských Nowgorodci, jenž w městě swém swobodní žiwi byli; a také mnozí lidé w Malé čili jižní Rusi blíž Kijewa, kteří weliký hněw majíce na Tatary opustili města i wsi, a raději na koních žili w stepách čili welikých rowinách při prahách řeky Dněpru; to byli slawní kozáci Zaporožští, a ti nic nečinili než hrdinskau wálku s zlostnými Tatary, kteréž statečně bili a poráželi.

Jan Kalyta, weliký kníže Wladimirský přeložil sídlo swé do Moskwy (1333), kteráž potom hlawním městem celé Rusi učiněna jest, jakož se již syn jeho Simeon knížetem wší Rusi nazwal. Za cí-

saře Karla IV. byl welikým knížetem Moskewským Dimitri Konstantinowič, jenž nad Moskwau kamenný hrad Kreml wystawil. Ten směle naproti Tatarům postawil se, a porazil je na poli Kulikowě.

Neboť mezi Tatary dáwno neswornost panowala; mnozí chtíce chany býti, mezi sebau bojowali; také říše na mnoho dílů již rozdělena byla. Toho použili hlawně Čiňané a Turci. Čiňany oswobodil od Mongolů Ču, a učinil se císařem Čínským, Turky pak Osman, jenž zprwu s malau hrstkau Turků w Maloasii panowal. Potomci jeho celau Maloasii sobě podmanili, a do Ewropy wtrhli. Toho času ale již dáwno konec učiněn byl latinskému císařstwí w Carhradě; neboť léta 1261 Michal Palaeologus, císař Nicaejský, wypudil z Carhradu latinského císaře Baldwina II., a způsobil nowé císařstwí Řecké. Ale Turci byli mocni. Sultán jejich Murat I. dobyl Adrianopoli, Thracie, Macedonie; wšechny křesťanské děti a jiné, které zajal, učinil muhammedany a wojáky swými, kteříž sluli janičaři, jsauce ze wšech Turků nejmocnější. Tedy maje wojsko přewelikė wytrhl do wálky naproti Srbům po smrti slawného cara Dušana. Tuť jest bojowáno přeukrutně na Kosowém poli (1389), a Srbowé hrdinsky bojowali, wšak welikým počtem Turků přemoženi jsau; než že udatný jeden jinoch srbský zabil w boji sultana Murata.

Syn jeho byl Bajazet. Jemu Srbowé poplatky dáwati musili, a oblehl Carhrad. Císař Řecký žalostiwě o pomoc wolal ke králům křesťanským. Bylť pak za času císaře Karla IV. král Uherský Ludwík, mocný i maudrý, jenž po smrti krále Kazimíra Welikého i královstwí Polské zdědil, maje

dwě dcery Marii a Hedwiku; Hedwika po jeho smrti byla králownau Polskau, Marie králownau Uherskau, kteráž pojala za muže Sigmunda, bratra krále Wácslawa IV. Českého. Tedy sešlo se mnoho pánů a bojowníků křesťanských, obzwláště z Francauz, aby pomohli naproti Turkowi; král Sigmund je do boje wedl. Ty porazil Bajazet u weliké bitwě u Nikopoli, a hrozil celému křesťanstwu.

Ale toho času Tamrlan čili Timurlenk powstal mezi Mongoly w Samarkandu, jenž chanem se učiniw, po celé Asii bojowně táhl, a wšechny země prwé Čingischanowy podrobil sobě kromě Číny, k tomu weliký kus Indie. Ukrutník byl weliký; mnoho lidí w bitwách a mnoho zajatých pobil, a na znamení wítězstwí swého weliké wěže z umrlčích hlaw jejich stawil. Ten chtě i Turky sobě podmaniti, táhl na Bajazeta, a bojowáno u Ankory. Tu prý bylo 400,000 bojowníků Bajazetowých a 800,000 Tamrlanowých. Bajazet poražen jest na hlawu a zajat (1402).

Od Tochtamyše, wůdce Tamrlanowa, přiweden jest i Dimitri, weliký kníže Moskewský, k poslušenstwí, a Tochtamyš Moskwu pohubil, a wětší daň uložil.

Bylo pak podlé Tatarů ještě druhého nepřítele Rusům, Litwa. Neboť když Rusi od Tatarů tlačeni byli, zmohli se Litwané naproti Rusům i německým a mečowým rytířům, zwlášť skrze knížete swého Gedimína, kterýž žiw byl za Jana, Českého krále. Olgjerd, syn jeho, podmanil sobě Twer, Smolensk, Černigow, Kijew a jiná knížetstwí ruská, takže na dwě polowice Rus rozdělena byla, w jedné nejmocnější weliký kníže Moskewský, w druhé Litew-

ský. Synowé jeho mezi sebau rozepře měli; i tak zmohl se proti nim Wasili Dimitrijewič, syn Dimitria. Ale když jeden z nich Jagail (Jagello) pojaw Hedwiku, dceru krále Ludwíka, králem Polským se stal, a bratr jeho Witold nad Litwau panowal, tehdy nejmocnějším králowstwím na wýchodě Ewropy stala se Litwa. Říše Witoldowa byla wětší ještě než Olgjerdowa. Spojiwše se oba bratří Witold i Jagello porazili staré nepřátely rytíře Německé na hlawu u Tannenburka, kdež padl welmistr Křižácký Oldřich z Junginků, a řád již nikdy wíc se nezmohl w těch krajinách.

Mezitím, co se tyto wěci na wýchodě dály, národowé němečtí a wlaští takto se nacházeli:

Císařowé Karel IV. a Wácslaw IV. málo spomohli králowstwí swému Německému, a to proto, že knížata, páni a města německá oddáwna poslauchati nechtěli císařů swých, ale nepořádku welikému se oddali. Takž jedni proti druhým spolky a towaryšstwa činili, a mezi sebau potýkali se, a sláwa předešlá národa Německého wíc a wíc walně hynula. Šweycaři, kteří též k říši Německé patřili, porazili za času krále Wácslawa IV. Rakauského wéwodu Leopolda u Sempachu, kdež zabit jest (1386).

Rowněž neslawná byla toho času králowstwí skandinavská: Dánsko, Šwédy a Norwejsko, mezi nimiž Markéta, králowna Dánská jednotu učinila řečenau Kalmarskau, tak aby pod jediného krále wšichni tři národowé slušeli, což i se stalo (1397).

We Wlachách nepřestáwaly bauře měst a pánů naproti jiným městům a pánům. Toho času weliké zástupy bojowných lidí po zemi té chodili, jichž řemeslo byla wálka, takže majíce wůdce we wálce

zběhlé, řečené condottieri, od kteréhokoli města neb pána proti jiným dáwali se najímati, a wálky ustawičné wedli. Mnohým se po té swobodě stýskati počínalo, která byla po Wlachách, pokud pánowé nad městy nepanowali; i tak za času císaře Karla powstal w Římě z nízkého rodu, ale wýtečný muž Cola Rienzo, jenž lid wzbauřil naproti Colonnům i Orsinům, obau z města wyhnal, a starau republiku Římskau znowu chtěl způsobiti, sám sebe tribunem lidu nazwaw. Ale po krátkém sprawowání zahnán jest od pánů a wojsk papežowých; a když opět se nawrátil, w zbauření lidu samého nestálého zawražděn (1354). Ale wzdělanstwím přede wšemi jinými národy wždy pokračowali Wlachowé; tu nejwíce universit po městech bylo, tu latinští a řečtí staří spisowatelé nejwíc čítáni; básníci ušlechtilí za císaře Karla žiwi byli Petrarca i Boccacio.

We Francauzích wálka stoletá s Angličany začatá u Kreščak hřmotně trwala. Angličané dobyli po bitwě té města Calais. Po smrti Filippa IV. byl králem Francauzským syn jeho Jan, jehož porazili Angličané nowau bitwau u Poitieru, a zajatého do Londýna odwedli. Wítězný wůdce jejich byl krále Anglického syn Edward, řečený černý princ; i nechtěli učiniti mír Francauzům, lečby welikau část země swé k Anglicku wzdali. Tedy když Francauzi zemi swau roztrhnauti nechtěli, umřel král Jan w zajetí w Londýně, a měl Karel V. syn jeho důmyslného wůdce Bertranda du Guesclin, rytíře statného. Zatím umřel černý princ, i wyhnal Bertrand Angličany z celé skoro země Francauzské.

10*

§. 33. *O mistru Janu Husowi a Husitské wálce.*

Weliké wěci toho času dály se w církwi Kristowě. Mnozí biskupowé a welicí praelati i jiní představení duchowní počali jako před papežem Řehořem VII. duchowních wěcí zapomínati, a hleděti swětských rozkoší, z čehož bylo weliké lidu křesťanského pohoršení. Mnozí také sobě stýskali na to, že papež Awiňonský mnoho peněz z rozličných zemí potřebowal, poněwadž buřiči w Římě málo užitků ze země papežské jemu přicházeti nechali. Tedy papež Řehoř XI. k uctiwým křesťanů žádostem odebral se zas do Říma z Awiňonu (1370). Ale po jeho smrti stala se rozepře mezi kardinály, a zwoleni jsau od nich papežowé dwa; jeden zůstal w Římě, druhý se do Awiňona odebral. Tu bylo mnoho zármutku w církwi, ažpak se sešlo obecné koncilium w Pise, kteréž obadwa ony papeže ssadilo, a nowého ustanowilo; ale tudy tím wětší roztržení stalo se, poněwadž tří papežowé byli. Mezitím mnozí hněwiwě kázali naproti kněžím i papeži, a protiwné knihy psali; tak nejprwé Wiklef na uniwersí w Oxfortě, potom mistr*) Jan Hus na uniwersí Pražské w Čechách. Tedy sešlo se nowé concilium wší církwe w Kostnici, a byl nejwětší toho půwod císař Sigmund, krále Wácslawa bratr. Nebo naproti králi Wácslawowi powstawše neposlušná knížata německá, ssadili jej, a nejprwé Ruperta Falckého, potom Sigmunda císařem učinili. A tak concilium wšechny ty tři papeže opět důstojenstwí zbawilo, že se wíc zprotiwiti nesměli, a zwolilo Mar-

*) čili doktor.

tina V. Potom dalo zákonů mnohých k opraweni smutného stawu církwe Kristowy, mistra Jana Husi ale kázalo co kacíře za žiwa upáliti. To se stalo roku 1415tého.

Tohoto smrt těžce nesli Čechowé, prawíce, že pobožný člowěk byl; začali welebnau swátost pod obojí způsobau chleba i wína přijímati, a od církwe se odtrhli. Někteří při katolické wíře zůstali; ti a oni počali mezi sebau různice wésti. Tedy nejprwé Pražané spiknuwše se proti konšelům swým, kteří Němci byli, dobyli se na radnici Nowoměstskau, a třináct jich s oken smetali a zabili (1419). Toho se ulekuuw král Wácslaw, mrtwicí jest poražen, i umřel. Husité kláštery, kostely bořili; katolíci Čechy kupowali, a do hlubokých šachet na Horách Kutnách wrhali, strana proti straně zlostně zuřily, a od concilium Kostnického w klatbu dány jsau, i křížowá wálka naproti Čechům jakožto kacířům kázána. To widauce, poněwadž král Wácslaw synů žádných neměl, nechtěli přijmauti za krále bratra jeho Sigmunda, kterýž trestal ty, jenž se učení Husowa přidrželi, a wzaw wojsko weliké z říše, z Uher a z jiných zemí, přitrhl před Prahu s 150,000 muži bojownými. Ale byl nad Čechy Jan Žižka z Trocnowa, toho času wůdce nejudatnější a nejdůwtipnější, jenž porazil císaře tu u Prahy na hoře, kteráž od něho Žižkow slowe. Když císař opět přitrhl, poražen jest podruhé nad Wyšehradem, a ze země zahnán.

Byltě pak Žižka pewné město založil, aby se tu brániti mohli, kteréž nazwáno jest Tábor od hory, na kteréž oslawen jest syn boží w zemi zaslíbené, kdežto mnoho lidí scházelo se, nazýwajíce se bra-

trstwem Táborským, a Žižka byl jich heitmanem. Tedy bratří Táboři mnohem wíce oddělili se od církwe než ostatní, jenž přijímali pod obojí, kterých hlawau Pražané byli. Ale ti obojí mocně wšech Čechů katolíků sobě podmanili, kurfirsty Německé, jenž plenice a wraždice do země wtrhli, porazili u Žatče, a císaře u Německého Brodu, na místo císaře Sigmunda za správce země Korybuta, Witoldowa knížete Litewského synowce, si wyžádali.

W těch bojích welikých Žižka, již prwé jsa jednooký, i druhého oka ztratil, když hrad Rabí oblékal; ale slepý jsa wodil Čechy bez přestání, až pak Pražané různici s bratrstwem způsobili, a začali oni i páni Čeští s Žižkau se potýkati o náboženstwí. Kterýchž on mocně porážel, až i u Malešowa a konečně u Kostelce zwítězil, tak že musili jej o pokoj prositi, kterýž učinil jim, a brzy potom umřel, bojowaw až do smrti (1424).

Po té Táboři mnozí w žalosti swé Sirotky se nazwali a heitmany rozličné měli, ale nad jinými wůdci táborskými Prokopa Welikého nejstatečnějšího, jenž porazil Němce u Austí, a mnohé země okolní wítězně protáhl. Neb se chtěli nad Němci mstíti, i tak Slezsko, Lužici, Míšeň, Brandenburk, Durinky, Bawory, Rakausy, Uhry hrozně poplenili a popálili; až k moři baltickému, pomáhajíce Polskému králi proti rytířům Německým bojowati, přitáhli. I byl tak weliký strach Čechů po mnohých zemích, že přitáhnuwše wojska weliká německá se swými pány a knížaty, plenice zemi Českau, jak o přicházení Čechů uslyšeli, ani newidíce jich, w diwný útěk se rozprchowali, jakož se stalo u Ta-

chowa a u Domažlic w bitwách welikých, kdež mnoho tisíců Čechowé jich pobili witězíce.

Tedy znowu duchowní otcowé křesťanští sebrali se w concilium do Baziley, mnoho wěcí nepořádných w církwi oprawili, a s Čechy mírně smlauwati začali. I powolili Pražanům a jich straně wíru jejich čili artikuly Pražské, řečené kompaktaty. S Tábory mír učiniti nemohli; ale odstaupiwše od bratrstwa Pražané, spojili se s pány katolickými, a porazili bratří Tábory we zlé bitwě, kteráž se stala u Lipan blíž Brodu Českého a Kauříma (1434). Tu padl Prokop s jinými heitmany, a Čechowé jen od Čechů přemoženi jsau, načež cisaře Sigmunda za krále přijali.

§. 34. *Začátek mocných jedinowlád na západě Ewropy.*

Od této wálky až do odkrytí Ameriky ku konci patnáctého století pořád wíc wědy a umění kwětly we Wlachách a jiných západních krajinách, i zároweň weliké wálky zuřily, předně pak stoletá wálka o trůn mezi Francauzy a Angličany. Neboť po smrti Karla V., za něhož pokoj byl we Francauzích, stala se rozepře mezi poručníky syna jeho Karla VI. wéwodami Burgundským a Orleanským, až i Jan Burgundský Orleanského zawraždil. Král mezitím s smysly se pominul, a Jindřich V. král Anglický do Francauz přitrhl, a porazil Francauzy u Azincourta. Tu ty dwě strany tím wíc se pronásledowaly, a zabit jest Jan wéwoda Burgundský od strany protiwné, když se synem králowým smířit se chtěl, na mostě u Montereauwa. W hněwu skrze

to syn jeho Filipp Dobrý Burgundský dal se se wším lidem swým k Angličanům, a jim pomáhal. Král Karel VI. umřel. Syn jeho Karel VII. musil až za řeku Loiru utíkati; Angličané Paříže dobyli, a kralewice Anglického za Francauzského krále prohlásili. Ale když w nejwětší nauzi byl Karel VII., wzbudil bůh pannu zbožnau sprostého rodu, Johannu d'Arc, kteráž majíc mínění, že jest od matky boží poslána naproti zlým Angličanům, postawila se před wojsko Francauzské, porazila je u Orleanu, a krále wítězně do Remeše wedla, kdež jest korunowán. Z toho nabyli nowého srdce Francauzi; Angličané pak chytiwše pannu kázali jako kacířku a čarodějnici upáliti. Tu se rozpomenuw zase nad rodem swým, Filipp Burgundský sám pocházeje z rodu králowského Francauzského, i odstaupil od Angličanů, a pomáhal jich wždy porážeti, až z celé země kromě Calais wypuzeni jsau (1453).

Po této wálce mnohé wěci na swětě mocně se počaly měniti, a to hlawně těmito třemi wěcmi:

Prwní: Wynalezen jest prach ručniční již sice we čtrnáctém století; neb se prawí, že w bitwě u Kreščak ponejprw z pušek čili děl stříleli, ale užíwati jich dobře dlauho neuměli; potom bratří Tábořì a jiní Čechowé i nepřátelé jich u wálce Husitské, a Francauzi i Angličané w oné wálce stoleté s welikými děly wálčili. W potomních časích wynalezeny jsau ručnice, a odtud hřmotnau střelbau wíce, nežli jako prwé meči a kopími, w bitwách se potýkali.

Druhé: Wynalezeno jest umění tiskařské, a to hlawně skrze Jana Guttenberka Němce, rozeného z Mohuče. Nebo prwé, i za času starých Řeků a

Římanů, i potom za křesťanů a muhammedanů, knihy sepsané, kdo w uměních prospíwati chtěli, musili pracně přepisowati, neb draze kupowati od jiných, jenž přepsali, jakož od mnichů pilných, kteří w klášteřích swých chwalné to umění prowozowali. Ale jak wynalezeno jest knihy tisknauti, a lacině jich kaupiti lzelo, tudy wšem lidem chudým jak bohatým w působení i rozmnožowání wšelikého umění brána jest otewřena.

Třetí: Po stoleté wálce byli w Ewropě tři králowé na západě znamenití: Ludwík XI. král Francauzský, Jindřich VII., král Anglický a Ferdinand řečený Katolický, král Španělský. Ti byli prwní, kteří, poněwadž pánowé welicí, od starodáwných časů, jakož dost o tom napředě jest powědíno, náramně mocní byli w zemích, toho trpěti nechtíce, aby oni i dále králowské mocnosti se protiwowali, naproti nim postawili se, a šťastně jich překonali, takže od té doby w zemích těch, a potom i jinde w Ewropě takowá mocnářstwí až po dnešní časy byla, že jeden každý člowěk w zemi, malý i weliký, krále a úředníků jeho poslauchati musí. Toho ti tři králowé dokázali tím, že daní pořádných od měst a jiných lidí požádali, a stálá wojska, kteráž později ručnicemi ozbrojena jsau, zřídili, aby pomocí jich pořádek w zemi mohl zachowán býti. Neb předtím stálá wojska nebyla, leč u starých Římanů, a musili králowé jen od pánů, rytířů a měst, když potřeba přišla, wojáky žádati, kteří, když záští měli na krále, nedali, a nepořádky weliké způsobowali.

Pak o králích těchto tolik jest powěditi:

Ludwík XI. byl syn Karla VII., i wzal mnoho

zemí, které pánům prwé patřily, po smrti jich ku korunė swé. Tudy byl tím mocnější naproti jiným pánům; kteříž wšichni ho potom poslauchat musili, kromě Karla Zpurného, wéwody Burgundského, syna Filippa Dobrého. Ten jsa krále Francauzského vasallem, mimo Burgundu měl i jiné země, kteréž nebyly léna, a to celé téměř Nízozemí, w kterém z weliké části již otec jeho mocně panowal. Tu byl nejslawnější dwůr s největší nádhernosti w Ewropě, tu bohatá obchodní města, Brügge, Gent, později Antorf, od kterých hojné platy brali wéwodowé Burgundští. Karel Zpurný jiných ještě okolních krajin sobě podmanil, zwlášť wéwodstwí Lotrinského, a již králem se nazwati w úmyslu měl. Z toho byl weliký strach králi Ludwíkowi, i netraufal sobě wálečně jej přemoci, ale to nastrojil welikau chytrostí, že zapleten jest Karel we wálku s Šwejcary, kteří podlé Čechů toho času byli nejudatnější bojowníci. Od nich poražen jest we třech bitwách welikých u Gransonu, u Murtu a u Nancy, kdežto padl Karel (1477), jedínau dceru Marii zůstawiw. Ta zdědila Nízozemí, ale Burgund na wždy králi Francauzskému se dostal.

Toho času w Angličanech hned za krále Jindřicha VI. w Paříži korunowaného, kterýž byl z rodu Lancasterského, welikau wálku Richard z rodu Yorkského zdwihl, kteřížto dwa rodowé oba práwo wětší ku koruně míti se domníwali, a boj mezi nimi přeukrutný třidcet let trwal. Lancastrowé se nazwali čerwenau růží, Yorkowé bílau růží. W těch letech 88 potomků rodů těch králowských hrozně zahynulo, mezi nimi mnozí, kteří koruny násilně dosáhli, ažpak Jindřich VII. z rodu Tudor, příbuz-

ný s Lancastry, na trůn se dostal (1485). Ten jako Ludwík XI nad pány mocně panowati počal, ač parlament ponechal, ale málo dbaje wůle jeho.

We Španělích od dáwna bojowáno naproti Saracenům, kterýmž wšechny téměř země pobrány, a jak již řečeno jest, mnohá králowstwí nowá nadělána, z kterých konečně tři toliko se staly tyto: Aragonie, Castilie a Navarra. Králowé těch zemí přemnozí tuto jmenowati se nemohau. Jako w jiných zemích tak i tu páni, rytíři a města w raddě se scházeli, nazwáni jsauce Kortesowé, bez jichž wůle králowé činiti nic nesměli. Jako někdy řády rytířské w Jerusalémě, tak tuto tři řádowé rytířští proti muhammedanům bojowali, a mnohými statky nejmocnější w zemi byli. Ale Ferdinand Katolický, král Aragonský, pojal za manželku Isabellu, králownu Kastilskau, a tak králowstwí dwojí spojil, pak Navarry dobyl až po Pyrenaey, tak že král Navarrský jen to, co za Pyrenaeami we Francauzích měl, podržel. On se učinil wšech řádů rytířských welmistrem, aby naproti němu býti nemohli. Od něho konečně dobyto jest králowstwí Granadské (1492), a wšichni muhammedani a židé we Španělích na wíru obráceni aneb ze země wyhnáni, i zřízen saud, řečený inkwisicí španělská, naproti wšem skrytým jinowěrcům a kacířům, kteříž ohněm jsau poprawowáni.

Času toho i Portugalští mocně bojowali s Saraceny a stíhali jich na moři až do Afriky. Od toho času plawby konali k poznání wzdálenějších zemí; našli ostrowy Kanarské, Azorské a jiné země, o čemž dále potom bude powědíno.

§. 35. O Slowanech a pádu říše wýchodořimské.

Jako ti tři králowé na západě, tak na wýchodě Ewropy podobně mocný byl Wasiljewič, weliký kníže Moskewský. Otec jeho Wasilij Wasiljewič musil ještě Tatarům daně platiti, ale zmocnil se přibíráním k sobě jiných knížetstwí ruských, kteráž přestala oddělena býti, také Nowgorod k placení daně s jinými obywateli Rusi přinutil. Toto město Jan Wasiljewič, když se mu zprotiwilo, těžce potrestal, a wšech starodáwních swobod zbawil. Potom se ohlédl na krajiny w sewern a na wýchod knížetstwí Moskewského, odkud kožešiny a zboží asiatské do Nowgorodu a jiných Ruských měst přiwáželi, i dobyl Permu, Kazaně, Wjatky a wšech těch rozsáhlých krajin až po hory Uralské, i potom části Sibirie, kteráž jest nejbližší k Uralu. Tatarských chanů we zlaté Ordě w Asii nedbal, ač ještě daně wždy wedlé obyčeje wzdáwal. Umřel l. 1505.

Mocná byla také Polska, spojena jsauc s Litwau. Po smrti Jagaila a Witolda po nedlauhém čase nejenom jediný rod, ale i jediný král z toho rodu Kazimír IV. (od roku 1445) nad Polskau i nad Litwau panowal. Ale kdežto králowé jiní té doby ponejprw neobmezeně wládnauti w zemích swých počínali: nebylo tak w Polsku, kdež pořád wíce těch dob počínala práw nabýwati šlechta, a bez swolení jich králowé nic činiti nesměli. Schůzka jejich čili sněm, kdež o wěci zemské se radili, byla jako anglický parlament rozdělena na díly čili jistby dwě: jistbu šlechticů, řečenau senat, a jistbu poslů, kterých menší šlechta a měšťané do sněmu posílali. Litewská wšak a Polská šlechta byli mezi sebau w ro-

zepřích, a tudy seslabli naproti Janu Wasiljewiči, který mnoho zemí ruských, prwé od Litwanů dobytých, spojil zase s knížetstwím swým. Toho rozwážiwše konečně pánowé Litewští, auplné spojení s Polskau učinili (1499).

I w Čechách byli mocní sněmowé pánů, rytířů a měst, s kterýmiž o wěci zemské radili se králowé. Císař Sigmund po husitské wálce nepanowal než rok, a po něm dwě léta kníže Albrecht Rakauský, zeť jeho. Po jeho smrti zwolili Uhři za krále Wladislawa III. Polského, kterýž ale brzy padl w bitwě u Warny naproti Turkům. Albrecht měl jediného syna, Ladislawa, jenž teprw po smrti jeho narodil se. Tedy dříwe nežli dorostl, pánowé Čeští na sněmích sami zem swau sprawowati počali, mezi katolíky nejwýtečnější Oldřich z Rosenberka a Menhart ze Hradce; mezi podobojími pan Hynce Ptáček z Pirkšteina a Jiří Poděbradský. Byli sporowé mnozí mezi Čechy pod jednau a pod oběma způsobama, až i pan Jiří Poděbradský Prahy dobyl, a byl spráwcem zemským do krále Ladislawa let dospělých. A wšak král Ladislaw sotwy dospěl, a již umřel, i tak zwolili sobě stawowé králowstwí Českého pana Jiřího Poděbradského za krále, kterýž s welikau maudrostí kralowal až do smrti swé (1471). Když on umřel, učinili králem swým Wladislawa, syna Kazimíra IV. Polského krále, takže welice rod Jagailowců oslawen jest mezi Slowany, panujíc nad Litwau, Polskau i Čechami. Uhři nejprwé po smrti Ladislawa měli krále Matiáše Corwina, a po jeho smrti téhož Wladislawa, krále Českého.

Za těchto časů slowanští národowé welice prospíwali w umění, a wšichni psali knihy jazykem

swým, obzwláště pak Čechowé; neboť takowé sláwy nabyl jazyk český, že i jiní národowé slowanští, kteří pod Jagailowci byli, když mezi sebau jeden národ s druhým jednání měli, užíwali jazyka českého. A jak učeností, tak udatností Čechowé netoliko mezi Slowany, ale i jinými okolními národy byli nejprwnější, takže i do cizích wálek za plat mnozí Čechowé do dalekých zemí chodili a udatnost jejich wšudy obdiwowali.

Bylo pak potřeba welikého udátenstwí těch let naproti Turkům, kteří hrozně hřímali na národy křesťanské. Nebo poněwadž po smrti Tamrlána rozdwojení weliké přišlo w říši jeho, žeť Mongolowé nic škoditi nemohli, počal opět dobýwati zemí Bajazetůw syn Muhammed I., a jeho syn Amurat II. Ten porazil křesťany, kteří z wyzwání papežského na něho táhli, u Warny, kdežto padl Wladislaw III. král Polský (1444); potom podruhé porazil Srby na Kosowém poli. Strach byl weliký. Jan Hunyad, otec Matiáše Corvina, spráwce země Uherské za mladých let Ladislawowých, a Jiří Kastriota, řečený Iskanderbeg, pán Epirský, ti dwa jediní hrdinskými skutky mocně odpírali. Konečně dobyl Muhammed II. syn Amurata Carhradu, a byzantskému císařstwí konec učinil (1453). Tedy již pomoci naproti násilí Tureckému žádné nebylo. Muhammed podmanil sobě Řecko, Srby, Bosnu a jiné země slowanské w Podunají a při Černomoří, z kterých wšechněch nowé učiněno jest w Ewropě císařstwí Turecké. Odtud Sultanowé Turečtí sídlo swé čili wysokau portu měli w Carhradě, wládli krutě nad národy poddanými, a bojowali lítě s křesťany.

§. 36. Wlaské wálky. Císař Maximilian.

Co se toto dělo na wýchodě, mezi mocnáři Francauzskými a Španělskými weliké wálky počaly se we Wlachách, kdež znenáhla na místo býwalých množstwí pánů a měst již jen welikých panstwí několiko stáwalo. S jedné strany republika Genujská a s druhé Benátská; obě po středním moři obchod wedly, ale Benátští mocněji, majíce tam množstwí ostrowů, i také měst wlaských poddaných sobě. W obau těch republikách jen šlechta wládla. Mezi těmi ležely země wéwod Savojských a Mediolanských, i wládli w Mediolaně nejprwé Viscontowé, potom Sforzowé, a to s welikau ukrutností. We Florencii rod de'Medici k panstwí se pozdwihl, kteří republiku zrušili, slawní jsauce wěd a nauk we Wlachách ctitelé. W zemi papežské skrze papeže Alexandra VI. a Julia II. staří bauřliwí pánowé potlačeni jsau, takže papežowé mocně zemi swau sprawowati mohli. W Neapoli oddáwna rod Anjou panowal, w Sicilii králowé Arragonští.

Tito bohatí a mocní pánowé ustawičné rozepře měli, hleděli záwistně jeden na druhého; jak jeden příliš mocný se zdál, hned druzí naproti němu powstali, aby byla rownowáha. Když umřela králowna Neapolská Johanna II., taužili po trůnu jejím Karel VIII., král Francauzský, a Ferdinand král Arragonský. Karel VIII. wtrhl do Wlach (1494) a Neapoli dobyl. Ale se hned mocnosti wlaské spojily naproti němu, i musil nazpět utéci. Syn jeho Ludwík XII. dobyl Mediolana, i spojil se s Ferdinandem Katolickým znowu k dobytí Neapoli, ale Ferdinand zwítěziw w té zemi, Neapoli sobě nechal a

ničeho nedal Francauzskému. Odtud do wšech wěcí wlaských Francauzi a Španělowé se míchali. Brzy potom papež Julius II., Ludwík XII., Ferdinand Katolický a Maximilian císař Německý spojili se naproti Benátkám. Ludwík XII. porazil Benátčany u Aňadelly, takže o pokoj prositi musili. W tom Francauzi druhým spojencům již příliš mocni se zdáli; tedy hned papež a Ferdinand s některými menšími knížaty swatau lígu smluwili mezi sebau naproti Ludwíkowi, i jest mu wzato wéwodstwí Mediolanské a Sforzům nawráceno, a zahnáni bojowně ze Wlach Francauzi.

W těchto wálkách za plat brzy tomu, brzy onomu knížeti slaužíwali Šweicaři, týmž způsobem, jako Čechowé na wýchodě. Jejich spříseženstwo mocné bylo, a pořád wíc nowých spojenců dostáwali, nejznamenitěji pak Graubündy čili towarysstwo šedé (1498). Naproti tomu w Němcích zle bylo ty časy skrze dáwné rozdwojení knížat, jenž císaře neposlauchali; a panowalo práwo pěstní, až se stal císařem Maximilian, syn císaře Fridricha knížete Rakauského. Za jeho času od knížat pořádek lepší w zemi jest způsoben, ačkoli již nikdy wíc mocně císařům panowati nelzelo. Za jeho času Šweicaři od Německé říše zcela se odtrhli, nechtíce nowému tomu pořádku se podrobiti; Maximilian s nimi wálku wedl, ale jich nemohl přemoci, i nazwáno jest spříseženstwo třinácti kantonů.

Než za císaře toho a potom již nowé wěci weliké se staly, kterými znamenitě celý swět změnil se, a nowý wěk se počal, jakož dál bude powědíno.

Letopočet středniho wěku.

Roku.
396. Alarich. §. 1.
406. Radagais. Vandalowé, Alani a Snevowé. §. 1.
408 — 410. Wisigothowé pod Alarichem a Athaulfem w Italii, pak do Gallie. §. 1.
429. Králowstwí Vandalské w Africe. §. 2.
449. Hengist a Horsa do Britannie se přeplawili. §. 2.
450. Attila u Chalonu poražen. §. 2. Čechowé do Čech přišli. §. 4.
455. Genserich Řím poplenil. §. 2.
476. Odoakar císařstwí Římskému konec učinil. §. 2.
486. Chlodwig. § 3.
493. Theodorich založil králowstwí Ostrogotské we Wlachách. §. 3.
527. Justinianus (Uprawda). §. 5.
535. Gelimer, král Vandalský, přemožen od Belisara. §. 5.
536. Belisar přemohl Ostrogothy. — Kozru, král Partský. §. 5.
568. Awarowé wešli do Pannonie. §. 6.
568. Langobardi do Wlach wtrhnuli. §. 5.
590 Papež Řehoř Weliký. §. 8.
622. Muhammed (Hedžra). §. 9.
623. Samo, král Český, porazil Awary a 630. Franky. §. 7.
626. Wálka Heraklia s Peršany. §. 9.
630. Srbowé a Chorwati. §. 6.
636. Muhammedani dobyli Syrie a Palaestiny. §. 9.
641. Amru w Egyptě. §. 9.
651. Peršané od Muhammedanů poraženi u Kadesie. §. 9.
661. Chalifat w Damasku. §. 9.
678. Králowstwí Bulharské. §. 6.
711. Xerez de la Frontera, Arabowé Španěl dobyli. § 9.
717-741. Leo Isauricus, císař Řecký. Boření obrazů. §. 17.
732. Bitwa u Touru, Karel Martell major-domus. §. 10.
749. Chalifat Abasowců. §. 16.
752. Pipin Krátký major domus králem Franským se učinil. §. 10.
756. Abdorrahman způsobil chalifat Cordovský §. 16.
762. Bagdad od Mansura založen. §. 16.

)(

Roku.

768. Karel Weliký králowstwí Franské nastaupil. §. 11.
772. Začátek wálek s Sasy Karla Welikého. §. 11.
773. Karel W. Langobardy podmanil. §. 11.
778. Marka Španělská. §. 11.
789. Karel W. Lutice poplatnými učinil (potom Srby a jiné Slowany Polabské). §. 11.
796. Awarowé od Karla W. přemoženi. §. 11.
800. Obnowení císařstwí Římského. §. 11.
805. Wálka s Čechy Karla Welikého. §. 11.
809. Umřel Harun al Rešid, nejslawnější chalif Bagdadský. §. 16.
828. Egbert spojil sedmero králowstwí anglosaských. §. 15.
843. Smlauwa Verdunská. §. 12.
846. Rastislaw Morawský. §. 13.
855. Králowstwí Dánské. §. 15.
856. Šwédy. §. 15.
861. Boris kněz Bulharský pokřtěn. §. 17.
862. Cyrillus a Methudius. §. 13. Rurik w Nowgorodě. §. 14.
869. Focius, patriarcha Carhradský; začátek roztržení církwe katolické na latinskau a řeckau. §. 17.
871. Swatopluk král Morawský. §. 13. Simeon car Bulharský. §. 17.
875. Karlowci Wlaští wymřeli. §. 12.
901. Umřel Alfred, král Anglický. §. 15.
907. Maďaři. §. 14.
909. Tuniští Saraceni Sicilie dobyli. §. 16.
911. Karlowci Němečtí wymřeli. §. 18.
916. Jindřich Ptáčník (markrabí Gero. Maďaři u Merseburka). §. 18.
933. Králowstwí Norwejské. §. 15.
936. Otto I. král Německý a Boleslaw I. král Český. §. 18.
955. Maďaři poraženi u Augšpurka. §. 18.
962. Spojení císařstwí Římského s králowstwím Německým. §. 18.
967. Boleslaw II. Český. §. 18. Swatoslaw, weliký kněz Kijewský, Bulhary přemohl. §. 17.
972. Moez w Kaiře, chalifa w Africe a Syrii. §. 16.
982. Bitwa u Basientella. §. 18.
987. Hugo Capet, král Francauzský. §. 12.
988. Weliký kněz Wladimír křest přijal. §. 17.
997. Králowstwí Leonské. §. 20.
1000. Sw. Štefán, král Uherský. § 18.

Roku.

1008. Boleslaw Chrobrý, král Polský. §. 18.

1014. Kanut Weliký, král Dánský, Šwédský, Norwejský a Anglický. §. 20.

1018. Bulhaři od Řeků podmaněni. §. 20.

1024. Kunrad II. císař Římský. §. 18.

1030. Normanni w Neapoli. § 20.

1037 Castilie a Arragonie. §. 20.

1039. Císař Jindřich III. Břetislaw, kněz Český. §. 18.

1060. Togrulbek, emir al omrah. §. 16.

1066. Wilém Podmanitel. §. 20.

1070. Kruk, kníže Ruské. §. 18.

1073. Papež Řehoř VII. §. 19. — Michal, král Srbský. §. 20.

1077. Císař Jindřich IV. musil pokání činiti. §. 19.

1099. Dobytí Jerusaléma w prwní wálce křížowé. §. 21.

1122. Smlauwa císaře Římského s papežem Calixtem II. §. 19.

1139. Boleslaw Křiwoustý Polsku na čtyry díly rozdělil. §. 20.

1149. Druhá wálka křížowá. §. 22.

1154. Jindřich II. z Plantagenetu, král Anglický. §. 23.

1162. Mediolan rozbořen od císaře Fridricha I. (Wladislaw II. král Český). §. 23.

1168. Arkona rozbořena (Záhuba Slowanů Polabských; Waldemar král Dánský). §. 25.

1174. Saladin, sultan Egyptský. §. 24.

1183. (Bitwa u Legnana) Mír Kostnický. §. 23.

1190. Třetí křížowá wálka. (S. Jean d'Acre. Richard Srdcelwího). §. 24.

1193. Císař Jindřich VI. Neapoli zdědil. §. 24.

1198. Innocenz III. papež. §. 25.

1202, Řád rytířský Meče, potom rytířů německých. §. 25.

1204. Křižáci dobyli Carhradu. §. 25.

1206. Čingischan. §. 26.

1209—1215. Čingischan dobyl Číny. §. 26.

1215. Císař Friedrich II. §. 25. Přemysl Otakar I. král Český. §. 26. Magna charta. §. 24.

1218. Chowaresmii podmanil Čingischan. §. 26.

1221. Meleddin sultan Egyptský. §. 25.

1224. Bitwa nad Kalkau. §. 26.

1228. Křížowá wálka císaře Fridricha II. §. 25.

Roku.

1236. Wálka císaře s papežem a s městy wlaskými. §. 25. Mongolowé Rus podmanili. §. 26.
1241. Mongolowé u Lehnice a u Olomúce. §. 26.
1244. Sultan Egyptský dobyl Jerusaléma. §. 27.
1246. Fridrich Babenberský padl. §. 28.
1250. Fridrich II. umřel. §. 25 — Mamlukowé. §. 26.
1254. Kunrad IV. umřel. §. 25.
1258. Bagdad od Mongolů zbořen. §. 26.
1260. Witězstwí Otakara II. u Kresenbrunna. §. 28.
1261. Nowé císařstwí Řecké skrze Michala Palaeologa. §. 32.
1269. Konradin sťat. §. 25.

1270. Ludwík IX. w Africe umřel. §. 27.
1273. Rudolf I. Habsburský. §. 28.
1278. Otakar II. padl. §. 28.
1282. Sicilské Nešpory. §. 30.
1283. Wácslaw II. král Český. §. 29.
1305. Wladislaw Lokietek, král Polský. §. 31.
1308. Šwyc, Uri a Unterwalden. §. 29.
1309. Papež Kliment V. odstěhowal se do Awiňonu. §. 30.
1310. Císař Jindřich VII. a Jan, král Český. §. 31.
1315. Bitwa u Morgartu. §. 31.
1322. Bitwa u Mühldorfa. §. 31.
1331. Král Jan we Wlachách §. 31. Kazimír, král Polský. §. 32.
1333. Weliké knížetstwí Ruské w Moskwě. §. 32.
1336. Štefan Dušan, car Srbský. §. 32.
1342. Ludwík W. král Uherský. §. 32.
1346. Karel IV. za císaře zwolen. §. 31. Bitwa u Krešćak. § 31.
1354. Cola di Rienzo. §. 32.
1369. Timurlenk. §. 32.
1378. Wácslaw IV. §. 32. — Roztržení církwe skrze dwa papeže. §. 33.
1386. Jagail, král Polský a Litewský. §. 32. — Bitwa u Sempachu. §. 32.
1389. Bitwa na Kosowém poli. §. 32.
1397. Kalmarská jednota. §. 32.
1402. Bajazeth od Timura poražen. §. 32.
1415 Hus upálen. §. 33.
1419. Wálka Husitská až do r. 1434. §. 33.

Roku.

1429. Johanna d'Arc. §. 34.
1448. Jiří Poděbradský Prahu ztekl. §. 35.
1453. Turci dobyli Carhradu. §. 35. — Bílá a červená Růže. §. 34.
1461. Ludwík XI. král Francauzský. §. 34.
1471. Wladislaw rodu Jagailowa, král Český. §. 35.
1477. Karel Zpurný padl. §. 34. — Iwan Wasiljewič. §. 35.
1485. Jindřich VII. král Anglický. §. 34.
1486. Bartholomaeus Diaz. Část III. §. 1.
1492. Ferdinand Katolický dobyl Granady. §. 34.

ČÁST TŘETÍ.

NOWÝ WĚK.

I.

OD ODKRYTÍ AMERIKY AŽ DO SKONÁNÍ TŘIDCETILETÉ WÁLKY.

(1492—1648).

§. 1. *Odkrytí Ameriky a cesty do Indie.*

Od roku po narození pána Krista 1492 nowý wěk se začal, kteréhož léta Amerika odkryta jest od Columba.

Z prwopočátku, když se lidé po swětě rozešli, žádný národ mnoho země neznal, každý o swé krajině toliko, o jiných národech málo wěděli. Potomně Egypčané, Föničané, Karthaginští, když weliké obchody měli, wíc cizích národů poznáwali. Konečně, jak již i powědíno jest, staří Řekowé a Římané znali nejwíc krajiny okolo Středního moře; co toho wzdáleno bylo, o tom mnohé bájky diwné smýšleli; a rowněž tak na jiné straně Číňané o Římanech a Řecích skoro nic, a zas jen o krajinách jim bližších w Asii wěděli. Nebyloť powědomo, že země kulatá jest a božskau mocí w powětří okolo

slunce se točí, ale mysleli že jest rowná, a wůkol mořem obejmutá. Řekowé a Římané prawili, že ji weliký obr, řečený Atlas, na ramenau swých drží.

Za středního wěku wíc muhammedáni nežli křesťané o wzdálených wlastech wěděli, ač i ti nemnoho. To powědomo jest, kterak hned w desátém století Normanni, a zwláště ti, kteří na ostrowě Islandě se osadili, odtud netoliko Grönlandu odkryli, ale i půlnoční Ameriky; wšak o tom později zapomenuto jest. Než od křižowých wálek počínali křesťané i po zemi i po moři dále se rozkládati a jiných národů znáti. Do oceanu, který okolo Ewropy, Asie a Afriky wůkol rozlit jest, dlauho sobě neważili, bojíce se, aby nezbhaudili a nikdy wíce do wlasti nazpět cest nenašli. Od roku 1300 ale wynalezen jest kompas čili jehlice magnetická, která wždy na sewer ukazuje, a podlé té na moři říditi se mohau.

Tedy když srdce nabyli, počali w patnáctém století přede wšemi Portugalci na moři plawiti, aby cizích zemí odkryli. A plawili obzwláště na jih podlé pobřeží Afrického, kdežto se myslilo, že jest předhoří řečené Zelené; za to že se nemůže, poněwádž tu konec swěta jest a wěčné bauře mořské. Byltě pak princ portugalský Jindřich, zwláštní muž plawby milowný, jenž obplul předhoří to, a tu již blud swůj poznali, i tak dále pluwše widěli ponejprw zemi Africkau Gwineu, a Bartoloměj Diaz, wůdce jejich, připlul až k předhoří druhému, kteréž jest na konci Afriky (1486), a to nazwali předhořím dobré Naděje; neb se nadáli, že tudy cestu do Indie najdau. I přáli sobě toho dáwno, aby mnohé zboží z Indie woziti mohli, kteréž prwé jen Benátčané a Genujští kupowali od

Muhammedanů a draho jiným Ewropanům prodáwali. Neb se kupčilo z Indie do Persie a do Arabie, i odtud do Egypta, a w Alexandrii slawném městě na welikém trhu se prodáwalo.

Ale mezitím byl Krištof Columbus, rodem z Genuy, muž učený, jenž i s jinými některými, kteří nad jiné důmyslnější byli, se přeswědčil, že země kulatá jest, i tak nejkratčeji na západ od Ewropy rownau cestau žeby se po moři do Indie jezditi mělo. Ale se mu Genujští smáli, žeby to možná bylo, a nechtěli mu koráb dáti, aby sám učinil tu cestu; i tak šel na dwůr Ferdinanda a Isabelly do Španěl, kteří dlauho se rozmýšlewše, konečně tři koráby dali jemu, s kterými plul, maje za to, že jistě i mnohé země nowé na cestě té do Indie najde; i tak odkryl zemi nowau, kteráž nazwána jest Amerika. O tom byla powěst weliká po wšech národech, a jako prwé do swatých zemí putowáwali, tak nyní hustě jezdili do Ameriky, a nowé wždy části země odkrýwali a dobýwali, zlata, stříbra odtud weliké množstwí do Ewropy přiwezli, a obchody nowé začínali.

Cestu do Indie tudy nenašli, poněwadž zemí americkau zahražena jest. Portugalci pak objeli zatím předhoří Dobré Naděje, i přijel prwní z nich Vasko de Gama do Indie (1498), kdež mnohých též zemí dobyli, a obchody s drahým zbožím odtud do Ewropy začali. Tu ponejprw Alexandrie hlawním trhem býti přestala, a místo Benátčanů a Genujských nejslawnějšími w obchodu stali se ti dwa národowé: Portugalci a Španělowé. Papež Alexander VI. učinil čáru na kauli zemské; na wýchod od ní aby wšechno nowě odkryté náleželo Portu-

galcům, na západ Španělům; jen Brasilii w Americe měli též Portugalcowé, poněwadž prwní tu část odkryli.

§. 2. *Sláwa rodu Habsburského.*

Toho času diwným wedením nade wšechny rody králowské stal se nejmocnějším rod Habsburský.

Císař Maximilian měl manželku Marii, dceru Karla Zpurného, Burgundského wéwody, a s ní měl syna Filippa, jenž slul Krásný, kterýž zdědil Burgund po smrti té matky swé, i pojal za manželku Johannu, dceru Ferdinanda a Isabelly Španělských.

Filipp Krásný a Johanna měli dwa syny: Karla a Ferdinanda, na které weliké dědictwí čekalo, majíci mocné dwa dědy, Maximiliana, císaře Římského, a Ferdinanda Katolického, Španělského krále. Tedy když nejprwé Filipp a Johanna umřeli, a brzy potom Isabella a Ferdinand i císař Maximilian (1519): tu zdědil Karel po otci swém Burgund a Nízozemí, po Maximilianowi země Rakauské, a po Ferdinandowi Španěly, Neapoli, Sicilii a wšechny na zlato a stříbro bohaté nowé země Americké. Ten zwolen za císaře Římského i nazwán Karel V.

Rakauské země darowal bratrowi swému Ferdinandowi.

§. 3. *Karel V. František I. Soliman.*

Karel V. měl mocné nepřátely dwa: Františka I, krále Francauzského, a Solimana II, Tureckého sultana, s kterými celé swé žiwobytí weliké wálky wedl.

S Františkem I. měl staré záští, kteréž bylo mezi Francauzy a Španěly o Wlachy, poněwadž o Mediolan a Neapoli wždy mezi sebau se potýkali. Král Francauzský wtrhna s wojskem swým až do země Mediolanské, w brzce od Karla poražen a zajat jest w bitwě, kteráž se stala u Pavie (1525), a mír těžký učiniti musil, o kterýž smluwili se w Madridě. Ale jakž propuštěn byl z wězení, hned wálku obnowil, poslaw Lautreka wůdce swého, by Neapoli dobyl, což wšak se nestalo, a po druhé mír spolu učinili w Cambraji.

Turci od dobytí Carhradu zle baufili na křesťany, a odpírali jim statečně na zemi Čechowé a Uhři, i na moři Benátčané. Muhammed dobyl Srbska, Bosny; Benátčanům Peloponnes wzal a jiné země, kteréž měli od křižowých wálek, když o císařstwí Římské se dělili. Po smrti Muhammeda pokojní byli, až když byl sultanem Soliman II. Ten wše křesťanstwo podmaniti hrozil, jsa mocnář důwtipný i udatný, dobyl Rhodisu ostrowa, jenž patřil rytiřům Johannitům, potom Bělohradu, pewnosti přesilné; odtud do Uher wtrhnul. A byl mladý král Ludwík Český a Uherský, syn Wladislawa, jenž s Čechy a Uhry u Muhače se postawil naproti Turkowi; tu poražen jest i padl (1526).

Po tomto králi, swém swatowi, zdědil země Českau i Uherskau Ferdinand, arcikníže Rakauské, a tak mocnost rodu Habsburského nad to jest zwelebena. Wšak w Uhřích welmi mnozí pánowé nechtěli jej králem míti, i zwolili sobě Jana Zapolju, kníže Sedmihradské, jenž spojil se s Solimanem, kterýž znowu do Uher wtrhna, Wídeň oblehl. Potom když umřel Zapolja, Soliman syna jeho Sigmunda na-

proti Ferdinandowi bránil, sám Budína i celých téměř Uher se zmocnil, až mír s ním učiniti musil Ferdinand, tak že mu wětší díl Uher pustil, jen část západní podržew (1547).

Předtím již byli Turci Egypta také dobyli, i tam Mamluky sobě podmanili (1517); potom Soliman i celé pobřeží Africké až po Fez a Marokko pod moc swau dostal skrze dwa bratří Horuka a Hairaddina, řečené Barbarossa, kteříž Tunis a Algír opanowali, a poplatek jemu wzdáwali. Ti a potomní páni Tunisu, Algíru a Tripoli odtud po moři Středním plawili, laupili, křesťany zajímali a do otroctwí zawodili pod ochranau Turka. Tedy Karel V, loďstwo weliké ozbrojiw, mocně na ně udeřil, a dobyl Tunisu (1535); ale brzy opět nad ním se zmohli Barbarossowé; a když Karel po druhé proti Algíru wyjel, ztroskotáni jsau korábowé jeho od weliké bauře, i musil se nic nepořídiw obrátiti.

Mezitím wždy nowé wálky způsobowal František s ním, spojen jsa s samým Solimanem, aby jistěji zwítězil. Tu mnoho bitew w rozličných zemích, a nejwíc we Wlachách swedeno jest, až konečně w Crespě mír učinili, aby Karlowi Neapole zůstala, a Mediolán třetímu synu Františkowu dán byl, (1544) po jehož smrti Filipp II. syn Karla jej obdržel. Brzy potom umřel František.

§. 4. *Roztržení církwe Římské.*

Ale za těch dwau bratří Habsburských, Karla a Ferdinanda, ještě wíc běhů baučliwých přihodilo se, nežli jest wypravowáno. Církew Římská roz-

trhla se nowým učením, které w rozličných zemích zmáhati se počalo.

Nebo když nejprwé Čechowé skrze mistra Jana Husa od wíry obecné odstaupili, nyní jedním časem w Němcích Martin Luther a we Šweicařích Oldřich Zwingli to samé učiti počali, a přidalo se k nim množstwí lidu, i také knížata weliká, kteříž přestali poslauchati papeže Římského, a podlé swé wíry žili.

Skrze to se stalo weliké rozdwojení mezi katolíky a jinowěrci, zášti jedněch proti druhým, až i wálky ukrutné, o kterých powědíno bude. A to nejprwé we Šweicařích; neb jedni kantonowé uwěřili Zwinglimu, druzí při církwi zůstali; jedni s druhými wnitřní wálku začali. W boji tom Oldřich Zwingli sám bojuje zahynul (1531), a žák jeho Kalwin učiti počal w Genfě, jehož wyznawači nazwali se církwí reformowanau (oprawenau), Luterowi pak církwí evangelickau; a jich obau katolíci protestanty nazwali, poněwadž protestací činili naproti papežským i císařským rozkazům.

Neboť papež i císař přísně nowoty wšechny zapowídali; knížata německá neposlechla, a kteří k Luterowě wíře se přiznáwali, učinili spolek k obraně, řečený Smalkaldský (1530). Ti zboží duchowních, zwlášť biskupů a welikých praelatů, poněwadž takowých představených déle neměli, wšechno k sobě wzali, čehož weliký žel byl katolíkům; zwlášť Albrecht, welmistr rytířů Německých, jimž Prusy patřily, důstojenstwí toto opustil, k evangelickému wyznání přistaupil, a učinil se země Pruské dědičným wéwodau, za léno ji wzaw od Polsky.

Konečně přitrhl císař Karel wojensky do Ně-

mec, a porazil spolek Smalkaldský u Mühlberka (1547). Hlawa spolku Jan Fridrich, wéwoda Saský, byl jat, a dána země jeho wéwodowi Mauricowi, jenž císaři pomáhal. Tedy byl weliký strach před císařem w Němcích. Ale Mauric zradu nad ním učinil, spojiw se s Jindřichem II. králem Francauzským, jenž Metuw, Toulu a Verdunu měst dobyl, aniž toho ubránit mohl Karel, jenž mrzut jsa z mnohých nesnází a wěcí nepowedených, wšechny swé koruny složil, a do kláštera wstaupil, kdež zemřel (1558). Syn jeho Filipp II. byl králem Španělským, bratr Ferdinand císařem Římským. Tento učinil mír s knížaty protestantskými, řečený Augšpurský.

Mezi tím časem po wšech zemích europejských, kteréž prwé byly církwe římské, rozšířili se mnozí wyznawači nowých náboženstwí, kromě Wlach a Španěl, kdež inquisicí přísně wšechny upálením trestala, kdož od předešlé wíry odpadli. Kalwinská wíra hlawně we Šweicařích, w Nízozemsku a we Francauzích, kdež sluli Hugenottowé, rozšířila se; evangelická předně w sewerních Němcích panowala; odtud do Dánska přišla. Země Skandinawské té doby opustily jednotu Kalmarskau, pro ukrutenstwí krále Kristiana II, od něhož se Šwédowé odtrhli a krále sobě učinili maudrého Gustawa Wasu (1523). Ten přijal do země náboženstwí evangelické, a k weliké mocnosti Šwédy přiwedl. W Polsku také mnoho wyznawačů se nalezlo, a mnohem wíc w Čechách i také w jiných zemích Habsburskému rodu w Rakausích podrobených. Se Smalkaldskými se spojili i Čechowé, a za to těžce trestáni jsau.

Ale w Angličanech král byl Jindřich VIII, syn Jindřicha VII. Rozhněwaw se s papežem, že mu

dowolit nechtěl s manželkau swau se rozwesti, odpadl od církwe, a nowé články wíry wymyslil, ku kterým z rozkazu králowského celý národ znáti se musil, a mnozí, jenž odporowali, jsau poprawowáni. Jindřich měl šest žen za žiwobytí swého, kteréž wšechny buď od sebe rozwedl, aneb na poprawu dal. Po jeho smrti Marie, dcera jeho, s mnohým krweprolitím na trůn přišla, jsauc katolíkyně, kteráž zle pronásledowala zas ty, kteří za otce jejího od katolické wíry odpadli.

§. 5. *Filipp II. král Španělský a Alžběta králowna Anglická.*

Pořád horší wěci se dály skrze to rozhořčení, kteréž bylo pro wěci církewní, a to zwlášť za Filippa II. krále Španělského, jenž byl manžel Marie, králowny Anglické. Neboť po její smrti nejmocnější w panownictwí w Europě byli Filipp skrze mnohost zemí a zlata i stříbra amerického, a Alžběta, sestra Marie, králowna Anglická, skrze maudrost swau.

Alžběta byla wíry té, kterau otec její Jindřich VIII. zawedl, ježto slula církew anglikanská, a tu jedinau míti chtěla w králowstwí swém. Bylo z toho nowé pronásledowání w Angličanech; i kázala také Marii Stuartowau, Skotskau králownu, kteráž katolíkyně byla, na poprawu dáti, ač ne pro wíru, ale proto, že se myslilo, že lepší práwo na trůn Anglický má Marie nežli Alžběta. Za času Alžběty, jako i prwé za Jindřicha VII, VIII. a Marie, parlament anglický poslauchat musil králů, kteří málo dbali na wůli jeho; ale Alžběta sama tak

sprawowala králowstwí, že plawba a obchody wždy wíce se zdwihaly, a wšechno w kwětu a dobrém daření bylo w Angličanech.

Naproti tomu zas Filipp, král Španělský, jiné wíry než katolické w zemích swých trpěti nechtěl, a z toho mnoho bauří wzniklo. Maje největší loďstwo na swětě Filipp, mocný byl naproti Turkowi, kteréhož bratr jeho don Juan porazil w námorské bitwě u Lepanta (1571). Poněwadž inquisici chtěl zawesti w Nízozemsku, aby se luteráni a kalwinisté tam rozmnožowati nemohli, z toho se weliká newole stala, a spojili se mnozí urození i jiní Nízozemci, jichž spolek se jmenował spolek Gueusů. Filipp rohzorliw se z jich protiwenstwí, poslal s wojskem wéwodu Albu do Nízozemska. Alba miláčky lidu toho, hraběte Egmonta a Hoorna (1568), i potom as 18,000 obywatelů poprawiti dal, weliké daně uložil, a ukrutně wládl. Z čehož zhroziwše se, spikli se kraje sewerní wedením Wiléma, wéwody Oranského, muže důmyslného a maudrého, a odpadli od Španěl. Nazmar bojowal Filipp s nimi, chtě jich zas podmaniti, skrze wůdce swé Requesenze, dona Juana i Alexandra z Parmy. Ač wéwoda Oranský zabit jest skrze zločince jednoho, jenž myslil, že bohumilé dílo tím učiní; ale syn jeho Mauric wůdcem byl statečným Nízozemců, až i se obhájili od Španěl, a založili republiku řečenau Hollandskau, nad kterau nejwyšší byl místodržitel z rodu Oranského.

Alžběta králowna, jíž nepřítel aublawní byl Filipp, Nízozemcům pomáhala, z čehož wálka weliká byla i mezi Angličany a Španěly. Filipp wyslal loďstwo weliké, kteréž sám nazwal nepřemožitelnau

Armadau, chtě celých Angličan dobyti; ale ta poražena jest i ztroskotána od Angličanů, od Nízozemců a welikých bauří morských (1588), z čehož přestali Španělowé prwními na moři býti.

Toho času i we Francauzích způsobila mnoho zlého rozepře w náboženstwí. Králowé Francauzští nechtěli Hugenotty trpěti, a pronásledowali jich. Panowali pak po smrti Jindřicha II. w krátkých časích po sobě synowé jeho František II. a Karel IX. i poněwadž mladí byli, činili wšecko dle náwodu matky swé Kateřiny de Medicis. Ta po mnohých sporech lest wymyslila, chtějíce pojednau Hugenotty zahubiti, že sestru krále Karla Markétu za manželku dala Jindřichowi z Bourbonu, králi Nawarrskému, příteli Hugenottů. Ku kteréžto swatbě když se sešlo množstwí Hugenottů do Paříže, dáno znamení z rána den sw. Bartoloměje, jak k klekání zwonili; tu wytrhli ozbrojení na Hugenotty, a wraždili jich po domích i po ulicích, takže zabito ty dni 80,000, mezi nimi admiral Coligny, z Hugenottů nejwýtečnější (1572). Z toho oni tím wíc rozzlobili se, i bylo bauří welikých za Karla IX. i po smrti jeho za jeho bratra Jindřicha III, kterýž od katolíků i Hugenottů nenáwiděn jest, až zabit a wzat za krále Jindřich IV. z Bourbonu, král Nawarrský. Ten přistaupil k wíře katolické, a katolíkům i Hugenottům přál stejně, a řád w zemi uwedl i maudře sprawowal, takže u potomních welmi dobrá byla památka jeho, nazýwajících ho dobrým králem Jindřichem.

§. 6. *Rus a Polska toho času.*

Za času těchto bauří w církwi Římské žádných takowých nebylo w Řecké církwi; ale mnozí této wíry wyznawači, a zwláště jazyka Slowanského, těžké pohromy od Turků utrpěli, jakož powědíno jest, kterak Řekowé sami jim podmaněni, a tudy patriarcha někdy slawný Carhradský w poslušnost Turků upadl, i kterak Bosny, Srbska, Bulharska i jiných zemí sobě podmanili. Odtud wedli wálky netoliko s Uhry, s Čechy, potom s Rakušany, a odjinud s Benátčany, ale i s Polskau a s Rusí.

Ale národ Ruský, rowněž wyznawači wíry Řecké, těch dob wždy wětší síly nabýwal, a když se Tatarů zbawil, moc swau i na daleké země w Asii rozprostíral. To se stalo zwláště za cara (císaře) Ruského Iwana Wasiljewiče Hrozného, jenž Kazaň (1552) a Astrachan (1554) zcela sobě podmanil, a Sibirie dobyl skrze Kozáka Jermaka Timofejewa. Odtud se tím wíc rozmáhali obchody, které wedli Rusowé z zemí Asiatských do Europy.

Ale ač tu žiw byl tak četný a starodáwní lid slowanský, a takowá moc byla cara Moskewského, na západě w Europě, w zemích německých a wlaských, málo o Rusi wěděli, kromě sausedé té země, kteráž mezi wšemi w Europě tehdy již byla nejrozsáhlejší, Polané a Šwédi, s kterými car Iwan mnoho wálek wedl.

Polska byla šťastná té doby za času dwau králů z rodu Jagailowa: Sigmunda I. a II. (od 1506 až 1572), kteří dlauhá léta obadwa panowali. Tu byli mocní páni a četni zemané, kteří se o wěci zemské s králem radili, tu neporušený mír a hojnost

wěcí; katolíci jak protestanti stejně se snášeli. S Rusí se wálka začala skrze Liwonsko, kteréž patřilo rytířům Mečowým. Ti, když Iwan naléhal na ně a jich tisknul, jedni se poddali Polanům a druzí Šwédům, a řád swůj opustili, takže Kettler, welmistr jich, stal se wéwodau Kurlandským, poddaným Polsky (1561). Tu přemáhán byl Iwan, ne za časů Sigmunda II. toliko, ale i po smrti jeho, jenž byl poslední z rodu Jagailowa.

Nebo když rod ten wymřel, Polané nejprw Jindřicha III, jenž potom byl Francauzským králem, za krále zwolili, a když on do Francauz odešel, Štefana Batoryho. Ten byl kníže bojowný a důwtipný, i porazil poznowu Wasiljewiče, a rozdělil se se Šwédy o Liwonsko. K tomu zwlášť Kozáci dopomohli Batorymu, jejichž byl wůdce čili hetman Zamojský, muž statečný, po němž pak při Polsku naproti Rusi wždy drželi Kozáci. Po smrti Batoryho wzali sobě Polané za krále Sigmunda III, prince Šwédského (1587). Za těch časů šlechtici polští začali králů swých nedbati a wšechno proti wůli králů jako republiku sami sprawowati.

Brzy potom wymřel i starobylý rod Rurika w Rusi (1598), a tudy mnoho nesnází skrze rozepře o trůn do země přišlo, zwlášť skrze Polany a Šwédy, kteří pomáhali mnohým, aby se na trůn carský powznesli. Sigmund III. král Polský chtěl podwodníka, Lže-Dimitrija, na trůn ten posaditi, až ale wšak nowý rod ruský Romanowský stále začal panowati (1613).

§. 7. Začátek panowání Ewropanů nad swětem.

Po wšech dílech swěta wěci se diwně měnily. Když w Ewropě jedni národowé o náboženstwí se bauřili, druzí s muhammedany w staré wálce neustáwali, s Turky Osmanskými totiž, jako před časy s chalifami a s Seldžuky, třetí, to wěz Rusowé, sami do Asie panstwí swé rozprostírali. Ty doby w Asii na místě welikého panstwí Tamrlanowa již bylo několiko mocnářstwí rozsáhlých; nejwýtečnější Perské, kteréž založil bojowný kníže Ismail Sofi (1508); Indie pod mocnářem, jenž se nazýwal welikým mogulem, a to prwní byl Baber, potomek Tamrlanůw, kterýž před nepřátely swými utekl byl ze Samarkandu (1519); w Číně welemožní císařowé řečení Mandžu; w Japaně Dalaj-Lamowé, jež poddaní po božsku ctili.

Tito mocnářowé byli wysocí nad poddanými zemí swých, a jsau w Persii, w Číně, w Japaně až po tento den; neboť jsau lidé zemí těch jako otroci po wůli pánů swých, ale zle se tam wede, poněwadž málo práwa býwá, a nic slawného mocnářowé ti nekonají.

Naproti tomu národowé křesťanští počali po celém swětě wládnauti od těch dob, co nalezena Amerika a cesta okolo Afriky do Indie; wšudy se rozprostírali, wšudy lidi sobě podmaňowali, odewšad zboží wzácná rozwáželi, takže obchod šel po mořích celého swěta již, jako za předešlých časů jen hlawně po Středním moři. W těch wěcech přední byli, jak již powědíno jest, nejprwé Španělowé a Portugalci. Španělowé, odkrywše Ameriku, taužíce po zlatě a po stříbře, počali obywatele tam staro-

dáwní zbraní sobě podrobowati. Neboť tu bylo několiko slawných králowstwí: napřed Mexico a Peru, kteréž nejbohatší byly. Mexika dobyl Cortez (1522), Peru Pizarro (1535) a jiní jiných zemí s welikým na prabydlitele ukrutenstwím, kteříž prachu neznali ani jízdných, a z toho weliký strach jim byl. Podmaněné nutili Španělowé k těžkým prácem, na které oni nejsauce zwyklí mřeli w takowém počtu, že mnohé ostrowy a krajiny pusté zůstaly a liduprázdné. Tedy ohawnau wěc smyslili Španělowé, počawše mauřeníny kupowati w Africe, na lodě nakládati, a do Ameriky woziti, kdežto musili jich otroky býti, a w polích i zahradách jejich, kdež cukr a jiné wěci wzdělávali, potně pracowati. Potom jiní národowé počali obchod s otroky wésti, lásky křesťanské zapomenuwše. Tu Španělowé mnoho zlata a drahých wěcí nabyli, ale nic platno jim nebylo; neb brzy prohýřili, a král Filipp toho na wálky swé weliké zpotřebowal, i zbohatnuli skrze ně jiní národowé, Španěly pak brzy chudé zůstaly a smutné až po tento den.

S druhé strany Portugalcowé úsilně pracowali w Indii; zakládali fabriky a sklady kupecké i zas twrze a pewnosti w zemi té; mnoho země dobyli a obchodem odtamtud bohatnuli. Ale po smrti krále swého Šebestiana dostali se pod panstwí Filippa II. krále Španělského; tu jeho nepřátelé, Hollandští a Angličané, i jejich nepřátely se stali, a nedbajíce na darowání papeže Alexandra, i do španělských i portugalských osad w nowých zemích jezditi, koráby španělské a portugalské honiti a laupiti počínali i též sami kupčili. Takž bylo ty časy žiwo po mořích, jak nikdy před tím na swětě; místo Ale-

xandrie, Benátek, Genuy rostla obchodem města Amsterdam w Hollandě a Londýn w Angličanech. Tu ztratili Portugalci weliký počet osad swých w Indii; Hollandští i Angličané kumpanie čili společnosti kupců zřídili, kteří společné koráby strojili, a w Indii mocnosti nabýwali; tam od Hollandských wystaweno slawné město Batavie. Angličané welikých zemí w Americe se zmocnili, kterých byli ještě nedobyli Španělowé.

Již prwé neslýchané předtím plawby se staly. Magellan Španěl prwní celý swět objel (1519); též učinil Angličan Drake za králowny Alžběty, i mnozí jiní.

Jak moci wždy wětší nad swětem nabýwali Ewropané, tak we wědách a uměních starowěkým národům samým statečně se rownali, napřed sice Wlachowé, nazýwajíce zlatým šestnádcté soletí pro počet a sláwu spisowatelů welikých tehdejších we Wlachách, i malířů nade wšechno, co předtím bylo, mistrných, jacíž byli Leonardo da Vinci, Rafael a mnozí jiní. Tehdy básník byl wlaský Ariosto a anglický za Alžběty králowny Shakespeare, i Srbský Gundulič, Španělský Cervantes; dějepisci newyrownaní we Wlachách Guicciardini a Macchiavelli; astronom důmyslný Koprník Polan, jenž prwní učil, kterak se země okolo slunce točí; nemnohem později Komenský Cech, jehož národowé slawní cizí ctili co mudrce a wychowatele. Wšemi jazyky wlaskými, slowanskými i německými již psali místo latinského, z něhož a řeckého w knihách starých Římanů a Řeků učili se. Tak již mocně oslaweno jest nad jiné wěky a obyčeje křesťanstwo.

§. 8. Časowé třidcetileté wálky.

Než ale skrz wíru ještě jeden boj w Ewropě počal, poslední a nejwětší, jenž třidcetiletá wálka nazwán jest, poněwadž trwal tak dlauho. Jehožto počátek takowý byl.

Po smrti císaře Ferdinanda I. nastaupil syn jeho Maximilian druhý, kterýž w Němcích i w zemích swých českých a uherských stejně přál katolíkům i protestantům; po jeho pak smrti Rudolf II. učný a umění milowný, ale k wládě nedost silný. Těch časů Čechowé jak udatností, tak i dobrým uměním nad mnohé národy stkwěli se, a čas ten Rudolfa II. zlatým wěkem jazyka českého nazýwali. Ale za císaře toho obnowowaly se w zemi České rozepře mezi katolíky a luterány, a rowněž tak w Němcích, kdežto takowé konečně záští stalo se mezi knížaty, že katoličtí a protestanští spolky naproti sobě učinili; protestantů spolek pod jménem jednoty evangelické, a katolíků pod jménem swaté Ligy. Zrowna těch dob král Francauzský Jindřich IV. úmysl měl wálku zdwihnauti naproti rodu Habsburskému i w Španělích i w Rakausích, a k tomu jednota evangelická hned jemu pomoci slíbila, diwě laupiti začnauce knížata Swaté Ligy. W tom zabit jest král Jindřich skrze wražedlníka Ravaillaka, a tomu zlému tak konec učiněn.

Ale s druhé strany Turci bauřili. Hned za času císaře Maximiliana II. byl Soliman naposledy do zemí Rakauských wtrhnul a pewnost Sigeth oblehl i ukrutně dobýwal. Té pewnosti hájil Mikuláš Zrinský, Slowanského rodu z Uher, jenž málo set udatných bojowníků slowanských maje, 20,000

Turků pobil tu před pewností, pak zapálil, a bojuje padl raději, nežliby se byl wzdal Turkům (1566). Před Sigethem w ležení umřel Soliman, a nástupcí jeho s Peršany mnoho činiti měli. Předce wšak za Rudolfa císaře obnowili wálku a wítězili. Císař Rudolf málo odporu činil; ale bratr jeho Matiáš postawil se naproti Turkům w Uhřích, potom mír s nimi učinil. Jemu císař Rudolf postaupil hned za žiwota swého wladařstwí nad Uhry a Rakausy: po jeho smrti stal se Matiáš i králem Českým a Římským císařem. (1612).

Byltě pak Rudolf císař swobody weliké učinil protestantům w Čechách, a na ty list jim udělil řečený majestat, aby směli obrance wíry swé zwoliti, aby kostely a školy bez překážky stawěti směli. Když umřel Rudolf, jenž na hradě Pražském sídlil, odstěhowal se Matiáš do Wídně se dworem swým, a w Čechách místodržitelů několiko zanechal. Proti těm zbauřili se Čechowé, že opat Braunowský w Braunowě, a arcibiskup Pražský w Hrobu (Klostergrabu) kostely protestantské wystawěné jednak zawříti, jednak zbořiti kázali. Jich wůdce byl Matiáš hrabě z Thurnu. S ním wtrhli na hrad Pražský, kdež seděli místodržitelowé, i swrhli dwa s oken wysokých: Martinice a Slawatu i s sekretářem Fabriciem.

W tom umřel Matiáš a byl nástupce jeho Ferdinand II, wéwoda Štyrský, strýčenec jeho. Toho se strachowali Čechowé, bojíce se, že protestanty kárati bude, a nechtěli jej králem míti; obléhali jej we Wídni, potom zwolili za krále Fridricha falckrabí, kterýž byl hlawa jednoty ewangelické. Naproti tomu od knížat Německých zwolen Ferdi-

nand II. za císaře. Jemu pomohla naproti Čechům swatá Liga, Fridrichowi pak jednota evangelická na pomoc nepřišla; i wtrhna do Čech Maximilian Baworský, hlawa Ligy, s wojemi Španělskými, Německými, Wallony a jinými porazil Čechy na Bílé hoře před Prahau (1620, 8 listop.) Fridrich hanebně utéci musil, a Čechowé přísně od císaře jsau potrestáni; protestanti se museli na katolickau wíru dáti aneb ze země wyjíti.

Přišel pak trest na Fridricha Falckého, jemuž země jeho odjata, a kázáno i jiným knížatům, co statků kněžských a kostelních wzali, aby nawráceno bylo. Oni se zprotiwili; někteří i Fridricha Falckého bránili: hrabě Mansfeld, Kristian Anhaltský, Fridrich Badský. Ty wšecky přemohl Tilly, wůdce Ligy, potom porazil Kristiana IV. krále Danského, jenž knížatům na pomoc přišel; s druhé strany Albrecht z Waldšteina, rodu starého Českého, ozbrojil weliké wojsko císaři, Mansfelda porazil, přemohl wéwody Meklenburské, konečně k míru přinutil Kristiana Danského, kterýž smluwen w Lubeku (1629). Z toho přišel Waldštein k welikému důstojenstwí, učiněn wéwodau Fridlandským, wéwodau Meklenburským, welikými statky a panstwími nadán. Ale knížata Německá naň žalowala, že jich země nemilosrdně plenil, přátely jak nepřátely; i tak učiniw jim k wůli císař, ssadil jej z welitelstwí.

Ale brzy potom Gustav Adolf, král Šwédský, přišel na pomoc knížatům Německým, a tím wálka na dlauhá léta a u welikých ukrutenstwích se protáhla.

Nebo od Gustava Wasy byli Šwédy welemocné

na seweru. Jeho syna Ericha sehnal s trůnu bratr jeho Jan, a syna Janowa, Sigmunda, jenž byl králem Polským, strýc jeho Karel IX. Z toho wálka mezi Šwédy a Polskau, i za Karla IX. i za syna jeho Gustava Adolfa. Gustav Adolf, statečný, udatný, wítězil nad Sigmundem práwě ty časy, když w Němcích wálka třidcetiletá zuřiti počala. Tu starý nepřítel rodu Habsburského, Francauz, do wěcí se wložil; a to byl kardinál Richelieu, ministr prwní krále Ludwíka XIII, jenž po Jindřichu IV. nastaupil, nade wšechny wěku toho lidi schytralý. Ten způsobil mír mezi Šwédy a Polany, takže Šwédy Liwonsko od Polsky obdrželi, a král Gustav Adolf na cestu do Němec dáti se mohl.

Gustav Adolf přistál w Pomoří, usadil znowu wéwody Meklenburské, s Brandenburským kurfirstem se spojil, a do Sas táhl. Tuto Tilly dobyl města císaři protiwného Magdeburka, i zbořil s welikým ukrutenstwím, pobiw 30,000 obywatelů. Brzy potom poražen jest od Gustava blíž Lipska u Breitenfelda, kdež spojen byl Jiří, kurfirst Saský, se Šwédy.

Po té bitwě Sasowé do Čech wtrhli, w krátkém čase Prahy i celé země se zmocnili: Gustav zatím do zemí nad Mohanem až k Rýnu wítězně táhl, do Bawor wtrhnul, a podruhé nad řekau Lechem Tillyho porazil, kdež on padl.

Bylo císařských zemí i wšech katolických welké nebezpečenstwí; i powolán znowu na welitelstwí Albrecht z Waldšteina. I hned wojsko weliké, weselé, jemu poddané sebral, Sasy napřekot z Čech wyhnal, proti Gustavowi se obrátil. Tu bojowáno u Normberka; Gustaw cauwnauti musil; u Lützo-

wa, zase blíž Lipska, podruhé se setkali; žádná strana nezwítězila, ale padl Gustav Adolf (1632) s welikým uleknutím protestantů, kteříž poraženi od Waldšteina we Slezsku, a od wojska pod arciknížetem Ferdinandem u Nordlinků. We strachu Jiří, kurfirst Saský, od Šwédů odstaupil a mír s císařem učinil w Praze.

Tedy zuřily tím wíc obě strany naproti sobě. Wšech wěcí nejwyšší ředitelowé naproti císaři byli Oxenstirna, nejwyšší kancléř Šwédský, a Richelieu. Spojili se Šwédi a Francauzi. Byli wůdcowé Šwédští Bernhard Wýmarský, Banner, Torstenson, Wrangel, jeden druhého bojownější. Tu bauřeno, wražděno, pleněno; města i wsi páleny, pole hubeny, a oséwati jich rolníci nestačili; wšichni schudli; morowé rozliční wznikali a hladu lidi hubit pomáhali. Tu byla nad jiné u weliké bídě postawena země Česká, kterau mnohokrát Šwédi protáhli, tu drance nejznamenitější činíce, aniž wojska přátelská u welikých těch zmatcích čeho šetřila. Dříwe než míra nejwyšší na Čechy došla, zahynul Waldštein, málo naproti Šwédům činiw, z čehož důmění wzešlo, že chce se spojiti s nimi a zradu nad císařem učiniti. Tedy zabit jest we Chbu, a jiní na hrdle trestáni, kteří s ním drželi. Brzy potom umřel i Ferdinand II, a syn jeho Ferdinand III. byl císařem (1637).

Konečně když wšichni umdleni byli wálkami, a wšechno we zkázu zašlo, ustrnuli se králowé a knížata, i sešli se k přátelskému narownání w Münstru a Osnabruku. Některá léta se radili; neb těžko rownati bylo wšechny wěci zapletené, konečně mír učinili, řečený Westfalský. Stála naposledy wojska

Šwédská u Prahy dobýwajíce, a již Malau stranu byli překotem wzali; na mostě a na hradbách Čechowé statečně odpírali. W tom zpráwa přišla, že mír učiněn (1648).

A tak toto se dělo w Čechách a w Němcích. Téhož času bauřliwé wěci w Angličanech, kdež po smrti královny Alžběty nastaupil Jakub, syn Marie Stuartowé (1603), kudíž spojeno jest trojí králowstwí Anglické, Skotské a Irské. Wíra i tam wšeho půwod byla. Jakub byl katolík a nepřál protestantům, takž i syn jeho Karel I. Proti tomu spiknul se parlament, ač ty časy předtím od Jindřicha VII. králů byl poslauchati musil. Stala se wálka a poražen král; ale nad parlamentem samým powznesl se wůdce wojenský Oliwier Cromwell; toho lid wšechen následowal, i on jaw krále, kázal stíti (1649), a učinil republiku z těch zemí, sám jsa nejwyšším spráwcem čili protektorem.

II.

OD WESTFALSKÉHO MÍRU AŽ DO FRANCAUZSKÉ REVOLUCÍ.

(1648—1789.)

§. 9. *Časowé Ludwíka XIV.*

Od Westfalského míru až do Francauzské revolucí we mnohých zemích ještě byli utiskowáni protestanti od katoliků, w jiných katolíci od protestantů, ale wálky mezi králi o wíru wedeny *již* žádné nebyly. Wšak wedeny wálky po celé Europě, ano po celém swětě ustawičné z příčin *jiných*, o rownowáhu mezi mocnostmi. Nebo byli králowé někteří dychtiwí, kteříž chtěli wždy nad *wětšími* zeměmi panowati, i tak sausedy swé tiskli a panstwí jim ubírali. Jiní byli králowé, kterým se *nezdálo* toho trpěti, aby jeden druhého laupili a nad jiné se wysazowali, bojíce se, aby ten, kdožby *podmaňowáním* příliš mocný se stal, i jim samým a wšechněm potom škoden nebyl; chtěli, aby sobě *mocnosti*, tak jak byly, rowné zůstaly, což jmenowali politickau rownowáhu. Takž o rownowáhu *krutě* bojowáno.

Hned po třidcetileté wálce byl nade *wšechny* krále nejmocnější Ludwík XIV. král Francauzský, syn Ludwíka XIII. Zemi jeho po smrti *kardinála* Richelieuwa sprawowal ministr Mazarini, i tak moc její

powýšowal. Ludwík měl muže wýborné w míru i we wálce, kteří wšechny wěci zemské tak zwelebili, že příklad z národu Francauzského wšichni potom národowé ewropejští brali. Tu byli wůdcowé polní Turenne, Condé, Luxemburk, Vauban, Louvois, kteří pewnosti weliké podlé nowého způsobu stawěti počali, wojska weliká nad obyčej předešlých časů zřizowati uměli, a w poli wítězili; Colbert prwní ministr činil, aby obchod wedli statečněji než předtím Francauzi; tu i oni daleké plawby počali, a w nowých dílích swěta osady zakládali. Weliká loďstwa wojenská wystawena w přístawích Francauzských; w umění wědeckém a w knih spisowání nade wšechny toho wěku národy se powznesli, takže i Angličané i Wlaši ze spisowatelů jejich sobě příklad bráti počali. Tu co mezi králi a knížaty w Ewropě rozličného bylo jednání, wše francauzským jazykem počínali jednáwati, jakož po tento čas se činí; podlé zwyků a obyčejů francauzských řídili se w jiných národech, kdo chtěli wzdělanými jmíni býti.

Toho času wšechny jiné země německé i wlaské z rozličných příčin slabší byly.

Nad Angličany, pronásleduje wšechny nepřátely swé, ale slawně panowal Cromwell, jenž násilně sobě na moři počínal k prospěchu welikému Angličanů, ale na škodu Hollandčanům i Španělům, kteříž wálku zdwihli naproti němu, ale poraženi jsau. Wšak po smrti jeho, když jeho syn Richard panowati měl, ten neměl síly otce swého, i z wlády se poděkowal, a powstawši strana protiwná wzali za krále Karla II, syna onoho popraweného. Po něm Jakub II. wládl, obadwa s malau sláwau.

Císařem Římským a pánem Rakauských zemí byl po smrti císaře Ferdinanda III. Leopold I, jenž 47 let panowal. Tu byli staří nepřátelé Turci, kteří se bujně zas hýbati počali. General Montecuculi jich porazil bitwau u S. Gottharda w Uhřích; ale w tom Uhři proti císaři spiknutí učinili; za to jsau přísně trestáni, ale hlawa jich Tököly k Turkowi utekl; ten a král Ludwík XIV. sultana na císaře popudili. Tedy poslal sultan Karu Mustafu, nejwyššího wezira na pole do Uher, kterýž měl 280,000 Turků wojska swého, Uhry poplenil, Wídeň s welikau hrůzau oblehl (1683). Ale z dalekých wlastí křesťanských sebrali se wojínowé, jichž wůdce byl statečný hrdina křesťanský, Jan Soběský, Polský král. Od něhož zahnán jest Turek od Wídně; křesťanské woje dobyli Budína, porazili Turky u Muhače, Bělehrad ztekli, Uher téměř celých a země Sedmihradské dobyli císaři. Mezitím Benátčané na moři statně s nepřítelem křesťanstwa bojowali, a wálka se dlaužila. Znowu se zmohl Turek; wezir Kiuperli opět porazil křesťany, dobyl Bělehradu a do Uher wtrhnul. Tu nowý wůdce křesťanský zwítězil princ Eugen ze Savoje, generál Rakauský, poraziw sultana u Senty. Takž učinili Turci mír w Karlowicích (1699), dadauce Uhry císaři, a Moreu Benátčanům.

We Španělích po smrti Filippa II. wládli králowé Filipp III. a Filipp IV. obadwa nešťastně; neb wyhnawše ze země Maury ty, kteří ještě byli zůstali we Španělích, chtíce míti jen jedinau wíru w zemi, ztratili tudy 80,000 pilných obywatelů, kteří do Afriky wyšli. Wálky také wedli nešťastné, nejprwé s Hollandčany, kteří weliké kořisti wzali a

mnohých osad w cizích zemích dobyli (od 1625—1630), potom s Francauzy (od 1640—1659). Mezitím Portugalci, stěžujíce sobě na mnohá břemena jim nakládaná odtrhli se, a učinili si krále Jana z Braganzy (1640).

Na sewern ale od slawného tažení Gustava Adolfa do Němec Šwédy staly se nejmocnějšími. Po jeho smrti wládla dcera jeho Kristina, kteréžto milující umění a nádhernost, znechutnaly se sewerní krajiny, a poděkowawši se z králowstwí, po Wlachách i jiných zemích jižních cestowala. Nástupce její Karel Gustav X. byl důwtipný, udatný, a stál wždy na straně Francauzů.

Ale ty dwě země, o kterých we Středním wěku mnoho slawného powědíno, Wlachy a Němce, již zcela neslawnými ten čas staly se; Wlachy, co pod moc cizích panowníků přišly; Němce, poněwadž císaře w málo wěcech již poslauchali knížata, a mezi sebau w nejednotě weliké byli; každý o sebe, nikdo o celau říši se nestaral.

§. 10. *Wálky krále Ludwíka XIV.*

Tedy wida sausedů swých málomocnost král Ludwík, wše, co mohl naproti nim, myslil že mu jest dowoleno, a předně Němcům a Španělům weliké křiwdy a nátisky činil.

Nejprwé se zmocnil měst mnohých w Nízozemí, prawě, že wětší k nim práwo než Španělowé má; i když se spojili naproti němu Angličané, Holland a Šwédowé, předce mnoho jich nechati mu musili, z kterých on ihned pewnosti učinil. Na to byl mír učiněn w Cachách (1668).

Čtyry léta po tom míru pomstil se na Hollandu Ludwík, wálku zdwihna. Angličané a Šwédi se s ním spojili, Hollandčané mezi sebau nesworni byli; tedy wtrhla wojska francauzská bez překážky do Hollandu. Tu se spojili we spolek císař, Španěly, Brandenburk, Lotrinky, Dánsko naproti násilí Ludwíkowu; Hollandčané, aby jednotu lepší měli, učinili Wiléma (III) Oranského místodržitelem, a tomu prwnímu důstojenstwí toto dědičně odewzdali. Fridrich Wilém, wéwoda Brandenburský, začal toho času s zemí swau se zmáhati, i porazil Šwédy u Fehrbellina; ale jinde we wšech zemích okolo Francauz slawní wůdcowé Ludwíkowi witězili; i na moři poraženi jsau Hollandští a Španělowé, kdež znamenitý admiral Hollandský Ruyter padl. Tedy podruhé musili mocnosti mír s Ludwíkem učiniti, kdež nowých měst a krajin, patřících buď k říši aneb k Nízozemí jemu odewzdali. Učiněn ten mír w Nimwegách (1678).

Z toho byl tím hrdější Ludwík. Zrowna když Turek na země Rakauské naléhal, učinil on tak zwané reuniony čili zpět nawracowání. Dobylť Strassburka a jiných měst německých, pod práwy wymyšlenými, prawě že křiwdu nečiní, ale co patří Francauzům, toho že sobě zpět nawracuje. Také do Nízozemska poznowu wtrhnul, papeži wzdornost ukázal, wnitř země swé Hugenottům wíru jich zapowěděl, i wyšly jich mnohé stotisíce ze země, jako ze Španěl Mauriskowé. Potom laupežníky morské pokáral, Algír, Tunis a Tripolis střelbau pohubiw.

Ale té doby wzbauřili se proti králi Jakubowi II. Angličané, že protestanty pronásledowal, a zwolili sobě Wiléma III. Oranského, jenž wypudiw Jakuba

ze země, panowati začal podlé zákonu anglického, aby bez parlamentu nic činiti nesměl (1688). Ten již prwé jsa nepřítelem Francauz, byl učinil nowý spolek naproti Francauzowi; císař, Říše, Angličany, Holland, Španěly, Savoje stáli proti Ludwíkowi, i bojowáno opět w Nízozemí, we Wlachách, nad Rýnem, we Španělích, na moři. Na moři poraženi jsau Francauzi u la Hoguy od Angličanů; na zemi wítězili Luxemburk, Catinat, Tourville, Vendome a jiní wůdcowé, až učiněn mír w Ryswiku (1697), kdež podrželi Francauzi Strassburk i reunie, wšak seslábli wojnau tau znamenitě.

Hned w brzce potom wypukla wálka o Španělské dědictwí. Nebo umřel poslední král Španělský z rodu Habsburského, Karel II. (1700), i měl druhý rod Habsburský Rakauský děditi. Ale Ludwík kšaft wymohl od Karla II, aby Filippowi z Anjou, synowci jeho, panstwí odkázal. Tedy wzešla mezi Francauzy a Rakausy wálka ze wšech těch největší, která 14 let trwala. U Francauzů přestala předešlá síla, i byli nejwíc umřeli ti slawní wůdcowé. Naproti tomu wítězili mocně wůdcowé dwa: princ Eugen, nad wojsky Rakauskými, a Marlborough, wůdce Anglický. Neb se hned byli Angličané, Hollandčané, Prusi čili Brandenburk a Portugalci spojili s císařem; s Ludwíkem pak papež Kliment XI, Savoje a Mantua; i Baworský a Kolinský knížata německá, spronewěřili se císaři a Francauzům pomáhali. Ale Eugen a Marlborough jednau bitwau za druhau wítězili w Němcích, Wlachách, we Španělích, w Nízozemsku, nad jiné pak slawně u Höchstädtu, u Ramillií a u Malplaquetu. Tu počal o pokoj prositi Ludwík, oni pak nedali jemu. Ale

když upadl w nemilost Marlborough u Anny, králowny swé, wšecko náhle se změnilo. Angličané a jiné mocnosti učinili mír s Francauzem, obáwajíce se, aby se rownowáha nezrušila, kdyžby rod Habsburský tak welikým dědictwím mocnost swau rozmnožil. Učiněn mír ten w Utrechtu, a k němu i císař přistaupil jest (1714), Karel VI. totiž; neb byl před skonáním té wálky Leopold I. umřel, a w krátce i starší syn jeho Josef, bratr Karla VI. Tedy w tom míru potwrzen jest Filipp z Anjou za krále Španělského, a wéwodowi Savojskému dána Sicilie; ostatní země Španělské w Ewropě: Nízozemsko, Neapoli, Sardinii, Mediolan a k tomu Mantuu, dostali Rakausy. Angličané a Hollandčané osadami w Americe sobě zaplatili; potom Fridrich Wilém, wéwoda Brandenburský, powýšen jest na důstojenstwí králowské, i tak se stalo králowstwí Pruské.

§. 11. *Karel XII. Petr Weliký.*

Tedy krále Ludwíka XIV. půwodem wšechny západní i jižní krajiny Ewropy wálkami pobauřeny byly. Mezitím na wýchodě w širých krajinách Slowanských žádného pokoje nebylo skrze nenáwist Rusů a Polanů mezi sebau a skrze Šwédské krále panowání chtiwé.

Byli wěrní králům Polským Kozáci až do těch dob, když Sigmund III. a syn jeho Wladislaw IV. počali jim swobody jejich ztenčowati, chtíce aby od řecké církwe ku katolické přestaupili. Toho času šlechtic Polský Bohdan Chmělnický skrze křiwdu, která se jemu stala, rozhněwaw se na krále Wladislawa, odešel ku Kozákům i spiknutí s nimi učinil, a po-

rážel wojska krále Wladislawa i nástupce jeho Jana Kazimíra, z čehož powstaly bauře w zemi weliké, až i k Rusům se přidal Chmělnický, a od té doby Kozáci pod Rus slušeli (1654). Z toho wypadla wálka s Rusí, w kteréž Smolensk, Černihow, Kijew a jiné krajiny Maloruské Rusowé sobě podmanili.

Také za toho krále Polského, Jana Kazimíra, šlechta Polská docela zbujněla, takže ničeho dobrého na sněmích uzawříti nelzelo. Tu ponejprw počali Liberum Veto užíwati, to jest tak, že když jediný zeman Polský wystaupiw na sněmě řekl: neswoluji, byťby ostatní wšichni se byli sjednotili, uzawření jejich nic platné nebylo. Tehdy Jeroným Radziejowský, šlechtic polský, rozhněwaw se na krále, nezdárně zašel k Gustavowi X. králi Šwédskému, a do Polska jej uwedl. Mělť Gustav nenáwist na Kazimíra, že jej za krále Šwédského uznati nechtěl, i tak našed příležitosti wtrhnul do země, a porazil Polany u Waršawy. Kazimír byw opuštěn od šlechty, utekl do Slezska, i chtěli Gustava na králowstwí korunowati. Tu ale Rus, Dánsko, Brandenburk obrátili se naproti králi Šwédskému, i konečně k míru jej přinutili, kterýž učiněn jest w Oliwě (1660); tu musili Livonsko a jiné země okolní Polané Šwédowi dáti.

Jan Kazimír se z trůnu poděkowal, i zwolili sobě Polané šlechtice Michala Wišnowieckého, za kteréhož i Turci wálku začali, a po jeho smrti Jana Soběského, jenž zwitězil nad Turkem u Wídně, potom wzali sobě Augusta II. wéwodu Saského (1696).

Polska klesala, a Rus se zmáhala. Panowal car

Alexej Michailowič těch dob, když takowých zemí dobyto na Polsku, jenž nade wšechny předešlé cary z rodu Romanowa byl nejstatečnější. Ale mnohem ještě wýbornější byl syn jeho Petr Weliký, který po smrti bratří swých Feodora a Iwana stolice carské dosáhl. Ten předně počal Rus, tu welikau i mocnau, celé Ewropě powědomau činiti, aby se ukázala mezi jinými národy. Neboť měl lásku welikau k tómu, čemuž jiní národowé europejští během časů se naučili, w čem pozadu zůstala Rus tu dobu, když Tatar tisknul, a potom ne rychle jiných dohánět mohla. Tedy cizozemce, kteří wtipní byli, powoláwal do země Petr, a Rusy do ciziny posílal, aby se učili, i aby toho wšeho také do Rusi uwedeno bylo, čeho jiní w Europě znali. Sám daleké cesty konal, aby wsechno wlastníma očima seznal, a podlé cizích příkladů doma naprawowati mohl.

Ale widělo se jemu wěcí předůležitau, aby zemí těch, kterých Šwédowé w předešlých časích byli dobyli při Baltickém moři, k zemi Ruské držeti mohl. Tudy po moři myslil žeby cesta do ostatní Europy nejotwořenější byla, a tak žeby Rusi weliké užitky přicházely. W tom umřel Karel XI. nástupce Gustava X, zanechaw syna Karla XII, jenž nad to byl mladistwý. Petr spolek učinil s Augustem II. Polským a s králem Dánským, kteří tu myslili nejlepší čas míti, aby se za křiwdy učiněné od Šwédů pomstili; i započali wálku s Karlem. Ale Karel rychlostí náramnau, čehož neočekáwali, stár jsa let sedmnácte, porazil Dány, obrátil se do Rusi, a bitwu swedl u Narwy (1700), kdež 80,000 Rusů od 8,000 Šwédů přemoženo jest, potom do Polsky

wtrhnul, a strach té zemi weliký způsobil. Wšak páni Polští k tomu neswornost swau přidali, učiniwše dwa spolky čili konfederace; Welkopolskau, která ku Karlowi přistaupila, a Sandomirskau, která zůstala při králi Augustowi. Tož Karel krále nowého učinil Stanislawa Leščinského, Augusta do Sas zahnal, i tam přinutil k odřeknutí se koruny Polské, chtělli mír s ním míti. Ta wálka nazwána jest welikau wálkau sewerní.

Ze Sas Karel se obrátil zase do Rusi, kdež Petr dobře času byl použil, aby silnější byl na Šwéda, i porazil jej u Pultawy (1709), a to tak mocně, že s malau hrstkau lidí do Turek se utekl Karel, kdež mu dáno místo k přebýwání. Tu sultana k wálce na Rusa přimohl, majícího již prwé zášti, poněwadž Petr Azow byl wzal jemu, kterýž nad Černým mořem stojí. I wtrhnul weliký wezir do Rusi, a sklíčil Petra Welikého s wojskem jeho, takže Azow nawrátit musil, pod čímž mír učiněn jest. Mezitím se August do Waršawy nawrátil a Petr Šwédy dle libosti porážel; Karel, jenž do wlasti po několika létech teprwé se nawrátil, padl brzy u wálce s Dány; a když mír učiněn, Liwonsko i jiné krajiny při Baltickém moři carowi se dostaly. Tudy mocnost Šwédská na seweru a na wýchodě w Ewropě přestala.

Ale car Petr, maje čeho sobě přál, nyní měnil, oprawowal i stawěl w Rusi, jakž za dobré uznal. Wojsko weliké zřídil, loďstwa silná w Baltickém i Černém moři, nowé hlawní město na blízce onoho moře Petrohrad řečené založil (1703), obchod ještě nad předešlých časů obyčej rozmnožil. Také sám moc swau nad lidem Ruským upewnil jinými

)(

wěcmi i také tím, že patriarchu církwe Řecké w Rusi již žádného neměl, ale sám nejwyšší církewní hlawau učinil se. Ty doby i Persii wálkau pokořil, a w Asii mocnost swau ukázal. Do Libirie trestance zasílati počal, jakož až posud Rusowé činí, kdežto otec jeho Alexej mnohá místa byl založiti kázal.

Ale w mnohých wěcech nepotřebně také, ač dobře mysle, nowoty začínal Petr. Nelíbilo se lidu Ruskému, že jim dlauhé wausy podlé obyčeje předků nositi nedowolowal, a chtěl aby po německu oděw swůj měli.. Střelcům, kteréž Iwan Wasiljewič stráží swau učinil, nelíbilo se, že wíce nowých wojáků, kterých zřídil, než jich milowal. Ti mnohá a weliká spiknutí způsobili, a w tom i sestra jeho Sofie s nimi stála; Petr jich přemohl, a tu stráž zrušil. Syna swého Alexia kázal na hrdle trestati, že co otec činil, wšechno za zlé mu měl, a ažby na trůn byl přišel, chtěl wše zase zrušiti. Alexej umřel, když mu rozsudek přečten byl. Takž měl mnoho domácího žalu Petr. — Rádci jeho nejčelnější byli we wojně Le Forte, w míru Meňšikow.

§. 12. *Časowé po smrti Ludwíka XIV. a Petra Welikého.*

Ludwík XIV. umřel roku 1715 a Petr Weliký léta 1725.

Nastaupil we Francauzích Ludwík XV, jenž 59 let panowal, jsa nemohutný král, a neweda wálek tolik co předek jeho, ne žeby mír byl milowal, ale

že nemohl, poněwadž seslábli Francauzi skrze to dlauhé a přílišné namáhání.

W Rusi naproti tomu wšechny wěci dobře před se šly, i za Kateřiny I. i za Anny carowny, kteréž po Petru W. nastaupily; neb on dobrý základ na dlauhé časy byl položil.

W Angličanech po smrti Wiléma III. z Oranie a králowny Anny přišel na trůn Jiří I. král Hannowerský (1714), prawnuk krále Jakuba I. jehož potomci až posud nad Angličany wládnau. Osady w cizích zemích a obchod Anglický wždy se množily. Nazmar potomci wyhnaného krále Jakuba Stuartského i napotom wpády do země činili, chtíce zas trůnu zmocniti se.

Naproti tomu Hollandská republika seslábla w obchodu i w předešlé statečnosti. O republikách Šweicarských ty doby rowněž nic powídati není slawného, ani mnoho o Wlachách.

W Němcích mimo Rakausy králowstwí Pruské nad jiná knížata wždy k wětší moci se wynášelo.

Turci, lid surowý, ač w Ewropě se umístili, ničemu od druhých Ewropanů se nepřiučiwše, počali jinačích časů na sebe od národů křesťanských zakaušeti, když sultanowé jejich místo předešlého udatenstwí we zženštilost upadli. Předceť se jim ztrát zželelo, kterých jim způsobil mír w Karlowicích učiněný. Takž zdwihli nowau wálku na Rakausy a na Benátky. Ale jich princ Eugen porazil u Petrowaradínu, u Bělohradu, dobyl Bělohradu i k míru jich přiwedl, který učiněn w Požarowci (1718). Tu musili Bělohrad Rakušanům dáti a Srbska i Walašska části weliké; Benátčanům wšak Moreu wzali. Brzy potom dobyli Rusi po druhé Azowa na Turkowi a podrželi je-

ho; ale Rakušané jim pomáhajíce, po smrti Eugena nešťastně bojowali, i tak dobytých zemí, kterých w Požarowci dostali, musili nawrátiti (1739).

Mezi knížaty Europejskými, ač toho času wálek tak welikých nebylo, jak o kterých wyprawowáno, wšak různic wšelikých a zapletených, kterých půwod nejprwé byl kardinal Alberoni, ministr Španělský. Neboť se Španělům po zemích druhých zasteskio, které měli za panowníků Habsburských, ješto mírem Utrechtským pod jiná panstwí se dostali. Alberoni se s Šwédy spojil, kteří rowněž po předešlé mocnosti smutní byli, i dobyl u prostřed míru Sicilie i Sardinie. Awšak Angličané, Francauzi, Rakušané spojili se, a mocně k nawrácení toho Španěly přinutili, a Alberona ssaditi kázali (1720).

Než Ludwík XV. slíbiw se s dcerau Alžběty králowny Anglické zasnaubiti, místo ní potom pojal dceru Stanislawa Leščinského; ihned začali se knížata spojowati, jedni s Francauzy, druzí se Španěly; k tomu po smrti krále Augusta II. když pánowé Polští krále sobě zwolili Stanislawa Leščinského, některá knížata Ewropejská naproti tomu byla, a Rusi wtrhli do Polsky a učinili králem Augusta III, Saského kurfirsta, z čehož wálka weliká bylaby pošla, kdyby císař Karel VI. w to se byl newložil. Neboť jsa poslední z rodu Habsburského w Rakausích, počínal o to rozmýšleti, aby dcera jeho Marie Teresie po něm nastaupiti mohla; poněwadž předtím jen mužští následowat směli. K tomu přiwolili stawowé Čeští i jiných zemí Rakauských, aby ty země od sebe nepřišly, kdyžby každí podlé práw starodáwních nowý rod králowský wolili. Wšak císař Karel i jiných mocnářů dbal, aby po smrti je-

ho překážek nekladli. Tedy darowal Neapoli don Karlowi synu Alžběty Španělské, jemuž prwé již Sicilii dal, takže rod Bourbonský na třech slawných trůnech wládl: we Francauzích, we Španělích a Neapoli; také byl Sardinii ještě dříw postaupil wéwodowi Savojskému, kterýž tudy potom nazwal se Sardinským králem. Stanislaw Leščinský dostal wéwodstwí Lotrinské, kteréž po jeho smrti s Francauzy spojeno, a za to dána Františkowi wéwodowi Lotrinskému, kterýž Marii Teresii za manželku pojal, Toskana, kdež wymřel rod Medici. Wšichni mocnářowé slíbili císaři pragmatickau sankcí držeti, to jest aby dcera jeho Marie Teresie země Rakauské dědila.

§ 13. *Fridrich II.*

Když ale umřel císař Karel (1740), žádný z mocnářů slowo swé nezdržel. Španěly, Bawory, Sardinie se spojily s Francauzy naproti Marii Teresii, prawíce lepší práwo než ona k Rakauskému mocnářstwí míti. Mimo to powstal Fridrich II. král Pruský, osobuje sobě panstwí nad Slezskem. Ten prwní wtrhnul do země, porazil Rakauské u Molwic, a Slezska se zmocnil. Téhož času Francauzi do Čech wtrhli pod maršalem Belle-Islem, Prahy a celé země dobyli; Bawoři a Sasi spojení následowali; a musil přisahat Čechowé Karlowi VII. kurfirstu Baworskému, jenž zwolen jest za císaře. U weliké strasti králowna Marie Teresie k Uhrům se obrátila, kteříž zdwihnuwše se jí ku pomoci, weliká wojska sebrali a proti nepříteli postawili se. I ty pod princem Karlem Lotrinským porazil Fridrich u Chotusic,

ale s ním králowna mír učinila we Wratislawi, dadauc jemu Slezsko skoro celé i Kladsko. Tu Francauzi ze země odtáhnauti musili, wojsky králowniny do Bawor wtrhly, a země té dobyly. Angličany, Sardnie, Sasy spojili se s Marií Teresií.

Tu umřel Karel VII. w nauzi weliké, a syn jeho Maximilian Josef mír žádal i obdržel; František I. Lotrinský císařem učiněn. Ale byl Fridrich II. král swého wěku największí wojewůdce i wálek nad míru dychtiwý. Ten po jiných zemích a zwláště po Čechách tauživ, nowau druhau wálku o Rakauské dědictwí způsobil, wtrhnul do Čech, a mocnau střelbau Prahy dobyl i jiných měst Českých; odkudž když pro sílu wojsk Rakauských cauwnauti musil, porazil Rakauské u Hohenfridberka, u Sorru, u Kesselsdorfa; we Wlachách Francauzi a Španělowé podobněž wítězili, a Francauzi w Nízozemsku pod wůdcem Mauricem Saským. Toliko Angličané, spojenci Rakauští, na moři byli wítězi, a porazili konečně praetendenta čili Karla potomka rodu Stuartského, když naposledy do Skotska wtrhnul, chtě panstwí se zmocniti. Konečně w Cachách mír učiněn jest, kdežto Prus Slezsko nawždy podržel (1748).

Téhož času wálku wedli Švédowé s Rusy, chtíce opět předešlých časů sobě nawrátiti, ale poraženi jsau, a zemi Ludskau postaupiti musili (1743). Tu w plnau slabost upadli, sami mezi sebau se různíce, ješto jedni Francauzům, druzí Rusům přáli. Tam ti nazwali se klobauky a tito čepicemi; obojí obmezowali mocnost králowskau, čehož, když poněkud naprawil král Gustav III, toho pánowé někteří nespokojení potomně zawraždili (1792).

Ale mezi Rakausy a Prusy rozepře nemohla konce dojíti, poněwadž wíru we Fridricha míti nemohauc, Marie Teresie spolek s Alžbětau carownau Ruskau a s Sasy učinila. Též chwíle počali Angličané a Francauzi o osady, kteréž měli w Americe, mezi sebau se příti, poněwadž meze pro weliké těch krajin lesy nebyly dobře poznamenány. Z toho se spojili Francauzi s Rakušany a Angličané s Prusy, a sedmiletau wálku na zemi i na moři začali. Ta po mnohých zemích s welikým hlukem wedena byla.

Fridrich nejprwé s welikým úsilím wtrhna do Sas, ihned celé wojsko Saské zajal u Perna a celých Sas zmocnil se (1756); odkudž wpád učiniw do Čech, Rakauské u Lowosic porazil. Po té mocně přitáhl až ku Praze, kdež za Žižkowem porazil Karla Lotrinského a města toho s welikau hrůzau střelby obléhal. Wšak w bitwě u Prahy udatného wůdce ztratil Šwerina a hned potom poražen od Dauna u Kolína i pryč z Čech wrátit se musil. Mezitím Francauzi zwítězili u Hastenbeka, a wtrhli do Hannowru, kterýž patřil králi Anglickému; Šwédi se spojili s císařownau, a Rusi do Prus wtrhli. Z té weliké nauze wytrhnul se Fridrich wítězstwím nad Francauzy u Rossbacha a nad Rakauskými u Leuthenu, načež Ferdinand wéwoda Brunswický s wojskem Anglickým a Německým Francauzy z Hannowru wypudil. Štěstí wálečné podiwně ta léta míchalo se a střídalo pro welkau statečnost obojích wojsk i wojenské umění wůdců, kteříž se jedni druhým rownali, pod Fridrichem Zithen, Winterfels, kníže Dessawský a druzí ze školy jeho, jichž on sám prwním mistrem byl, naproti tomu Rakauští wůdcowé Daun,

Laudon, Lascy, kteří wálkau s ním wtip swůj wyewičili. Nadarmo král Fridrich Olomúc obléhal; s Rusy u Zorndorfa bez witězstwí bojowal, a poražen jest u Hochkircha. Laudon a Soltikow zwítězili u Kunnersdorfa, a Drážďan dobyli. Potom ač u Lehnice přemohl král Laudona, ale Rusi i Rakušané až do samého Berlina wešli, a mocně jej nužili; Angličané přestali mu pomáhati, a Laudon Swídnice we Slezsku dobyl, kdež weliké ležení král měl. Wtom přihodilo se, z čeho weliká pomoc byla Fridrichowi, že umřela carowna Alžběta a syn její Petr III. s Prusem se spojil. Tu zase dobyl Swídnice, a princ Jindřich Pruský porazil Rakušany u Freiberka. Poté učinili mír w Hubertsburku (1762), takže žádná strana ničeho nenabyla ani neztratila. Mezi Angličany a Francauzy ale narownáno jest mírem Pařížským, kdežto Canadu, Floridu a jiné země w Americe i jinde musili Francauzi wzdáti Angličanům, poněwadž Angličané we wšech mořích witězili.

§. 14. *O literatuře a jiných wěcech w osmnáctém století.*

Tolikými a takowými wálkami ač dlauhá léta wšechny země hubeny jsau: wšak nepřekáželo duchu lidskému, kterýž tu wždy mocněji nad předešlé časy powznášel se we wšelikém wzdělanstwí a důmyslu. Welicí spisowatelé, maudří zeměsprávcowé, slawní umělci byli té wěci wůdcowé.

We wědách i spisowání nade wšechny jiné wždy byli Francauzi, jejichž hlawy w tom Voltaire, Montesquieu, Rousseau, wšemi takřka myslemi na swětě

hýbali k dobrému i ke zlému. Počet jiných slawných jmenowati nelze, poněwadž náramně wzrostl nad počet předešlých wěků. Od Francauzů a Angličanů konečně powzbuzeni jsau Němci, kteříž toho století ponejprw w básnictwí předešlým welikým duchům rownati se počali skrze Lessinka jako jiných prwního učitele, konečně skrze Göthe a Šillera. Dánowé, Šwédi, Polané zcela po příkladu Francauzů se řídili. — Začali se toho času mnozí prospěšní nálezowé; činili se ústawy pro chudé, ústawy k učení a jiní rozliční z lásky k bližnímu; wšechny wěci k nynějšímu stawu se blížily. Zwlášť wladařowé zemí počínali mírnější zákony dáwati a oprawowali toho, co chybného z dáwných, středowěkých dob pozůstáwalo. Tehdy w Rakausích syn a nástupce Marie Teresie císař Josef II. nad jiná knížata byl opráwce horliwý; ten porobu lidu sedlského zrušil, wšem wěrám křesťanským, netoliko katolické, wolný průchod dal, zákony wšechny nowé maudřejší učinil. Podobně činil Fridrich II. w Prusích, Kateřína II. w Rusi, Fridrich V. w Dánsku, a jiní mnozí mocnářowé. Podlé těch ministři a jiní mužowé w sprawowání států obzwláštně důwtipní žili Chatham, Pitt, Fox; Bernstorf w Dánsku; Pombal w Portugalu. Skrze dobré snášení we wírách papež Kliment XIV. řád jesuitský zrušil, jenž prwé k obraně katolické církwe naproti protestantským slaužil; we Španělích a w Portugale inquisicí zmírnili; tak se mnoho k zachowání míru a bratrstwa wšech lidí na swětě dálo.

§. 13. *Rozdělení Polsky. Wálky s Turky.*

Málo bylo národů, u kterýchby takowých wěci dobrých nebylo se dálo toho času, ale mezi těmi byla Polska, a to skrze nepořádky w té zemi a zpurnost i swáry šlechty. Když umřel král August III. (1763), staly se rozmíšky o wolení nowého krále; což widauc Kateřina II. Ruská carowna, kázala wojsku swému wtrhnauti do Polsky; s ní byli we přízni knížata Čartoryjští. Tak tau wěcí zwolen jest, kterého ona chtěla, Stanislaw Poňatowský. Tu začali Polané o rozličné wěci společné rozepře, i dwa spolky naproti sobě učinili, řečené confederací Radomskau a Barskau; w kteréž různice wkročiwše sausední mocnářowé, Rus, Prusko a Rakausy učinili rozdělení Polsky takowé, že wzawše sobě části znamenité, ostatní ponechali králi Stanislawowi (1772). Toto bylo rozdělení prwní.

Toho se uleknuwše páni Polští, počali o dobré zemské rozmýšleti a lepší mezi sebau swornost wésti. Tedy ssedše se na sněm, čtyry léta sedíce radili se, a tak se usnesli, učiniwše sobě nowé *zřízení* zemské: aby přestali republiku míti, aby liberum veto nikdy wíc nebylo, aby měli krále dědičného, jenžtoby wěci zemské řídil s uraděním sněmu panského a městského. To nazwali konstitucí třetího máje (1791). Ale někteří nemnozí nebyli s tím spokojeni, a konfederací mezi sebau učinili w Targowicích. Tedy znowu wložili se w to Rusowé a Prusi a wtrhli do země, strany mezi sebau mocné srownali, a jiných wíc částí wzali sobě, což bylo rozdělení druhé (1793).

Ale pozdwihlo se wojsko Polské, kteréž se mě-

lo rozejíti, jehožto wůdcowé byli Kosciuško a Madalinský; ti počali wálku naproti těm třem mocnostem sausedním, od kterýchž lehko přemoženi jsau, a stalo se rozdělení celé Polsky třetí čili poslední mezi Rusy, Rakušany a Prusy. Tak se Polska skončila (1795).

Mezitím wedli wálky Rusi a Rakušané s Turkem; i bojowali mocně Laudon a Lascy od Rakušan; od Rusů pak Romanzow, Potemkin, jenž Očakowa dobyl; i nade wše jiné Suwarow, jenž dobyl Ismaila. Dwakrát s Turky mír učiněn byl, kdež wšechnu zemi mezi Bugem a Dněstrem Rusowi postaupiti musili (1792). Tu Rusowé nowé město založili Odessu (1788), kteráž podnes nad Černým mořem weliké kupectwí wede; a tak Turek wždy u wětší mdlobu upadal. Naproti tomu mocnost Rusi nad mnohé jiné mocnáře wyrostla.

§. 16. *Angličané w Indii. Spojené obce Americké.*

Rowněž tak rostlo panstwí Ewropy nad jinými díly země; a tu Angličané již nade wšechny jiné mocnosti přewahu na moři dostali. Zwlášť welikau říši způsobili sobě w Indii. Nebo tu panstwí welikého Mogula od drahného času zwikláno bylo a to skrze šacha Perského Nadira, jenž prwé byw wojewůdce, potom trůnu Perského se zmocnil (1736), a tažení násilné do Indie učinil. Po jeho smrti se Afgansko od Peršan odtrhlo. Ale od welkého Mogula odtrhli se mnozí knížata, řečení subahowé a nabobowé, také udatný lid Marattů a Šeiků. Tedy Angličanům majícím tu swé osady lehčeji bylo jednoho za druhým podmaniti sobě. Prwní, jenž nad

15*

knížaty těmi mocně witězil, byl Clive skrze bitwu u Plassey (1757), po kteréž brzy weliký Mogul Šach Allum Angličanům postaupil zemi Bengalskau, Bahar a Orixu; naproti tomu po takowém welikého Mogulstwa zrušení nepřítel weliký Angličanů powstal Hyder Ali, nabob Mysorský, weda wálky s nimi weliké; wšak oni i nad ním witězili, a zemi mnohých dobyli, učiníce mír teprw se synem jeho Tippo-Saibem (1784). Nade wšemi zeměmi tu dobytými wládla Indická Kompanie, a to twrdě i ukrutně nad obywateli.

Po Indii bylo nejwětší množstwí osad Anglických a rozsáhlost krajin w sewerní Americe, kamž za času sporů domácích i o náboženstwí, potom po wyhnání Stuartů mnoho lidí bohatých i chudých utíkalo se, a zosazowalo. Prwní mezi nimi byl Walter Raleigh (1585) we Virginii; z potomních nejwýtečnější Wilém Penn w Pennsylvanii, kdežto se snášeli bratrsky wšichni národowé i wšechna náboženstwí. Obywatelé tito byli cwičnı́ a pracowití, a poslauchali Angličan tak dlauho, až oni proti wůli jich daně chtěli nowé jim ukládati. Američtí k tomu přiwolit nechtěli, leč k těm daním jenom, ku kterýmby oni sami swé swolení dali. Když Angličané mocí toho wynutit chtěli, pozdwihly se ty země, a porazili wojska anglická. Wůdce jich byl Washington, a podlé něho ředitel wěcí Franklin, maudrý přítel jeho. Tedy když upustit nechtěli Angličané, oni od nich se odtrhli, a wyhlásili, že chtí napotom samostatní býti, nazwawše se Spojenými obcemi neboli saustátím Americkými.

O to měli pilné boje s Anglickem, kdežto mnozí lidé udatní z Ewropy na pomoc jim přispěli, jakož La Fayette Francauz, Kosciusko Polan, ko-

nečně Francauzi sami a Španělowé s nimi proti Angličanům spojili se, kteréž w hlawním boji porazili u Saratogy. Odtud wálka po wšech mořích a osadách na swětě wedena jest s welikým násilím Angličanů naproti jiným národům, kterým oni zakazowat chtěli, aby Francauzům, Španělům a Amerikánům ničeho neprodáwali ani kupowali. Kterýž koráb naproti tomu učinil, toho jímali a laupili. Tomu na obranu postawili se Rusi, učiniwše spolek ozbrojené neutralnosti čili nestrannosti, tak aby w tom zbraní se hájili, s nimiž we spolek ten wstaupili Dánowé, Šwédy, Prusko, Rakausy a Portugal. Konečně porazil Washington Angličany u Cornwallu, a učiněn jest mír we Versaillích, kdež musili uznat Angličané, aby obce Americké samostatné byly (1783). Kteréž majíce zřízeny země swé co republiky, proto se nazwaly Spojenými, že o wšechny weliké wěci společně tak jako Šweicarské kantony se radí, shromaždění čili congress majíce we městě Filadelfii. Nade wšemi pořádek wede praesident, jehož sobě na čtyry léta wždy woliwají. Prwním praesidentem zwolen byl Washington.

III.

O FRANCAUZSKÉ REVOLUCÍ A O NYNĚJŠÍCH ČASÍCH.

(1789—1841.)

§. 17. *Powstání a weliké zůření národu Francauzského.*

Až potud powědíno jest o wšech příhodách swěta, diwném božském řizení, w časích těch, o nichž tento den žádní aneb jen málokteří pamětníci stáwají, poněwadž mnohé před dáwnými wěky, wšechny před narozením otců našich staly se. O welikých národech, wýtečných hrdinách, wůdcích, mocnářích; zlých a dobrých; ukrutných wálkách, wítězstwích, porážkách; zas o slawných městech, rozmanitém zřízení a obyčeji lidském; kterak zemi wzdělali, kterak moře projížděli, wšeho lidé opanowali, k swému užitku obracujíce; kterak umění wšeliké sobě wymohli, jakými způsoby Boha samého poznáwali, a co z toho wzešlo. To zajisté wšecko když pomníme, zázrak božský jest weliký, jak wšemi wěcmi, tichými i hřmotnými a zůřiwými ostřil, wzděláwal, oslawowal se duch lidský od počátku až do teďka, aby naplněna byla wůle božská, že stwořil člowěka pro nejinau wěc, než aby od něho byla poznána welebnost jeho.

An my žijeme w míru a utěšení welikém, kteréž

se stalo již od 27 let nad welikými swěta částěmi, ani dost podobné se nám nezdá, by takowé wěci kdy se byly dály; a mnozí jsau, kteří o potrawu a nápoj wšelikau práci swau konají a celý žiwot swůj nasazují, jiných nedbajíce, ani k čemu sami jsau neznajíce, i tak o poznání wěcí, kteréž před nimi byly, i celého wedení božího nejméně dbají. Kterýchž pošetilost zjewná jest, poněwadž tak sprosté wěci nad ty nejdražší kladauce, k zwířatům wíce než k bohu se rownají. — Ale tu již o těch wěcech hned má býti powědíno, kteréž se před těmito léty za žiwota a paměti otců našich přiběhly; a ty nad míru hrozné a hřmotné byly.

Léta 1789 národ Francauzský powstal, wzbauřiw se naproti králi swému. Ten byl Ludwík XVI. jenž po Ludwíku XV. na trůn staupil. Přišlyť za jisté za toho krále Ludwíka XV. wšechny wěci do takowého zmatku a nepořádku, že těžko pomoci bylo, aby se časowé w lepší obrátili, a zwláště do welikých dluhů uwrhla se ta země pro nemaudré s penězi nakládaní. Tomu chtě pomoci Ludwík XVI, jenž dobrau wůli měl, powolal tři stawy wšeho králowstwí, kteříž byli staw duchowní, staw šlechtický a staw třetí čili obecný, kteříž za starých časů býwali, aby se o zemské wěci s králem radili, jako w Angličanech parlament. Ale naposledy powoláni byli roku 1614. Od té doby Richelieu, Mazarini a druzí welci ministrowé francauzští wíce jich neužíwali, než sami wšechny wěci sprawujíce. Tu jich powolaw Ludwík XVI. slíbil také, žeby nowé zřízení zemské způsobiti měli, jakžby na budaucnost za dobré uznali, k čemuž i od práw swých králowských chtěl něco upustiti, a tak ustanowil,

aby poslů třetího stawu tolik bylo, jako duchowních i swětských dohromady.

Shromáždění stawů sešlo se ponejprw dne 5. kwětna 1789. Tu hned o to rozepře wzešla, majíli wšichni pospolu se raditi, a každý posel swůj hlas míti, čili každý staw obzwlášť, tak aby tři hlasowé byli, každý jednoho stawu. Staw třetí, poněwadž byl nejčetnější, chtěl, aby po hlawách hlasowáno bylo; duchowní i šlechta odporowali. Konečně sešli se wšichni tři stawowé k společnému rokowání; ale wždy oni dwa stawowé třetímu odpírali, jehožto jako wůdce prwní byl Mirabeau. Z toho ponejprw počal se lid w Paříži bauřiti, a zbořili twrz w městě řečenau bastillu, w kteréž wěznowé bývali. Tu zřízeno jest wojsko z měšťanů, řečené národní garda, kteréž slaužilo za stráž tomu sboru stawowskému čili národnímu, a wůdce gardy byl Lafayette, který byl w Americe bojowal. Již mnozí se stawů powýšených začali se báti a ze země utíkati, i také lid wenkowský proti pánům swým dědičným se bauřiti a zámky jich lámati. Tu se wšechny wěci přewracowati začaly. Neboť sbor národní jal se wšechno w celé zemi nowé učiniti, a staré wěci rušiti. Nejprwé zrušili wšechny přednosti stawu duchowního a šlechtického; prodali wšechny statky duchowní, aby z toho dluhy zaplaceny byly; nekatolíkům s katolíky, židům s křesťany stejná práwa dali; kláštery zrušili; rozdělili celau zemi na departementy, wšechny saudy nowé zřídili; cechowé žádní aby nebyli, ale každý aby řemeslo, které umí, prowozowal; tisknauti wše aby se smělo bez censury, a jiných wěcí mnoho neslýchaných: konečně zřízení celého státu učinili

akowé, aby práwo, zákony dáwati, měl jen sbor národní, čili shromaždění poslů, kterýchžby občané po celé zemi každoročně sobě wywolili; co oni uzawrau, to aby král wykonáwal, a sám sice z ničeho aby nemusel odpowídati, ale jeho ministři aby se před národním sborem zodpowídati měli.

To widauce šlechta i duchowní, wyšli wšichni ze země do ciziny, kdež nazwáni jsau emigranti (wystěhowanci), což i sám král učiniti chtě, wšak zajat a zpět do Paříže zaweden jest. Obzwláštní buřičowé učinili spolek mezi sebau, nazýwajíce se Jakobini; ti nechtěli žádného krále míti, než celá země aby republikau učiněna byla.

Na ty wěci patříce mocnářowé ewropejští, když podlé příkladu Francauzů i w Nízozemsku Rakauském i w Hollandě bauře powstáwaly, učinili spolek mezi sebau w Pilnici (1791) Leopold II. císař, nástupce Josefa II, a po jeho smrti císař František II. i Fridrich Wilém II. král Pruský; i poslali wojska swá do Francauz wedením Ferdinanda wéwody Brunswického. Ale ti od Dumourieza a Kellermanna, generálů francauzských poraženi jsau, a ze země wyšli; kdežto w takowý wztek přiweden jest od Jakobinů lid francauzský, že učiniwše útok na Tuillerie, palác krále swého, pobili gardy jeho, zajali jej a do wězení sadili. To učiniwše, wyhlásili zemi Francauzskau za republiku, w kteréž má wšech lidí wolnost a rownost býti, nad kterauž panowal sbor národní, nazwaw se konwentem.

Odtud hrůzy neslýchané na zemi tu přišly. Hned brzy po tom dni, když zajat král, učinili weliké wraždy na ulicích, wšechny podezřelé zwlášť z wyšších stawů newinné bez lítosti bijíce. Nato

konvent krále jal se sauditi; na smrt jej odsaudili, a weřejně w Paříži guillotinau poprawili (21. ledna 1793). Mezitím wojska francauzská wtrhla do Savoje, do Belgie a do Němec; Dumouriez zwitězil u Jemappy; Savoji a Belgii osadili a Mohuče dobyli. Také wyhlásili wálku wšem králům a pánům na swětě, pobádajíce národy, aby wrchnostem swým tak jako oni se zprotiwili.

Tedy učinili mocnosti spolek naproti Francauzům čili koalicí, jejíž půwod hlawní byl Pitt, anglický ministr; a to tyto země byly, které se spojily: Angličany, Rakausy, Prusko, Holland, Španěly, Sardinie, říše Německá, Neapole, Portugal, Toskana a papež Římský. Tedy když zdwihli wálku na Francauzy; porazili Dumourieza a Moreauwa, Mohuče zas dobyli; a Španělowé s druhé strany do Francauz wtrhli.

Tuto jest těžko wěřiti, s jakým úsilím wšechen lid Francauzský wzpříčil se naproti wojskám mocnářů. Neboť konvent ohlásil, wšichni wšudež Francauzi, kdož audy k boji statečné mají, aby wezmauce zbraně, hotowi byli, zemi proti nepřátelům hájiti. Jakož se pak i stalo, že wojsk čtrnáct, množstwí lidu nesčíslné, na hranicích w boji stálo. Jich ozbrojení a způsob bojowání řídil welikého ducha člowěk Carnot, jenž nebyl milowník těch, kterých se spáchalo, ukrutenstwí; podlé jeho nawedení wůdcowé těch wojsk, a zwlášť mladí, řídili se, a witězili: Pichegru, Jourdan, Moreau, Kleber, Desaix a jiní mnozí, kteří we wálkách těch se wycwičili, wtrhnuwše zase do Nízozemska a do Němec, také Španěly za hory zahnawše.

Ale w republice Francauzské ty doby hrozně

se dálo. Byly dwě strany republiky milowné w konventu, podlé kterých ponejprw wšechna země se sprawowala, jedna, která ukrutenstwí nenáwiděla, řečená Gironda, druhá krwežízniwá, nazwaná Hora, w kteréž seděli Jakobini. A byli z Girondských nejwýtečnější: Brissot, Vergniaud, Barbaroux, Pethion, Roland; mezi Jakobiny pak: Danton, Marat, Robespierre, Collot d'Herbois, Billaud-Varennes, Tallien, Couthon, Saint-Just, Chabot. Tedy když se protiwowali ukrutenstwím Girondští: počali jich Jakobini s chátrau lidu pronásledowati, a počet jich weliký na smrt odsaudili. Poprawení jsau, hned jak jich jali, Pethion, Barbaroux, Condorcet, Roland s manželkau swau; Brissot, Vergniaud a jiných 19 po dlauhém, w kterém zawřeni byli, žaláři. Jiní se rozutíkali, a pro ně weliká města proti konventu se wzbauřila: Bordeaux, Marseille, Lyon, Toulon a jiná, i téhož času kraj Vendéjský pro obnowení králowstwí zbraní se chopil; kterýchž dobýwali Jakobinští, obywatelů poprawowati nestačíce, jichž w řekách topili, w tlupách welikých děly stříleli, a jinák hubili s ukrutenstwím neslýchaným. Postawen byl saud zwláštní, nazwaný tribunalem revolučním, před kterýmž stawení jsau podezřelí, kteříž s republikau prý byli nespokojeni. Před saudem tím postawen jest wéwoda Orleanský, jenž byl z rodu králowského, také králowna Marie Antonia, Ludwíka XVI. manželka, Marie Teresie císařowny dcera; potom Alžběta princezna, sestra Ludwíkowa. Ti jako zločinci na poprawiště wezeni, a guillotinau stínáni; Ludwíka syna Ludwíka XVI. zlým nakládáním we wězení umořili. Takowé důstojenstwí králowského zlehče-

ni se stalo; konečně w to šílenstwí upadli, boha samého zapírajíce, jakož Voltaire we spisích swých předtím byl učinil; tedy odřekli se křesťanstwí wedle příkladu biskupa Gobela hanebného, a rozum lidský za jediného boha wyhlásili, kostely olaupili, také krypty starých králů Francauzských w S. Denisu rozmetali.

Toho wšeho wůdce byl Maximilian Robespierre, člowěk wždy sladká slowa o ctnosti, swobodě, wšech lidí bratrstwí, na rtech mající, ale krwe lidské nad pomyšlení žízniwý Ten jsa nejohawnější chátry miláček, a sladkostí slow uměw ukojiti wšech mocných, nade wšecky konečně se postawil, a proti Jakobinům samým, kterým nepřál, wystaupil. Odprawení jsau Hebert, Danton, Camille-Desmoulins, Chabot, kteříž byli Jakobini, wůdcowé polni také cwičnî, kteří se jemu a přátelům jeho znelíbili. Wraždění a šílení zdálo se že konce nebude míti moci.

Ale se konečně proti Robespierrowi samému moc obrátila, když nowě na býwalé přátely smrt strojil. Spikli se Collot d'Herbois, Billaud-Varennes, Tallien a jiní s lidem welikým, jali Robespierra a kázali poprawiti, i s ním přátely jeho S. Justa, Couthona, Henriota a jiných ukrutníků několiko (27. čerwence 1795).

§. 18. *Napoleon Buonaparte, wůdce a konsul Francauzský.*

Netrwalo než tři léta zůření přílišné, kteréž tolikerý smutek způsobilo; ale s nesnázemi welikými odtud počalo se na lepší stránku obraceti. Fran-

:auzi učinili sobě nowé zřízení republikanské: dwě raddy práwodatné, raddu starých a raddu pětisetní, kteří zákony dáwali; a pět direktorů, kteří se za pět let měnili, a podlé zákonu wěci zemské řídili. Proti tomu spikla se předměstí Pařížská; ale střelbau z děl odstrašena jsau, kterauž wedl Napoleon Buonaparte, mladý muž pětmecítmaletý rodem z Corsiky. Podruhé Jakobini se spikli, jichž wůdce byl Gracchus Baboeuf; wšak i ti mocně jsau rozehnáni.

Toho času wždy wítězila wojska francauzská. Pichegru dobyl Hollandu, kterauž zemi obrátili w republiku, starým jménem nazwanau Batavskau. S Toskanau, s Prusy a s Španěly mír učinili, i wítězili w Němcích w Rýnských krajinách, kdež Moreau a Jourdan wojska wedli.

Ale nade wšechny wůdce toho času pozdwihl se mladý Buonaparte, jemuž dáno wojsko we Wlachách. Ponejprw porazil wojska Rakauská a Sardinská, kteréž wedl Beaulieu, u Montenotty (1796), u Millesima, u Cevy, u Mondovi. Uleknuw se toho král Sardinský, učinil mír, a postaupil Francauzům Nizzu a Savoji; Buonaparte pak spěšným krokem přešel přes most Lodský s welikým witězstwím, dobyl Mediolanu, oblehl Mantuu. Parma, Modena, papež, Neapole pospíšili, pokojně se umluwiti; musili weliké peníze platiti, jakož i obrazy krásné od welikých umělců učiněné, kteréž do Paříže odwezti kázal. Tu přitáhlo druhé wojsko rakauské pod generalem Wurmserem, na 80,000. Buonaparte je porazil a rozštípil w bitwách u Lonata, u Castigliona, u Bassana, takže Wurmser do Mantuy utéci se musil. Třetí wojsko rakauské přišlo pod Alvinzym, wůd-

cem ostražitým, jehož wšak twrdými boji zachwátil Francauz u Arkola a Rivolů, i dobyl Mantuy.

Mezitím wítězili w Němcích Moreau a Jourdan táhnauce skrze Bady, Wirtemberk, Bawory, kdež se postawil proti nim Karel, arcikníže Rakauské, císaře Františka bratr. Ten porazil Jourdana w bitwách několikerých, žeť i Moreau až přes Rýn utéci musil; wšak když obrátil se proti Buonapartowi do Wlach, poražený jsau wojska jeho, dříwe než jich počet byl plný, nad řekau Tagliamentem. Tu nic Buonapartowi w cestě nebylo; papež musil Avignon a mnohá města w zemi papežské Francauzům postaupiti; z těch zemí učinil Cisalpinskau, z Genuy Ligurskau republiku, Benátky podmanil i na Wídeň táhl. Wšak dříwe nežli došel, učiněn jest mír s Rakušany w Campo Formio (1797).

Ale co takowých wítězstwí na zemi nabyli Francauzi, zatím Angličané wítězili na moři, poraziwše spojence Francauzů Španěly u předhoří Vincentského a Hollandské u Camperdownu. Hollandským wzali předhoří Dobré Naděje a osady Indické. Nadarmo se přičiňowali Francauzi w Irsku na zem wystaupiti a obywatele tamější katolické, kterých utiskowali Angličané, k powstání přiměti. Wždy Angličané opatrností předešli. Tedy newědauce jinau cestu jim uškoditi, wymyslili Francauzi táhnauti do Egypta, a odtud až do Indie Angličanům škoditi, kdežto se spojili s Tippem Saibem Mysorským. I poslali do Egypta Buonaparta s loďstwem a mužů třidceti tisíci (1798). Mezitím když se pozdwižení stalo w Římě naproti papeži, ihned Francauzi wtrhnuwše do Říma, papeže w zajetí do Francauz odwedli, a ze země jeho udělali republiku Římskau.

W Genfu se lid zdwihl proti představeným swým; ined také wkročili Francauzi a to město k republice swé připojili. Z toho když Bernští rozhněwawše se zbrojiti se počali: poslali wojsko do Šweicar, porazili Bernské a ze wšech kantonů Šweicarských jedinau učinili republiku Helvetskau. Šwyc, Uri a Unterwalden, nejdýl tomu se protiwujíce, zle jsau potřeni.

Takowé násilí rozličné widauce mocnářowé, učinili koalicí druhau naproti Francauzům, ku kteréž přistaupila i Rus pod carem Pawlem I. a Turecká Porta. Francauzi nejprwé osadili země krále Sardinského; potom Championnet a Macdonald dobyli Neapoli, a zřídili republiku Parthenopejskau (1799). Ale w Němcích arcikníže Karel poraziw Jourdana u Osteracha a u Stockacha, generála Massenu z Züricha sehnal; we Wlachách Kraj nad francauzským wůdcem Šererem wítězil. W tom přitáhlo wojsko ruské, kteréž přiwedl Suwarow, a s ním wojsko rakauské, jehož wůdce byl Melas. Ti porazili Moreauwa nad řekau Addau, a Macdonalda, jenž spěšně z Neapole utíkal, u Novi. Potom Suwarow přes horu Sw. Gottharda do Šweicar wtrhnul, i bojowáno na wršich náhlých a wysokých s diwným obojích úsilím, ažpak od Masseny Rusowé poraženi jsau, kteréž potom brzy car Pawel zpět do wlasti powolal. Ale Rakušané w krátkém čase celých Wlach kromě Genuy se zmocnili.

Takto se zle wedlo za ty násilné kusy republice Francauzské w Ewropě. Zatím wšak general Buonaparte s loďstwem připluw k Egyptu, wálku s Mamluky šťastně konal, poraziw je u Pyramid, a wšed do Kaira. Odtud táhl do Syrie na Turky, kdež

16*

zwítězil Junot, francauzský general, u Nazareta, a druhý Kleber u hory Taboru. Než ale loďstwo Francauzské, kteréž státi zůstalo blíž Alexandrie u Abukira, poraženo jest tu od admirala anglického Nelsona a zničeno. Také Ptolemaidy dobýwaje, nemohl města toho obdržeti Buonaparte, i wrátil se zas do Egypta, kdež porazil Turky na zemi u Abukira.

Toho času direktoři Francauzští jednak mezi sebau rozličné spory majíce, s druhé strany pak obědwě raddy bezpráwným jednáním sobě zprotiwiwše, přiwedli na zemi Francauzskau nowé nehody a nepořádky. Jakobini jednak a zas Vendejští, Chouanowé a jiní, kteří starý rod králowský nawrácený do země míti chtěli, znowu se bauřili. Toho zwěděw Buonaparte a o porážkách, které přišly w Němcích a we Wlachách na Francauzy, zanechal w Egyptě za wůdce Klebra i na loď sedl a rychle do Francauz spěchal. Kamž přijda umínil wěcem těm konec učiniti, a nowý pořádek zawésti.

Tedy smluwiw se s direktory Sieyesem a Rogerem Ducos, potom s Talleyrandem a Fouchéem, lidmi hbitými, o proměnění zřízení zemského, to dne 9. listopadu 1799 oběma raddám předložil. Radda starých swolila; oněch pět set ale se zprotiwilo; na Buonaparta předkládajícího jim to, obrátili se, chtíce ho zawražditi. Tedy užil násilí, wezma granatyry s naměřenými bajonetty; ti táhli wolným krokem w řadě široké do sině, kdež bylo shromáždění; poslowé národní rozehnáni okny utíkali. Lid weškeren, chtě silný pořádek míti, byl spokojen; i učinil se Buonaparte konsulem republiky, a panowati začal.

Nejprwé pak táhl s wojskem do Wlach, a porazil Rakušany w bitwě weliké u Marenga (1800), po kterémž witězstwí celé hned Wlachy w ruce jeho padly. Týmž časem Moreau w Němcích zwítězil u Hohenlind, táhl proti Rakušanům, a k míru je přinutil, kterýž učiněn w Lunevillu. Rakušané Nízozemsko čili Belgii Francauzům dali, za to obdržewše Benátky, Istrii a Dalmatsko; od německé pak říše dostali Francauzi wšechny země na lewém pobřeží Rýnském. Která knížata německá tam co ztratili, dostali náhradu na prawém pobřeží, a to tím způsobem, že wšechna swobodná města kromě několika, také země biskupské a arcibiskupské, kteréž byly, i také menších pánů a rytířů, wzaty a wětším knížatům podrobeny jsau. Tudy přílišnému rozdělení předešlých časů poněkud jest wyhowěno. Z zemí wlaských, které již měli, učinili Francauzi jedinau republiku Wlaskau.

Po tomto míru byly Francauzy nejmocnější zemí w Ewropě; jen jediné Angličany nepřemohli, kteříž na moři welikého panstwí užíwali, a Turkům w Egyptě pomohli, tak že wojsko jejich z té země ustaupit musilo; i w Indii porazili Tippo-Saiba, a králowstwí Mysorskému konec učinili. Proti nim se znowu spojili Rusi s Dany, s Šwédy a s Prusy, učiniwše mezi sebau druhau ozbrojenau nestrannost sewerní. Ale hned Angličané Nelsona poslali do Baltického moře, kdež porazili Dany u Kopenhagu, a Rus i Šwédsko k míru přinutili. A wšak lid anglický míru sobě žádal i s Francauzy po wálkách tolikerých, jakož se konečně i stalo, že Pitt z ministerstwí se poděkowal a zawřen mír w Amienu.

)(

Turci také, nedlauho meškawše, mír učinili s Francauzy, i tak stalo se utišení obecné (1802).

§. 19. Císařstwí Francauzské.

Napoleon Buonaparte, konsul Francauzský, ukázal se nad wůdce wšechněch předešlých wěků největším býti; na toho nyní celého swěta oči se obracely. A on nejprwé maje na mysli uwedení země w pořádek, s diwnau umělostí wěci pokojné tak maudře konal, jako prwé statně we wálkách sobě počínal. Tedy způsobil nowé, jichž posud užíwají we Francauzích a jiných zemích, zákony; obnowil služby boží w kostelích; založil nowé školy; budowy weliké, průliwy, silnice stawěl, aby obchod a řemesla zase se zdwihnauti mohla, takže k němu lidu Francauzského, kterýž prwé na králi swém takowé wzteklosti spáchal, láska byla weliká. Málokteří nespokojeni byli, a zwlášť Jakobini auklady činíce, aby ho zabili, kterýchž ale bystře pátraw, stíhal a pokáral.

Ale duch jeho byl welikomyslný, i po welikých wěcech, po panowání nad welikými zeměmi a národy dychtil. Tedy složiw se sebe auřad konsulský, konec republice učinil, a přijal na sebe důstojenstwí císařské, na kteréž od papeže samého jest korunowán (1804). Tu se obklopil sláwau welikau. Manželku měl Josefinu, wdowu po generalowi Beauharnaisowi, kteráž korunowána za císařownu; bratří a sestry jeho byli princowé a princezny: Josef, Lucian, Ludwík, Jeroným, Alžběta (Elise), Pawlina a Karolina, jakož i Eugen Beauharnais, syn Josefiny a Stefania, dcera její. Wůdce swé předešlé učinil

maršaly, kteříž byli Berthier, Murat, Davoust, Jourdan, Massena, Lefevre, Soult, Ney, Bernadotte, Augereau a Lannes. Zaslaužilým mužům we wojně i w pokoji udělowal nowý řád, řečený čestné legie. Sebe také učinil králem Wlaským a králem Batavským, čině z republik králowstwí.

Toho nemohauce snésti Angličané, obnowili s ním wálku, a učinili znowu ministrem Pitta, kterýž způsobil třetí koalicí naproti Francauzům, spojiw se s Rakušany, Rusy a Švédy. Spojení toto stalo se práwě, když Napoleon we hněwu swém proti Angličanům weliké ležení učiněné měl okolo Bouloně, odkudž do Angličan chtěl se přeplawiti. A wšak hned opustiw to ležení, s wojskem swým obrátil se do Němec. Ihned knížata německá, podlé starodáwního obyčeje swého nedbajíce o císaře ani o říši, spojili se s Napoleonem Bawory, Wirtemberk a Bady, a wojska swá k jeho wojsku přidali. Tu sklíčil císař Francauzský wojska rakauská u Ulma pod generalem Makem, jenž bez hnutí zbraněmi poddal se jemu. Tu ač arcikníže Karel u Caldiera we Wlachách Massenu přemohl: ale Napoleon rychlým krokem táhna do Rakaus, do Wídně, do Morawy, porazil spojená wojska ruská i rakauská we hlawní bitwě u Slawkowa (Austerlic 1805). Císař František učinil s ním mír w Prešpurku, kdežto postaupil Benátky ku králowstwí Wlaskému a Tyroly Baworům.

Odtud počal Napoleon s rozličnými zeměmi podlé chuti swé nakládati, bráti je a rozdáwati, jak se mu líbilo. Anglickému králi wzal Hannower a dal Prusům; ti jemu zato postaupili Anspach, Cleve a Neufchatel. Obrátil swau moc na Neapoli, a dal

králowstwí to swému bratru Josefowi, Holland Ludwíkowi, wéwodstwí Bergské Muratowi, jenž měl sestru jeho Karolinu; Berthiera učinil knížetem Neufchatelským, Talleyranda Beneventským, Bernadotta Pontecorvským.

Tu již knížata Německá od říše počali se odříkati. Bawory a Wirtemberk přijali sobě tituly králowské. Ti a Bady i jiná knížata spojení učinili s Napoleonem řečené Rýnské. Napoleon za to dal Baworům Anspach, Eugenowi Beauharnaisowi dal za manželku princeznu Baworskau a Štefanii za manžela Badského prince. To wšechno wida císař František, složil se sebe korunu císařstwí Německého, a místo toho učinil se císařem Rakauským.

Mezitím co toto se dělo, spojili se Prusowé s císařem Ruským Alexandrem, a prohlásili wálku Napoleonowi. Kterýž přitrhna s wojskem swým, jedním dnem na hlawu porazil wojska Pruská u Jeny (1806), a potom dobyw jedním měsícem wšech zemí krále Pruského i knížat některých s ním spojených, do Berlína wítězně wešel a do Polsky wtrhnul. Kurfirst Saský s ním mír učinil, a králem od něho učiněn. W Polsku se Francauzi s Rusi setkali, kteréž porazil Napoleon u Pultuska, u Eilawy a u Fridlandu, i wzbauřil Polany, kteříž plesáli swobody předešlé nabýti naději majíce. Awšak car Alexander a Fridrich Wilém, král Pruský, učinili mír w Tilži (1807), kdež polowici zemí swých postaupili Prusowé Francauzům. Napoleon učinil z nich králowstwí Westfalské, kteréž dal bratrowi swému Jeronymowi, a s druhé strany z pruské Polsky wéwodstwí Waršawské, uděliw toho Saskému králi.

K takowému ponížení přišla slawná někdy říše Německá, že cizí knížata nad zeměmi jejími wládli, a wlastní knížata císaři Francauzskému se kořili, a tituly i země od něho přijímali, také zákony, kteréž on dal we Francauzích, do zemí německých rozšiřowali. Podobně on z Portugalu krále wyhnal, jenž utekl do Brasilie; potom do Španěl wojsko swé poslal, země té dobyl, a přesadil do ní Josefa bratra swého za krále, i dal Neapoli, kterauž on prwé měl, Muratowi.

A wšak co on na zemi wládal, panowali Angličané na moři, a porazili loďstwo jeho u Trafalgaru, téhož času, když on u Slawkowa zwítězil; Nelson w té bitwě padl. Tedy nemaje přístupu nikterak k ostrowu jejich Napoleon, aby wojska jejich jako jiných mocnářů schwátil, wymyslil naproti nim ten prostředek, že zapowěděl wšem zemím a mocnářům obchod s Angličany wésti, wěda že w kupectwí nejwětší prospěch jich záleží. Ta zápowěd nazwána jest kontinentalní systém; kteráž mnoho nátisků i těm národům, kteří poslechli, i kteří neposlechli, přiwedla. Angličané se mstíti počali, nejprwé poslawše loďstwo swé do Danska, kteréž střelbau ukrutnau pobořilo Kopenhag, a loďstwo Danské celé do zajetí odwedlo. Potom wojsko do Španěl poslali, poněwadž se mocně pozdwihl naproti Francauzům lid Španělský, jemuž tudy ku pomoci přispěli.

Konečně se i jiní národowé zprotiwili tomu násilí francauzskému, a napřed Rakausy, nemohauce snésti systém kontinentalní, a wětší hrdosti na budaucnost se obáwajíce. I wyhlásil znowu císař František wálku Napoleonowi; kteráž znowu

nešťastně se skončila. Arciknížata Karel, Jan a Ferdinand proti Francauzům a Rusům, ježto se s Napoleonem spojili, wojska wedli; Tyrolowé se proti Baworům wzbauřili. Napoleon počal wálku w Bawořích, zwítězil u Abensberka, u Landshuta, u Eckmühla, hned do Rakaus wtrhnul a wešel do Wídně. Arcikníže Karel postawil se naproti němu u Asparnu; žádná strana nezwítězila; ale u Wagramu w čase potom poraženi jsau na hlawu Rakušané, a císař František mír we Wídni učinil, postaupiw Salcburk Bawořům, Halič k wéwodstwí Waršawskému, a přistaupiw ku kontinentálnímu systemu. (1809).

§. 20. *O zkáze Napoleona.*

Po zawření tohoto míru byl nejwyšší stupeň slávy a štěstí Napoleonowa. Rozhněwaw se na papeže Pia, wzal jemu zemi papežskau a připojil k Wlachám. General jeho Bernadotte zwolen byl od Šwédů za nástupce po bezdětném králi jejich Karlu XIII, po jehožto smrti on až po tento den nad zemí tau wládne. Sám pak Napoleon pojal za manželku Marii Ludwiku, dceru císaře Františka, s kterauž syna měl Napoleona, jehož w kolébce nazwal králem Římským.

Jakož Angličané jen na moři wládli, a Francauzům toliké země poddány, druhé pak wšecky k systému kontinentálnímu poslušny byly; zdálo se jakoby w Ewropě byly jen dwě mocnosti, od kterých wšeliké wěci záwisely: císařstwí Francauzské, císařstwí Ruské. A byli Napoleon a Alexander od toho času, když učiněn jest mír w Tilži, dobří spolu přátelé, ano samému systemu tomu poddal

e Alexander. Ale přátelstwí dlauhé nebylo; neb ystem nad míru byl obtížný, poněwadž na wšechny věci, kterýchž z cizích dílů swěta, zwlášť z Indie a : Ameriky se přiwáželo, nauze byla weliká, když Angličané dowážeti nesměli, a jiní skoro žádní toio času na mořích proti násilí anglickému obstáti nemohli. Tedy o to w brzce nesnáze a roztržka se stala a Napoleon wálečné tažení přistrojil.

I táhli s ním woje wšech téměř národů ewropejských do daleké země do Rusi, kterauž chtěl pokořiti; Francauzi, Wlaši, Němcowé tolikeří, Polané, Prusowé a Rakušané, wšechna takořka wojska, která se ta léta předtím w litých bojích wespolek potýkala, jich na počet as pětkrát sto tisíců bojowníků. Přes řeku Němen do Rusi wtrhnul (1812), porazil wojsko, kteréž mnohem menší bylo, ruské, pod generalem Barklajem, a druhé zahnal daleko před sebau pod generalem Bagrationem. Ta wojska se spojila u Smolenska pod generalem hlawním Kutusowem, jenž dále ku Moskwě cauwal. Málo mil před Moskwau u Borodína bitwa se strhla hrozná, kdež wálelo s obau stran dohromady 400,000. Obojích zástupowé strašně se powraždili, ale Napoleon hnul zástupy ruskými, že ještě dál táhnauti musili. Takž wešel do Moskwy, toho města staroslawného, kdež leskly se wěže mnoholičné zlatem a stříbrem ozdobené. Ale w městě bylo ticho, když wojsko francauzské wešlo; neb wšichni téměř obywatelé pryč se odstěhowali; potom když se umístili po domích, počalo město hořeti, a zuřiwým ohněm wše popelem lehlo. Car Alexander nechtěl pokoj učiniti tak dlauho, až pro zimu neslýchanau, kteráž toho roku přišla,

nemaje wojska kde ukrýti, musil se Napoleon nazpět wrátiti. Kterakých tu strastí na bojowníky Francauzské na cestě přišlo, kterak mrazy takými, kterak hladem, kterak kopími kozáckými, což se wše najednau naproti nim spiklo, w tlupách welikých hynuli, toho i ti, kteří až posud žijí, přítomni bywše těžko mohau wyprawiti. Dwakrát obzwláště w bítwě na cestě té poraženi jsau: u Malého Jaroslawce a u Krásného. Když šli přes řeku Berezinu, přes most kwapíce, kterýž prasknul, a tu wozy, koně w hrozné tlačenici se spropadli, a kozák stíhal a porážel, tu bídy wrch nejwyšší byl; potom, celého wojska welikého slabé zbytky do Polsky se nawrátily. Neb tak obecně počítají, že 300,000 lidí a 150,000 koní w Rusi zhynulo, dělo ani jedno a málo zbraní sebau zpět přinesli.

Takž tedy se obrátilo štěstí Napoleonowo. Rusi za ním do Němec táhli, kdež se s nimi spojili Prusowé a Šwédowé. Napoleon přijeda do Francauz spěšně wojsko nowé, nejwíc nowáčků, sebral a s těmi obrátil se naproti náwalu. A takowý byl důwtip jeho wojenský, že se slabými wojemi zwítězil nad nimi u Lücowa a Budišína, takže o mír jednati s ním počali. Kterýžto když státi se nemohl, císař František s nimi spojil se, a wojskům swým k jejich wytáhnauti kázal. Sešli se s Napoleonem u Drážďan, on zwítězil. Ale generalowé jeho již jsau poráženi: Oudinot u Grossbeer, Macdonald od Blüchera, wůdce Pruského, nad Katzbachem, Ney u Denewic, Vandamme, jenž do Čech wtrhnul, u Chlumu při horách Krušných. Tož wšechny téměř woje s obau stran sešli se w širokých polích u Lipska w Sasích, kdež bylo 300,000 spojených

naproti 200,000 Napoleonowých. Tu se stal boj třídenní ze wšech nejukrutnější. Francauzských padlo 80,000, spojených 50,000 (16. 18. 19. října 1813); takž jest přemožen Napoleon a do Francauz utíkal.

Spojení mocnářowé za ním táhli; jich wojska wedl kníže Karel Šwarcenberský, pán Český. Wešlo pak do Francauz bojowníků 400,000, a jiné tisíce z jiných zemí teprw následowali, aby tím jistější wítězstwí bylo (1814). Co tito skrze Šweicary a přes Rýn táhli, přešli Angličané ze Španěl wedením Wellingtona, jenž Španělům w ustawičné wálce pomáhal, přes Pyrenaey, maršala Soulta před sebau tisknauce. Tuto k wíře jest nepodobné, jak proti silám takowým do posledka hájil se, wítěz wšude téměř, kdež sám přítomen byl, u Champauberta, u Montmiraila, u Montereauwa a na jiných místech; ale jeho generaly wšady přemáhali spojenci, ažpak i wítězně wešli do Paříže mocnářowé a wojska s nimi 200,000. Tu se nawrátil Ludwík, bratr Ludwíka XVI. z Angličan, kdež byl w čas dlauhého wystěhowanstwí; mocnářowé jej králem učinili, a Napoleona s trůnu ssadili, dadauc jemu Elbu, ostrow wlaský, aby tu přebýwal, a to panstwí swé měl. Potom se sešli we Wídni a weliký kongress k narownání wšech wěcí učinili.

Ale dříwe, nežli tu wšechno umluweno jest, nawrátil se Napoleon z Elby do Francauz na jediném korábu se 1200 wojíny, s kterými celé Francauzy opanowal; neb wojska wšecka, která naproti němu jsau poslána, k němu se přidala, i táhl ku Paříži. Ludwík XVIII. utekl znowu do Angličan, a Napoleon císařstwí opět nastaupil. Ale jeho panstwí to-

liko sto dní trwalo; ihned mocnářowé nowé spojení učiniwše, wojska weliká wyslali. Proti nim wytrhna porazil Blüchra wůdce Pruského u Ligny, a setkal se s Angličany pod Wellingtonem u Waterlooa w Nízozemích. Tu přemožen jest w bitwě weliké nejposlednější, když Prusowé Wellingtonowi na pomoc přišli (1815). Wojska spojená podruhé do Francauz wtrhla, usadili Ludwíka XVIII. podruhé, a stíhali Napoleona. Tedy musil se wzdáti Angličanům, a odwezen na ostrow Helenu, kterýž jest skalnatý uprostřed moře atlantského daleko od Afriky. Tu šest let žil s některými málo přátely swými, a spisowal děje žiwota swého, ažpak i umřel (1821).

§. 21. *Od roku* 1815 *až do* 1830.

Léta 1815 dokonán jest kongress Wídenský, na kterém se sešli wšech národů ewropejských wyslancowé, slawní ministři a jiní w umění státním zběhlí mužowé, nade wšecky jsa wýtečný kníže Metternich, ministr Rakauský. Tu byli dwa císařowé, čtyři králowé i jiných pánů a plnomocných množstwí takowé, že nikdy tak slawného sboru na swětě nebylo. Ti učinili nowý budaucí pořádek w Ewropě.

Byloť od té doby patero největších mocnářů, podlé kterých nejwíce wěci w Ewropě se sprawowaly; císař Ruský, císař Rakauský, král Pruský s jedné strany, králowé Anglický a Francauzský s druhé strany Ewropy. Podlé nich ostatní králowé tito: Španělský, Portugalský, Nízozemský, (Holland a Belgie), Šwédský, Danský, pak w Němcích

králowstwí Bavorské, Wirtemberské, Saské, Hannowerské, we Wlachách Sardinské a Neapolské. Do wšech těch zemí starobylé rody králowské se nawrátili, a přátelé Buonapartowi ustaupit musili. Murat jediný zprotiwil se a zahnán, i opět přišed s lidem ozbrojeným zajat a zastřelen jest. Také nawráceny země papeži Římskému, a jiným menším pánům a knížatům. — Knížata německá učinili spolek mezi sebau místo starodáwní říše, kterau císař František se sebe složil; a nazwán spolek Německý. Šweicaři také zřízení, kteréž jim dali Francauzi, se sebe swrhnuwše, obnowili předešlé spříseženstwo, a to dwa a dwadceti kantonů. Polska zůstala rozdělena mezi mocnáře tři: Rusy, Rakausy a Prusy; ale z města Krakowa učiněna jest republika pod ochranau těch mocností. Wšichni pak králowé a jiné mocnosti učinili spojení mezi sebau, nazwané Swatá Allianci, aby wespolek pokoj zachowáwali.

Tedy počali w zemích swých mnohé dobré wěci konati, naprawowati, powznášeti, lásku poddaných swých sobě získati, aby wšechny škody tolikých wálek naprawený byly. I mnoho se dobře dařilo. Obchody po wšech dílech swěta zase kwésti počali a nálezowé welcí dělali se i rozmnožowali. Tu ponejprw když bohatstwí se nawrátilo, mnozí národowé začali místo silnic železnédráhy zakládati, po nich s rychlostí prwé neslýchanau wozy parau pohybowati, parními loděmi po mořích, po řekách plawbu wésti; parau stroje a mašiny rozličné w towárnách hnáti a rozličné jiné práce wykonáwati. Také wědy a umění nezdálo se žeby wálkami těmi se byly zahnaly neb zastawily, ale tím spanileji kwětly, a již nejsauce

jen u francauzského národa jako domácí, ale stejnau silau prowozowaly se od Francauzů, od Angličanů a od Němců. Předně dějepiscowé slawní zaze powstali, kterých dlauhé časy nebylo, jakožto Gibbon Angličan, Johannes Müller Němec, kteříž toho umění u národů swých prwní obnowitelé byli, po nichž řada spisowatelů takowých, kdyby tu měli býti jmenowáni, příliš dlauhá by byla. Básníci a romanopisci Byron, Walter Scott, Bulwer a jiní Angličané, Victor Hugo Francauz, a Němcům ještě Göthe žil. Filosofie toho času přede wšemi jinými Němci se ujali, jakož předtím Kant, potom Fichte, Šelling a Hegel. Slowané také toho času s neumdlenau silau literaturu obnowowali; měli Rusi Puškina básníka, Bulgarina a dáwno předtím Karamzina dějepisce, Polané Mickiewiče básníka. Tu podlé jiných i Čechowé přestali se styděti jazyka swého přirozeného, jakož prwé činili, že čest w tom hledali, německy mluwíce a píšíce. Powstali z nich Kolár a Čelakowský básníci, Šafařík a Palacký dějepiscowé; a Jungman slowník weliký, jak málo ewropejských jazyků má, sepsal jest ke cti nemalé toho národa.

Nebyl wšak wšudy stejný pokoj w Ewropě. Neb mnozí národowé západní, a zwlášť wlaští, jakož jsau Francauzi, Španělowé, Portugalci, Wlachowé, taužili po takowých wolnostech, pro které se stala revolucí francauzská, aby jich králowé nepanowali samotní, ale pomocí sněmů, komor čili parlamentů, což nazíwali konstitucí. Z toho weliké bauře wzešly, ježto wšak mocnářowé wojsky swými udusili, jakož karbonáry we Wlachách, kteří se spikli w Neapoli, w Sardinii a w jiných krajinách, i spiknu

tí wšeho téměř lidu we Španělích, jenž sobě konstitucí učinili we wálkách francauzských, a potom se zprotiwili králi swému Ferdinandowi VII, že on ji trpěti nechtěl, ale poraženi jsau wálkau pomocí Francauzů. Podobně študenti mnozí na universitách a jiní nespokojení w Němcích bauřili, a trestáni jsau; některá pak knížata německá sami konstituce učinili, jakož Bawory, Wirtemberk, Bady, Hannower a jiní, i také Ludwík XVIII. we Francauzích, kdež toho ale lidu málo se zdálo, i tak wždy naproti němu, i potom bratrowi jeho Karlowi X. reptali. W Portugalu král Jan wrátiw se z Brasilie, konstitucí učinil, ale proti tomu syn jeho don Miguel se postawil, a ji zrušil, když umřel otec jeho a následowati měla donna Maria da Gloria, dcera dona Pedra, prwního syna Janowa, jenž dostal císařstwí Brasilské, kteréž odtud mělo býti od Portugalu neodwislé.

Co tito národowé konstituce míti chtěli, mezi tím w celé téměř Americe republiky malé a welké powstaly. Hned po wypuknutí revolucí Francauzské wzbauřili se mauřeninští otrokowé na ostrowě Domingu, jenž Francauzům náležel, a bílé pány swé u welikém množstwí zwraždili, zřídíce republiku pod nejwyšším wůdcem Toussaintem Louverturem. Francauzům chtícím jich zas sobě podrobiti, ubránili se, ažpak Buonaparte, konsul, jal Louvertura a we Francauzích dal do wězení. Nedlauho potom zdwihly se wšecky země w jižní Americe, kteréž Španělům patřily pod wůdcem Bolivarem, a to zwláště když se we Španělích pozdwižení proti králi Ferdinandowi stalo; kdežto oni zahnawše španělské úředníky, způsobili republiky Peru, Chili, Columbii.

Buenos-Ayres a jiné menší. Chytilo se toho příkladu i Mexiko, odpadlo a republiku zřídilo. Nezůstalo Ewropejským o mnoho wíc nežli Brasilie Portugalcům, we kteréž don Pedro císařem učiněn jest, i dal konstitucí; potom co Angličanům w sewerní Americe, Canada a jiné zůstalo. Wšak nowé ty republiky weliké mezi sebau boje podstupowaly, i w jednékaždé lid s lidem rozbroje wedli, nemohauce se o zemské wěci srownati. Jediné nad jiné mocné zůstaly Spojené obce Americké, kdež wždy wíc obywatelů a wždy wíc bohatstwí bylo.

Ale w Ewropě nejbídnější byla země Turků pro surowost lidu toho, jenž tak dlauho byw w Ewropě, ničemuž se nenaučil, ale národy křesťanské, kteříž mu byli podmaněni, zle mořil a utiskowal. Také se děly hrozné wěci mezi sultany, kteříž bratr naproti bratru powstáwali, aby se na trůn dostati mohli, a to pomocí janičarů, kteříž rádi pány dle libosti swé ustawowali a ssazowali, až pak jich sultan Mahmud, když stolce dosáhl, wšech pohubil s welikým ukrutenstwím, a sobě wojáků na způsob jiných wojsk ewropejských způsobil. Bašowé také w provinciích, kteříž byli nejwyšší nade wším úředníci, jako starodáwních králů Perských satrapowé, počali pánů swých býti neposlušní, jakož obzwláště Mehemed Ali, baše Egyptský, jenž nad zemí tauto pána dělati, a rozkazů sultanowých nedbáti začal.

Takowého nepořádku poddaní Turkům národowé jali se použíti, i tak předewšemi jinými powstali Srbowé, kterýchž wůdce byl Černý Jiří, a od r. 1804 bojowali s welikým udatenstwím, a šťastně, pokud téhož času Rusowé s Wysokau Por-

tau wálku měli. Ta když skonána jest toho času, když Napoleon do Rusi wtrhnul, poraženi jsau a w poddanstwí opět uwedeni. Ale brzy potom wzbauřili se Multanští i Walachowé pod Alexandrem Ypsilantem a Theodorem Wladimirskem proti Turkowi, i powstali znowu Srbowé, jichž wůdce byl statečný muž Miloš Obrenowič. Tu zwítězili nad Turky; tu téhož času Řekowé jim se zprotiwili s Alim bašetem Janinským srozuměni jsauce. Ti ač brzy u weliké nauzi a nesnázi byli, až Mehemed Ali, baše Egyptský i syn jeho Ibrahim wojsko a loďstwo swé na ně obrátili, a Missolungi, jehož Řekowé zmužile bránili, spálili jsau; ale Řekowé statečně bojowali, a mnozí Ewropané widauce takowé namáhání, přijížděli k nim, s nimi bojowali a penězi jim pomáhali.

Toho času umřel car Ruský Alexander, a nastaupil Mikuláš bratr jeho, jenž skrze mnohé stížnosti mocně obrátil se proti Turkowi, kterýž musil Srbsko, Multany a Walachy od bašat swých oswoboditi a powoliti jim by měli wlastní hospodáry, a Srbowé Miloše Obrenowiče za knížete (1826). Téhož času wšech pět nejwyšších mocností ewropejských kázali Turkowi, Řekům též učiniti; i když nechtěl swoliti, poražena jest moc jeho a Egyptského w morské bitwě u Navarina, kdež loďstwo anglické, francauzské a ruské společně s Řeky bojowalo. Nato Turci nerozwážně cara Ruského k wálce na sebe rozhněwali, kterýž poslal wůdce swé Děbiče a Paskěwiče. Děbič přešel přes Balkan (1828), Paskěwič přes Kaukasus; Rusowé dobyli Adrianopoli a proti Carhradu táhli. Tu by jim bylo lehké býwalo Turka potříti, kdyby se ostatní

mocnosti o něho byli nepřimluwili. Ale Řekům musil plnau swobodu nechati; kterýmž mocnosti slíbily wlastního krále dáti. Pokud se toho nestalo, Kapodistrias panowal.

A takowá byla zpupnost a pošetilost Turecká, že ač klesala pořád wíce síla jejich, wždy z Algíru poddaní jejich na moře wyjížděli jsau, a křesťany zajímali a za otroky brali. Za to jich pokárali léta 1815 Amerikáni ze spojených obcí, přišedše s loďstwem swým a střelbau města toho pobořiwše; rowněž tak učinilo loďstwo Anglické a Hollandské léta 1816. Konečně když nepřestáwali w laupežnictwí, wyslal král Francauzský Karel X. loďstwo a wojsko swé, kteréž Algíru dobylo, a zemi tu konečně podmanilo Francauzům (1830).

§. 22. *Od Čerwencowé revolucí až do nynějška.*

Téhož léta, když dobyli Francauzi Algíru, stala se w Paříži nowá revolucí. Powstal lid nepokojný proti králi Karlowi a začali bitwu w samém městě Pařížském na ulicích a prostranstwích, kdež národní gardy přemohli wojska králowská. Jich wůdce w tom boji byl Lafayette. I tak zwítěziwše, ssadili krále Karla, kterýž se do Londýna a potom do Prahy ubral, i zwolili nowého krále Ludwíka Filippa wéwodu Orleanského, kterýž udělil nowau konstitucí.

To když se stalo, byli mnozí Francauzi, ježtoby byli rádi widěli, aby celá Ewropa takowé wálky začala, jaké po prwní revolucí francauzské následowaly. Ale maudrostí jiných mocnářů i krále Ludwíka Filippa nestalo se tak. Než hned mnozí owšem národowé po příkladu Francauzů začali se

bauřiti, jakož Belgowé, Polané, mnozí Wlachowé a Němci.

Belgowé nechtěli společně s Hollandskými jedním králowstwím býti, Polané pak od Rusa chtěli se oswoboditi, i tak jedním časem obojí pozdwižení učinili. Tu poslaly mocnosti wyslance swé do Londýna, a učiniwše konferencí, kázali králi Hollandskému propustiti Belgy, kterýmž přišedši na pomoc wojsko francauzské, dobylo citadelly Antorfské (1832), a dán jest Belgům král Leopold Koburský. Ale na Polany přitrhlo wojsko Ruské pod Děbičem a po smrti jeho pod Paskěwičem; Polané se bránili majíce wůdce Chlopického, Skřineckého a Dembinského; wšak přemoženi jsau a kníže Paskěwic k Waršawě hnal (1831), dobyl, a wzbauření tomu konec učinil. Mnoho Polanů do cizích zemí uteklo, zwlášť do Francauz, do Šweicar a do Angličan, kdež po ten čas přebýwají.

Rowněž we Wlachách, kdež nowí karbonárowé powstali, nazýwajíce se mladau Italií, a učinili pobauření w Modeně, w Parmě, w Sardinii; přitrhše wojska Rakauská, porazili je, a pokoj způsobili (1831, 1832).

W Němcích žádali konstitucí Hessowé, Sasowé, Brunswičtí a Hannowerští, i obdrželi jich; w mnohých také kantonech Šweicarských nebyli spokojeni s wládami swými, a proměny w republikách swých činili, z čehož mnohé rozbroje w té zemi až po tento den stáwají.

Toho času stalo se w Řecku wzbauření naproti wladaři Kapodistriowi a zawražděn jest; i tak k utišení té země mocnářowé opět se smluwiwše w Londýně, dali jim krále Ottu, prince Baworského,

jenž sídlo králowské má we staroslawném městě w Athenách (1832).

Nejkrutěji dělo se w Portugale a we Španělích. Don Pedro císař Brasilský, wida nenáwist lidu Portugalského naproti donu Miguelowi, jal se dceři swé donně Marii naproti němu pomoci; připlul do Ewropy a s Angličany se spojil, i poražen jest Miguel, a dán trůn Portugalský Marii, kteráž konstitucí udělila (1833). — We Španělích umřel král Ferdinand VII. (1833), maje bratra dona Karla, a dceru Isabellu, i powolaw stawy Španělské čili kortesy, žádal jich, aby neučinili králem bratra jeho, ale Isabellu, k čemuž oni swolili. A poněwadž Isabella dospělých let neměla, jsauc dítě, matka její Kristina we jménu jejím panowala, kterauž uznali za králownu Angličané a Francauzi, a učinili spolek s ní a s králownau Portugalskau, řečený čtwereční Alliancí. Ale když králowna Kristina Španělům konstitucí dala, nespokojeni s tím byli Baskowé, při horách pyrenejských obýwající, kteří stará privilegia měli, chtíce při těch býti zachowáni. Jich wůdce byl Zumalacarregui, i přišed k nim don Karlos (1835): počal wálku s Kristinau o trůn Španělský. Ta wálka pět let trwala, aniž která strana nad druhau wítězila; Zumalacarregui padl brzy; po jehožto smrti beze wšeho smilowání wůdcowé karlističtí i kristinští hrozně plenili a lidi branné i nebranné wraždili, zwlášť Cabrera, wůdce karlistický. Mezitím zase poddaní králowny Kristiny sami mnoho bauří naproti ní činili, žádajíce weliké wolnosti. Konečně roku 1839 Maroto wůdce karlistický rozhněwaw se na dona Karla učinil smlauwu s wůdcem kristinským Esparterem, aby Baskům privilegia potwrdila

králowna, načež oni zbraně odložili. Carlos, Cabrera a jiní wůdcowé utekli do Francauz, kdež w pewnostech zawřeni jsau. — Don Baldomero Espartero odtud byl prwní osoba we Španělích, kterýž s lidem nespokojeným nad samu králownu se zdwihl, a učiněn jest ředitelem králowstwí až do wzrostu králowny Isabelly. Králowna Kristina odešla ze Španěl do Francauz (1840).

Mezitím časem wětší ještě bauře začaly se na wýchodě w krajinách Tureckých. Mehemed Ali, baše Egyptský, nechtě poslauchati sultana ani roční poplatek wzdáwati, i zdwihl wálku na něho welikau. Ibrahim dobyl Acru čili Ptolemaidy, porazil Rešida, welikého wezira u Konieh, a táhl naproti Carhradů (1832). Awšak Rusowé s druhé strany sultanowi na pomoc až před Carhrad přitrhli, a učiněno jest narownání skrze Francauzy a Angličany (1833). Mehemed Ali dostal Syrii, a předtím za pomoc swau naproti Řekům Candii byl obdržel; i sám sobě panstwí dobyl nad Nubií a Arabií, jsa welikým w krajinách těch mocnářem. Ale zželelo se sultanu Mahmudowi ztráty takowé, i počal nowau wálku s bašetem léta 1839. Wojska se w bitwu setkala nad řekau Eufratem, kdež poraženi jsau na hlawu Turci od Ibrahimà, u města Nizibi, a hned toho času Achmet baše, wůdce nad koráby, celé loďstwo turecké zrádně wzdal Mehmedowi. W tom sultan Mahmud umřel, a nastaupil syn jeho nadto mladistwý Abdul Medžid. Tedy přišly weliké nesnáze na zemi Tureckau, kterýchž kdyby se bylo mocnostem neslitowalo, poslední den sultanů bylby mohl přijíti. Ale wšech pět mocností: Rusi, Rakušané, Prusowé, Angličané a Francauzi wložili slowo swé

do toho, i zapowěděli Mehmedowi dál táhnauti. Potom když dlauho smlauwali o narownání, Rusi, Angličané, Rakausy a Prusy majíce na srdci zachowání Wysoké Porty, Francauzi pak odpírali, chtíce Mehmedowi Alimu wšechny země, kteréž měl, zachowati, (kteréhož času byl ministr francauzský Thiers, jenž se ke zbrani strojil, a k rozmnožení lásky lidu francauzského k sobě se swolením Angličanů kosti Napoleonowy z ostrowu Helleny do Paříže dal přiwezti a s welikau sláwau pochowati): tedy nemohauce jinák konec učiniti, spojili se spolu ony čtyry mocnosti, Francauzy pominuwše (1840, 15 čerwence), a zbraň swau na bašete Egyptského obrátili. Commodore Napier, wůdce loďstwa Anglického, dobyl Beyrutu, Saidy, S. Jean d'Acru a jiných míst pomorských w Syrii střelbau welikau, a jižby byl se na Alexandrii obrátil, kdyby se byl nepodal Mehmed Ali na rozsudek čtyř mocností, kteříž Syrii, Arabii a Candii odewzdali sultanowi, Mehmedowi pak to wyžádali, aby důstojenstwí bašete Egyptského při rodu jeho dědičné zůstalo (1841).

Letopočet nowého wěku.

Roku.
1492. Amerika od Kolumba odkryta. §. 1.
1494. Karel VIII. do Wlach wtrhnul. Část II. §. 36.
1498. Vasco de Gama cestu do Indie odkryl. §. 1.
1499. Litwa a Polska jednotu učinily. Část II. §. 35. — Spříseženstwo třinácti kantonů. Část II. §. 36.
1506. Sigmund I., král Polský. §. 6.
1508. Ismael Sofi králowstwí Perské založil. §. 7.
1516. Oldřich Zwingli. §. 4.
1517. Turci dobyli Egypta. §. 3. Martin Luther. §. 4.
1519. Karel V. §. 2. — Soliman II. §. 3. — Weliký Mogul. §. 7. — Magellan swět objel. §. 7.
1522. Cortez dobyl Mexika. §. 7.
1523. Gustav Wasa. §. 4.
1525. Bitwa u Pavie. §. 3.
1526. Ludwík, král Český, padl u Moháče. §. 3.
1533. Iwan II. Wasiljewič Hrozný, car Ruský. §. 6.
1534. Jindřich VIII. od církwe odpadl. §. 4.
1535. Karel V. dobyl Tunisu. §. 3. Pizarro. §. 7.
1547. Spolek Šmalkaldský poražen. §. 4.
1552 a 1554. Iwan Wasiljewič dobyl Kazaně a Astrachanu. §. 6.
1558. Alžběta, králowna Anglická. §. 5.
1566. Mikuláš Zrinský. §. 8.
1568. Alba w Nízozemsku. §. 5.
1571. Bitwa u Lepanta. §. 5.
1572. Krwawá swatba w Paříži. §. 5. — Rod Jagailůw wymřel. §. 6.
1580. Portugal se pod Španěly dostal. §. 7.
1588. Nepřemožená armada. §. 5.
1589. Jindřich IV. král Francauzský. §. 5.
1598. Rod Rurikůw wymřel. §. 6.
1612. Rudolf II. umřel. §. 8.
1618. Pozdwižení Čechů. (Začátek třidcetileté wálky). §. 8.
1620. Bitwa na Bílé Hoře. §. 8.
1625—1630. Hollandčané dobýwali osad Španělských a Portugalských. §. 9.

Roku.
1629. Kristian Dánský k míru přinucen od Albrechta z Waldštýna. §. 8.
1631. Gustav Adolf porazil Tillyho u Breitenfeldu. §. 8.
1632. Gustav Adolf padl. §. 8.
1634. Albrecht Waldštýnský zawražděn. §. 8.
1642. Richelieu umřel. §. 8.
1648. Mír Westfalský. §. 8.

1649. Oliver Cromwell. §. 8.
1652. Liberum Veto. §. 11.
1654. Chmělnický, hetman Kozácký. §. 11. — Karel X. Gustav, král Šwédský. §. 11.
1660. Mír w Oliwě. §. 11.
1668. Mír w Cachách. §. 10.
1675. Šwédowé u Fehrbellina poraženi. §. 10.
1678. Mír w Nimwegách. §. 10.
1680. Reuniony. §. 10.
1683. Turci Wídeň oblehli. §. 9.
1688. Wilém III., král Anglický. §. 10.
1697. Bitwa u Senty. §. 9. — Mír Ryswický. §. 10.
1700. Wálka o Španělské dědictwí. §. 10. — Bitwa u Narwy. §. 11.
1703. Petrohrad založen. §. 11.
1709. Bitwa u Pultawy. §. 11.
1714. Mír w Utrechtu. §. 10.
1715. Ludwík XIV. umřel. §. 12.
1718. Mír w Požarowci. §. 12.
1720. Alberoni. §. 12.
1725. Petr Weliký umřel. §. 12.
1736. Šach Nadir. §. 16.
1740. Marie Terezie a Fridrich II. §. 13.
1748. Mír w Cachách. §. 13.
1756. Sedmiletá wálka. §. 13.
1757. Clive w Indii. §. 16.
1762. Mír Hubertsburský. §. 13.
1772. Prwní rozdělení Polsky. §. 15.
1780. Josef II. §. 14.
1783. Mír Versaillský. — Spojené obce Americké. §. 16.
1784. Mír Angličanů s Tippem Saibem. §. 16.

1789. Národní sbor we Francauzích. §. 17.
1791. Spolek w Pilnici. §. 17.

Roku.
1792. Gustav III. zawražděn. §. 18. — Wálka Rusů s Turky skonána. §. 15.
1793. Ludwík XVI. sťat. §. 17. — Druhé rozdělení Polsky. §. 15. — Wálka Francauzů s wšemi téměř mocnostmi. Girondisté zahynuli. §. 17.
1794. Republika Batavská. §. 18.
1795. Robespierre zabit. §. 17. Direktorium. §. 18. — Konec Polsky. §. 15.
1796. Buonaparte w Italii. — Moreau a Jourdan. §. 18.
1797. Cisalpinská a ligurská republika. Mír w Campo Formio. §. 18.
1798. Buonaparte w Egyptě. Tippo Saib. Republika Římská, republika Helvetská. §. 18.
1799. Republika Parthenopaejská. Suwarow. Buonaparte konsul. §. 18.
1800. Bitwa u Marenga. §. 18.
1801. Mír Lunevillský. — Nelson u Kopenhagu. §. 18.
1802. Mír Amienský. §. 18. Toussaint Louverture. §. 21.
1804. Napoleon Buonaparte, císař Francauzský, král Wlaský. František, císař Rakauský. §. 19. Černý Jiří. §. 21.
1805. Bitwa u Slawkowa. Bitwa u Trafalgaru. §. 19.
1806. Josef, král Neapolský, Ludwík král Hollandský. Bitwa u Jeny. §. 19.
1807. Mir w Tilže. Králowstwí Westfalské, wéwodstwí Waršawské. Král Portugalský do Brasilie utekl. §. 19.
1808. Josef, král Španělský. §. 19.
1809. Bitwy u Asparnu a Wagramu. §. 19.
1810. Bernadotte. §. 20.
1812. Napoleon w Rusku. §. 20.
1813. Bitwa u Lipska. §. 20.
1814. Napoleon na Elbě. §. 20. Wídenský kongress. §. 21.
1815. Bitwa u Waterloo. §. 20.
1816. Amerikáni před Algirem. §. 21.
1820. Revolucí we Španělích, w Portugalu, w Neapoli. Carbonari. §. 21.
1821. Revolucí w Brasilii, w Řecku. §. 21.
1823. Francauzi we Španělích. Bolivar. §. 21.
1826. Missolungi spáleno. Miloš Obranowič, kníže Srbské, hospodárowé we Walachii a w Multanech. §. 21.
1827. Bitwa u Navarina. §. 21.
1828. Don Miguel. Děbič přešel přes Balkan. §. 21.
1830. Francauzi dobyli Algiru. §. 21. Čerwencowá revolucí. §. 22.

Roku.
1831. Leopold, král Belgický. — Paskěwič Waršawy dobyl. §. 22.
1832. Mehemed Ali. — Otto, král Řecký. §. 22.
1833. Don Pedro a donna Maria da Gloria. §. 22.
1834. Čtwereční alliancí. §. 22.
1835. Don Karlos. §. 22.
1839. Bitwa u Nisibi. §. 22.
1840. Allianci čtyřech mocností 15. července. Thiers. Napier. — Don Baldomero Espartero. §. 22.
1841. Wýrok mocností Ewropejských mezi Wysokau Portau a Mehmedem Alim. §. 22.

Rejstřik.

A.

)(

B.

C.

Č.

D.

Ch.

)(

K.

M.

O.

P.

R.

Ř.

S.

)(

T.

U.

V.

W.

X.

Y.

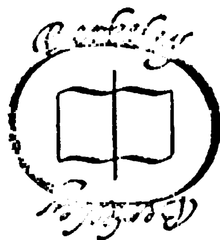
Z.

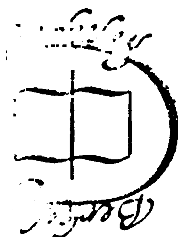
Ž.

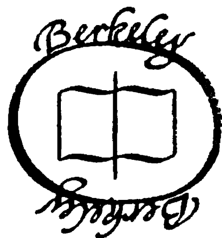

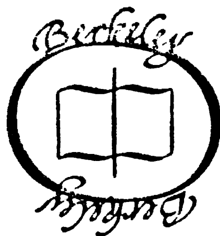
Dne 21. srpna
1930.

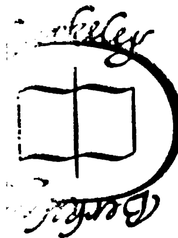
Cena 24 kr. stř.

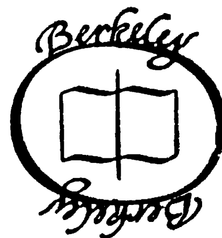

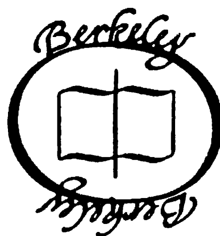

Berkeley

Berkeley

Berkeley

Berkeley

